

NOVOŠTI HUBOČIJA

#1287

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 16. 8. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

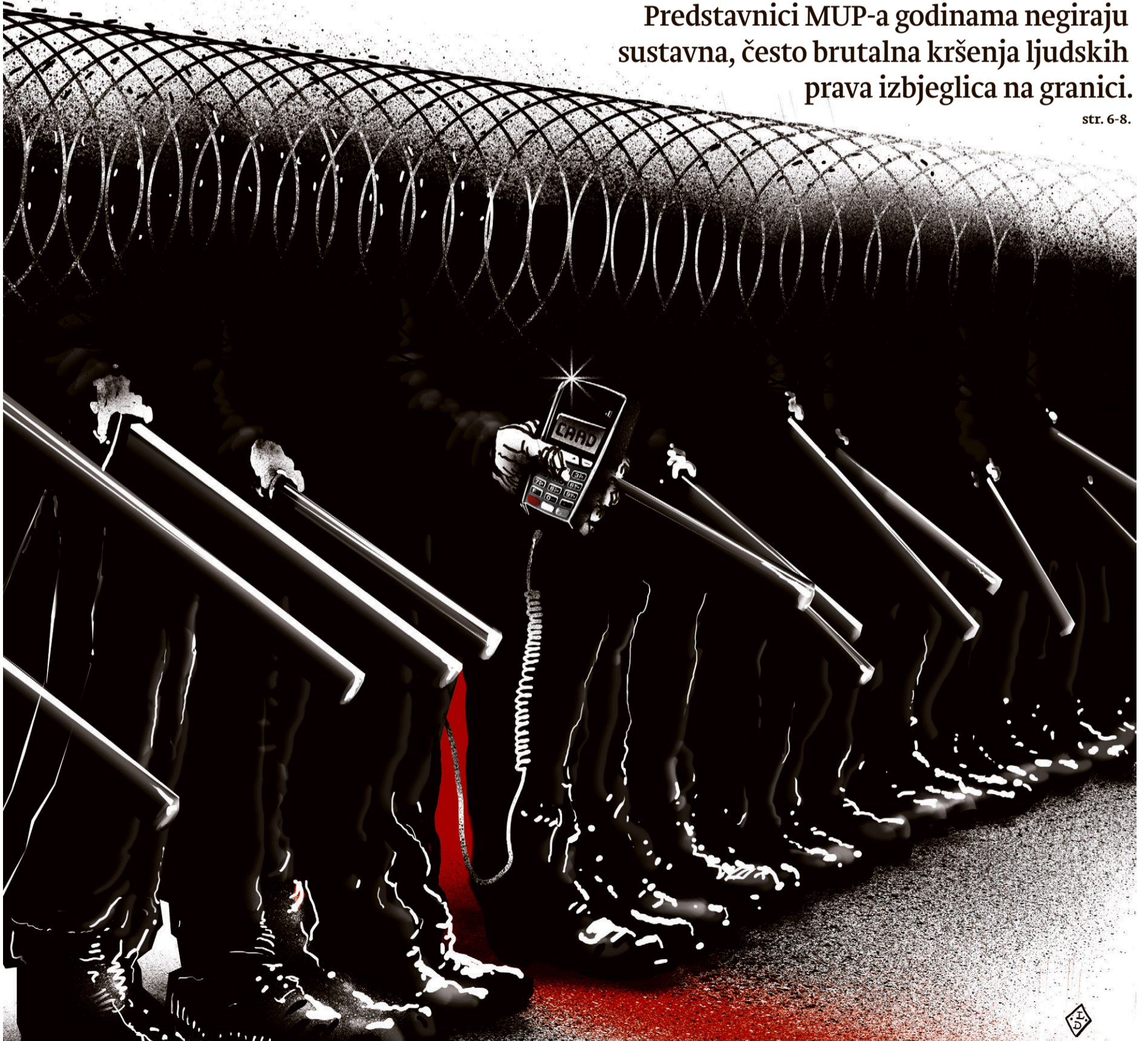
332024

Šuti, trpi i plati

Predstavnici MUP-a godinama negiraju
sustavna, često brutalna kršenja ljudskih
prava izbjeglica na granici.

str. 6-8.

Raspjevani 'za dom spremni'

Na prošlotjednim koncertima u Imotskom masovno je izvikivan ustaški pozdrav, pjevale su se ustaške pjesme posvećene zločincima Luburiću, Francetiću, Bobanu. Reakcije politike su uglavnom blage, a Igor Peternel iz Domovinskog pokreta zbog osude ustaškog pozdrava traži smjenu pučke pravobraniteljice

NISKE nacionalističke strasti manifestirane na dva THOMPSONOVA koncerta u Imotskom, jednom skupnom, jednom samostalnom, koji su održani nakon dvije godine njegove estradne pauze, odjeknule su hrvatskim javnim prostorom. Međutim, nisu naročito potresle pripadnike političke elite koji su se, taman nakon proživljenog šoka od enormnog podizanja plaća samima sebi, predstavljajući HDZ-ovog nestranačkog predsjedničkog kandidata i proslave 29. godišnjice Oluje u Kninu s MARKOM SKEJOM, predsjednikom udruge HOS-a nazvane po ustaškom zločincu RAFAELU BOBANU, očito preumorni povukli u ilegalu.

Doduše, neki su svoje vrijeme godišnjeg odmora, kao ministri IVAN ANUŠIĆ, VILI BEROŠ, ŠIME ERLIĆ i MARIN PILETIĆ odlučili provesti baš na događaju za koji se unaprijed moglo znati da će na njemu veličanjem ustaštva biti prekršen Ustav Republike Hrvatske. To je sasvim očekivana scenografija Thompsonovih koncerata. Osim brze reakcije osude predsjednika ZORANA MILANOVIĆA i pučke pravobraniteljice TENE ŠIMUNOVIĆ EINWALTER, ostali politički i društveni akteri sačekali su sa svojim priopćenjima i komentarima doživljaja koncerta na kojem je masa pjevala ustaške budnice o MAKSU LUBURIĆU, JURI FRANCETIĆU i RAFAELU BOBANU, uzvikivala ustaški pozdrav pod kojim su u NDH ubijani Srbi, Romi, Židovi i Hrvati neistomišljenici. Tek nakon dva dana, objavio se i HDZ 'najoštrije osuđujući korištenje nedopuštenih ustaških simbola i zastava', a potom relativizirajućom tvrdnjom da se 'suvremena Hrvatska temelji na jasnom odmaku od svih totalitarizama – i nacizma, i fašizma, i komunizma'. Naravno, u HDZ-ovom priopćenju nije bilo ni slova o ministrima koji su se veselili na koncertu s ustaškim budnicama. Iz Vlade, glas je pred novinarima jedino morao pustiti potpredsjednik BRANKO BAČIĆ izbjegavajući direktno osuditi dizanje desnice u zrak i navodeći da je 'Vlada vrlo dobro kroz Povjerenstvo koje je bilo osnovano za sve posljedice totalitarnih režima jasno rekla što i kako i na koji način'. Bačić je ustvrdio i da 'od zabrana u demokratskim društvima nema velike koristi i da nema razloga biti isključiv ni na jednoj strani'.

Thompson je, nakon Imotskog, koncert najavio u Dugopolju 16. kolovoza. Za to vrijeme, tjedan dana poslije prvog koncerta, prevladava muk i tišina državnih institucija kad je riječ o pjevanju ustaških pjesama i isticanju ustaških simbola u Imotskom. Poznato je tek da je policija u počinjenju prekršaja iz Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, zatekla 14 osoba, a analizirajući snimke ustaškog derneka, uspjela identificirati dvije osobe: jednu koja je preko zvučnika na prozoru ugostiteljskog objekta reproducirala pjesme protupravnog sadržaja i drugu koja je spomenik TINA UJEVIĆA ogrnula HOS-ovom zastavom. Kako je rečeno, protiv njih će biti provedeno kriminalističko istraživanje zbog sumnje u počinjenje krivičnog djela javnog poticanja na nasilje i

Sve rašireniji ustaški pozdrav, na koncertu u Imotskom (Foto: Ivana Ivanović/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 16/08/2024

NOVOSTI
HOBOŠTA #1287

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplancić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Thompsonovi koncerti su nova mobilizacija desnice koja je potrebna Draganu Primorcu da bi uopće mogao ući u drugi krug. Bez puštanja duhova iz boce teško će se podići nacionalni naboj za slabog kandidata HDZ-a na predsjedničkim izborima – smatra Dalija Orešković

mržnju i prekršaja opisanog u članku 5. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira. Policija je utvrdila da neposredno prije, za vrijeme i nakon održavanja koncerta nisu zabilježeni 'dogadaji oštećenja imovine, narušavanja javnog reda i mira u većem obimu ni ozljeđivanja osoba'.

Iako je veličanje ustaškog znakovlja protivno Ustavu RH, blage reakcije policije imaju korijene u 30-godišnjem nejasnom društvenom i političkom odnosu prema hrvatskoj povijesti 20. stoljeća. Taj odnos je izrodio nedovoljno precizne odredbe prekršajnog i kaznenog zakona, ostavljajući višak prostora za individualna zaključivanja i interesne manipulacije. Još za vrijeme vlade IVICE RAČANA ozakonjen je HOS-ov amblem s ustaškim pozdravom i dano formalno dopuštenje za javno isticanje HOS-ovog službenog znakovlja. Iako se donesena odluka mogla poništiti u upravnom postupku po pravu nadzora, to se očito nitko nije usudio iz političkih razloga. HOS-ovo obilježje preživjelo je i drugu SDP-ovu, MILANOVIĆEVU, Vladu i doživjelo novu eru: javnu ekspanziju za vrijeme TOMISLAVA KARAMARKA na čelu HDZ-a i predsjednice KOLINDE GRABAR-KITAROVIĆ kad je službena politika čak počivala na narativu kako je ustaški pozdrav 'Za dom spremni' ustvari stari hrvatski pozdrav. Dolaskom ANDREJA PLENKOVIĆA na čelo HDZ-a i Vlade, a nakon postavljanja HOS-ove ploče u Jasenovcu, osnovano je Vijeće za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima koje je odlučilo da taj za Vladu sporni ustaški pozdrav ipak ima dvostruku konotaciju i dopušta se u svrhu komemoriranja žrtava Domovinskog rata. To je prošle godine iskoristio vukovarski gradonačelnik IVAN PENAVA režirajući kolonu sjećanja žrtvama Vukovara pod HOS-ovim zastavama iza kojih je išao kompletan državni vrh, uključujući predsjednika Milanovića i političare lijevog političkog spektra. Iako je mišljenje Povjerenstva potpuno neobavezujuće, da bi bilo pravno relevantno, trebalo je biti pretočeno u izmjene zakona. To se nije dogodilo, a njegove su se preporuke počele tumačiti gotovo kao jače od zakona. Visoki prekršajni sud donio je zaključak po kojem se početni stihovi Thompsonove pjesme 'Čavoglave' s ustaškim pozdravom, smiju pjevati. Ipak u propisima nigdje nije navedeno da je ustaški pozdrav 'Za dom spremni' dopušten. Tome u prilog ide deciderana odluka

Ustavnog suda koji je ostao kod stava da je ustaški pozdrav nedopustiv. Međutim, u Hrvatskoj je pravo ustuknulo pred politikom.

Odvjetnica LINA BUDAK navodi da je u nizu harmoniziranih presuda različitih sudova, uključujući Europski sud za ljudska prava, pozdrav 'za dom spremni' osuđen. Postoji samo jedna iznimka, ona sramotna, spomenuta presuda Visokog prekršajnog suda iz 2020.

— Država ima obvezu suzbijanja samog pokušaja revizionističkih stavova o karakteru NDH. Osuda vlasti ne smije i ne može biti kalkulirana, u rukavicama, povremena i prigodna već mora biti nedvosmislena, jasna i odlučna. Ustaški pozdrav bio je toleriran tijekom Domovinskog rata, ali i tada je bio protivan Ustavu kao što je i danas, 30 godina poslije, kad nema nikakvog mjesta za iznimke, toleriranje parola i oznaka koje su duboko protivne Ustavu – ističe Budak.

Navela je praksu hrvatske policije koja se u nekim slučajevima prvostupajskih oslobađajućih presuda nije žalila pa su one postale pravomoćne, a u nekim slučajevima nije ni podnosila prekršajne prijave protiv počinitelja. Budak upozorava da takvo pasivno ponašanje policije ne može postati izvor nove prakse. Napominje da se ne smije zaboraviti ni na Državno odvjetništvo koje također može podnijeti optužne prijedloge na temelju prekršajnog zakona, ali je i ono pasivno u susretu s ustaškim pozdravom.

— Bit će zanimljivo pratiti hoće li i što policija poduzeti, hoće li podnijeti prekršajne prijave, hoće li državno odvjetništvo možda podnijeti optužni prijedlog u prekršajnom postupku, odnosno ako ta državna tijela ništa ne poduzmu, hoće li pučka pravobraniteljica pokrenuti ispitni postupak u kojem bi zatražila očitovanje nadležnih institucija zbog nepokretanja postupka i hoće li uopće dobiti odgovor. Bilo bi potrebno uvesti ono što postoji u Austriji i Njemačkoj: popis zabranjenih simbola koji bi doveo do pravne sigurnosti. Po presudi Europskog suda za ljudska prava, stoji da se neće utvrđivati povijesne istine jer povijesne istine se znaju. Zna se tko je pobjednik Drugog svjetskog rata i nećemo sad utvrđivati jesu li HITLER i PAVELIĆ bili dobri. To su utvrđene povijesne istine i svako njihovo rušenje je civilizacijsko potonuće – navodi odvjetnica Lina Budak.

Dugogodišnji građanski aktivist, a danas europarlamentarac GORDAN BOSANAC (Možemo!) ističe da od devedesetih, bez obzira na niz incidenata i neprimjereno glorificiranje ustaštva, hrvatsko zakonodavstvo nikada nije smoglo snage zaista, bez fige u džepu, suočiti se s avetima svoje prošlosti i eksplicitno zabraniti ustaški pozdrav.

— Bez obzira na odluke Ustavnog suda, koji je ustvrdio da je ustaški pozdrav protuustavan i nezakonit, vladaju pravni kaos i pravna praznina. Čak i kad su nedavno rađene izmjene prekršajnog i kaznenog zakona, tekst koji se odnosi na tu materiju, nije se dirao. U taj

Lina Budak (Foto: Igor Šoban/PIXSELL)

pravnoj praznini sve je prepušteno procjeni policije i sucima. Pojedini suci prepoznaju prekršajni članak 5. kao neki vid sankcije za ustaški pozdrav, dok za isti incidenti drugi suci, na osnovu istog članka, oslobađaju počinitelje. Nečinjenje i gledanje kroz prste u takvim pravnim situacijama, samo su signal masama koje su već okuražene i inficirane virusom ustaštva jer vide da mogu mirno nastaviti s protuustavnim ponašanjem. U tome će postati sve slobodnije. Što je sljedeće, nakon direktnog pozdrava u kameru? Salutiranje pred nekim manjinskim skupinama ili fizičko nasilje? – pita se Bosanac.

Saborska zastupnica DALIJA OREŠKOVIĆ smatra da su sramotna događanja u Imotskom test hrvatske policije i pravosuđa.

— Reakcije intelektualne i političke elite na taj, po naslovu iz medija, 'spektakularan koncert', ne služi nam na čast. Ako je na prvom koncertu policija bila iznenađena, zatečena kao snijeg u prosincu, nije imala uvjete da reagira, ali drugi put su trebali pripremiti interventnu policiju ne samo da brani kip Tina Ujevića. Uoči trećeg koncerta bi trebali znati što je konkretno policija učinila protiv kršitelja Ustava. Postoji niz kaznenih djela koja se odnose na zabranu pozivanja na rasnu mržnju a pod koje se mogu podvesti protuustavni događaji u Imotskom. Ako nismo u stanju sami iznaći rješenje treba se ugledati u Austriju i Njemačku pa se zapitati što bi se dogodilo kad bi na jednom koncertu, njih nekoliko tisuća s uzdignutom pesnicom pozdravljalo 'Heil Hitler' - ističe Orešković, koja smatra da se u javnosti mora stvoriti prostor kroz koji bi Hrvatska raskrstila s dvostrukim konotacijama ustaškog pozdrava.

— Ako je dotičnima taj poklič važniji od zastave, Ustava, važnije od vašeg ili mog domoljublja, to nisu nikakvi domoljubi nego ustaše koji su se borili za nekakvu paralelnu državu koja u njihovim glavama još uvijek egzistira. Izbjegavanje rješavanja problema pod izgovorom 'da se ne bi zamjerili braniteljima', dovodi u opasnost samu postojanost moderne Hrvatske, a nas neustaške Hrvate osuđuje da nismo domoljubi, da mrzimo Hrvatsku – napominje Dalija Orešković i tvrdi da Thompsonov povratak nije slučajna. — Thompsonovi koncerti su nova mobilizacija desnice koja je potrebna DRAGANU PRIMORCU da bi uopće mogao ući u drugi krug predsjedničkih izbora. Bez ponovnog antagoniziranja javnosti i puštanja duhova iz boce teško će se podići nacionalni naboj za slabog kandidata HDZ-a. Za demonstriranje iskripljenog narativa domoljublja koji podržava i crkva, nisu slučajno odabrani pasivni krajevi poput Imotskog ili Dugopolja, blizu Bosne i Hercegovine. Sad IGOR PETERNEL (zastupnik Domovinskog pokreta, op. a.) zadržava pojavu Thompsona u Zagrebu, a zatim napada pučku pravobraniteljicu i govori da ju treba smijeniti zato što je osudila kršenje Ustava. Zamislite dokle smo došli kad

Dalija Orešković (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Peda Grbin (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

je pravobraniteljica koja ukazuje na kršenje Ustava, primila prvu javnu prijetnju od člana vladajuće većine da će biti smijenjena s funkcije – upozorava saborska zastupnica Orešković.

Da vladajući ne mogu ili, bolje rečeno, ne žele obuzdati zastrašujuće duhove hrvatske prošlosti, smatra predsjednik SDP-a i saborški zastupnik PEDA GRBIN.

— Ne radi se samo o Thompsonovom koncertu, ne možemo reći da je to izdvojeni eksces. U Hrvatskoj proustaško ponašanje postaje sve više i više uobičajena pojava. Sjetimo se samo procesija navijača u nekim stranim gradovima, u crnim majicama, s dignutim desnicama. Nedavno je dubrovački gradonačelnik MATO FRANKOVIĆ službeni govor završio s ustaškim pozdravom, a aplaudirao mu je potpredsjednik Vlade TOMO MEDVED. Karamarko je pustio duh ustašije iz boce kako bi konsolidirao HDZ nakon koruptivnih skandala, a Plenković nije prstom mrdnuo da se taj duh u bocu vrati bez obzira na odluke Ustavnog suda koje se u praksi slabo ili nikako provode. Prije tri godine SDP je u dogovoru s predstavnicima Židovske općine pripremio izmjene nacrtu kaznenog zakona koje nismo pustili u proceduru, nego smo pokušali postići dogovor sa svim drugim opcijama u Hrvatskom saboru, ali na kraju se nije dogodilo ništa, iako su dio tadašnje Vlade činili i predstavnici nacionalnih manjina – navodi Grbin povlačeći usporedbu s neredima krajem srpnja u Velikoj Britaniji, koji su sadržavali rasističke napade protiv muslimana i migranata, pri čemu je uhićeno više od 1.000 ljudi, a dosad je optuženo čak 575 osoba.

— Prošlog tjedna smo u Velikoj Britaniji mogli vidjeti kako funkcionira pravna država. Za nemire koji su se dogodili prije deset dana već su izrečene prve nepravomoćne kazne, neke i zatvorske, u trajanju duljem od godinu dana. Posljedica tako brze akcije britanskog pravosuđa je da nemira više nema, pa čak i kad su prošlog tjedna pozivali na veliko okupljanje diljem zemlje odazvala se čak šačica fašista koju je na kraju čuvala policija. U Hrvatskoj se takva reakcija neće dogoditi zato što HDZ za svoje političke interese čuva svoju ekstremnu desnicu – zaključuje Grbin. ■

Gordan Bosanac (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Либерал на социјалдемократском потоку

Изгледни избор Синише Хајдаша Дончића за предсједника СДП-а значит ће континуитет политичке безидејности и неувјерљивости највеће опозицијске странке. Класични је либерал у економији и друштвеним питањима, а ставови су му непромијењени од времена кад је био осредњи министар

Синиша Хајдаш Дончић, потпредсједник Сабора и вјеројатни будући предсједник Социјалдемократске партије, овог је колхоза у Книну, у поводу прославе Дана побједе и домовинске захвалности те Дана хрватских бранитеља, овако окарактеризирао операцију 'Олуја': 'Данас је један од највећих дана новије хрватске повијести, гдје се заправо треба славити побједа, то је почетак и крај. Побједа која је чиста као горски поток, чиста као суза дјетета. Куд баш дјечје сузе?! У два ракетна напада хрватских МиГ-ова 7. и 8. колхоза 1995. на Петровачкој цести између Босанског Петровца и Кључа те код Новог Града (Босанског Новог) – дакле, на територију Босне и Херцеговине – погинуло је тринаестеро српских цивила, од којих четверо дјеце. Недвојбено је да се тај ратни злочин догодио, као што је недвојбено и то да је правно неозбиљна и политички мотивирана београдска оптужница против четворице умировљених високих часника Хрватског ратног зракопловства које се заповједно терети за речено убијање услед ракетирања избјегличке колоне, ракетирања чији су војни разлози до данас остали нејасни. Узгред, процес на Вишем суду у Београду не миче се с мртве тачке већ више од годину и пол. Хрватско правосудје у прошлих 29 година није подузело ништа да открије све чињенице и доведе пред суд уистину одговорне за тај злочин.

Книнска изјава – која је више резултат брзине језика у односу на памет и пренаглашене потребе за вербалним доказивањем него националистичке злоћудности и људске бешћутности – добро осликава политички профил и карактер амбициозног Хајдаша Дончића. Он се у избору између сабраности, размисљања прије него што проговори и осјећаја одговорности према властитим

ријечима, с једне стране, и привлачења пажње тешким и рубним изразима, покушајима духовитости и театралне непосредности те поједностављујућим доскочицама, с друге, не може отргнути пориву да иде овим потоњим – лакшим – путем. У погледу стила, он је лоша копија бившег предсједника СДП-а и садашњег предсједника Републике Зорана Милановића, што значи да – за разлику од Милановића – није аутентичан и нема каризматичности ни у траговима, слично као и Пеђа Грбин, предсједник СДП-а на одласку. Чак и да је Хајдаш Дончић неупоредиво бољи имитатор него што јест те да опонаша било кога другог умјесто Милановића, и даље би био само имитатор, а од тога у политици, и не само у политици, нема среће. При том Милановић, мада су пријатељски повезани, није потицао Хајдаша Дончића да се кандидира, нити показује да је претјерано одушевљен тиме што ће водећи загорски СДП-овац преузети челни положај на Иблерову тргу.

Ако оставимо по страни стилску незграпност и неутемељено самопоуздање кад је ријеч о реторичкој вјештини, што је будући СДП-ов предсједник у политичком или идејном смислу? Према ономе што је радио и говорио у двадесетак година своје политичке каријере, Синиша Хајдаш Дончић класични је либерал и у погледу економије и у погледу друштвених питања. Изузму ли се повремени излети у популизам, његови ставови остали су непромијењени у односу на вријеме кад је био осредњи министар поморства, промета и инфраструктуре у Милановићевој влади, а у протеклих десет година свијет су промијениле различите врсте криза: испоставило се да либерални капитализам и слободно тржиште нису рецепт трајне среће и благостања најширих слојева становништва, као што ни 'Трећи пут' није формула успјеха љевице, но чини се да то још није допрло до будућег шефа СДП-а, иначе, доктора економских знаности који више воли говорити о свему другом него о економији.

Што ће у СДП-у промијенити долазак Хајдаша Дончића, осим стила и темперамента првог човјека? С обзиром на то да је дотични у протекле четири године и формално и стварно био један од најближих Грбинових сарадника, најреалније је да ће партија наставити истом путањом, односно да слиједи континуитет плутања на снази брэнда и лојалности старијих бирача, с тим да будући предсједник добива организацију која више није оштро фракцијски подијељена. То, наравно, не значи да неће оживјети неке нове подјеле и није да за то не постоје унутрашњи потенцијали. Грбин и Хајдаш Дончић показали су своју безидејност, неозбиљност и недораслост у прољетној кампањи за парламентарне изборе: неовисно о потезима Зорана Милановића, СДП-ова кампања практички није постојала ни на разини порука, ни на разини предизборних скупова, ни на разини креативности, ни на разини промоције људи који би требали преузети најистакнутије дужности. Хајдаш Дончић један је од најдогворнијих за ту катастрофу, али добио је 20 хиљада преференцијалних гласова у Трећој изборној јединици, па је повјеровао да је изборни побједник и да не смије игнорирати расположење базе.

Мање од мјесец дана остало је до избора у СДП-у, а чланство и јавност нису ни у натрухама могли чути што готово сигурни нови предсједник странке, иако је остао још који дан до окончања кандидацијског поступка, мисли о кључним политичким изазовима и дилемама своје странке, укључујући и тренутачно можда најважније питање – однос СДП-а према платформи Можемо! Досад смо могли чути само то да је 'Олуја' била чиста као суза дјетета. ■

Одлазећи Пеђа Грбин и долазећи Синиша Хајдаш Дончић на страначкој конференцији за новинаре (Фото: Роберт Анић/PIXSELL)

UGOVOR
S ĐAVLOM

Bronzana elegija

PIŠE Boris Dežulović

*Pred koncert
zvijezda
domoljubnog žanra
na Gospinu dolcu
okupljena je svjetina
pjevala ustaške
hitove, dok je iznad
njih stražario
brončani kip Tina
Ujevića s kaputom
prebačenim preko
ramena i brončanim
šešišrom na glavi,
preko kojega su
mu razigrani
gimnazijalci stavili
crnu kapu HOS-a,
ogrnuvši ga
i crnom zastavom
s ponosnim 'Za dom
spremni!'*

IMA u ostavštini TINA UJEVIĆA jedan njegov rezignirani zapis iz predratnog Splita, iz veljače 1940. godine, kad su se u knjižari Morpurgo na vrhu Pjace dosjetili za poklade prigodno urediti izlog, pa iza stakla postavili mali pjesnikov kip. 'Groteskni kipić T. U.', kako ga naziva sam Ujević, izradio je čuveni splitski slikar i likovni pedagog IVAN MIRKOVIĆ: danas u vlasništvu Muzeja grada Splita, niti metar visoka Tinova karikatura izrađena od obojene sadre prikazuje pjesnika strogog pogleda u raskopčanom kaputu, sa štapom i par knjiga u lijevoj ruci, te šešišrom i torbom u desnoj.

Nisu, međutim, Ujevića ožalostili ni Mirković i njegova sadrena figura, ni razigrani gimnazijalci, koji su mu onda na čelavu glavu stavili lovorov vijenac, već namještenici knjižare, koji su pokladnu 'instalaciju' u izlogu dovršili postavivši oko pjesnika tri njegove knjige, 'Ojađeno zvono', 'Ljude za vratima gostionice' i 'Skalpel kaosa'.

'Je li ovo radi maskerade ili radi poklada?', piše onda Ujević. 'Opravdano knjižar se osvećuje, jer se kod nas u knjižaru ide kao u apoteku, ili još bolje kao na stratište, u tamnicu. Knjižar bi morao telaliti, vikati kao pečenjar na derneku. Kad bi to bili škembići ili crijevca, pazario bi dobro. Da je u izlogu Rin Tin Tin, pokladi bi u Splitu uspjeli. Tin, kada piše, čini to uglavnom za arhivare u dalekom potomstvu. Danas mu je najbolje da sjedne u kakvu krčmetinu, vinaru ili kobilu, pa da dijeli autograme.'

Iako je 1940. godine već bio slavan pjesnik i 'naš najpoznatiji boem' – zbog čega je uostalom i zaslužio 'čast' pokladne maskote – u Morpurgo su, naime, te karnevalske veljače imali točno i samo tri Ujevićeve knjige, i to točno i samo one tri oko njegova kipa u izlogu.

'Jedan iz publike ušao je u knjižaru da zatraži 'Ojađeno zvono', nastavlja Tin. 'Namještenik mu je odgovorio: 'Ojađeno zvono' privatna je svojina našega gazde, i on ga čuva kao ugodnu uspomenu koja se ne može premetnuti u novac.' Jedan drugi je došao da traži 'Ljude za vratima'. Kazali su mu: 'Knjiga je posuđena iz antikvarijata, jer je ne smijemo prodavati skuplje nego traži antikvar.' Jedan je treći zatražio 'Skalpel kaosa'. Odgovor je glasio: 'Knjiga je pozajmljena od jednog profesora.' Tableaux! Usprkos reklame uz karneval i maškara pred izlogom, usprkos pjesnikova vijenca lovorova i Mirkovićeve groteske, fajde nije bilo, jer se nijedna knjiga nije mogla prodati.'

Sjetio sam se te davne splitske epizode prije tjedan dana, gledajući novu grotesku s Ujevićevim kipom, ovaj put u njegovom Imotskom, gdje su na 'pokladnim' svečanostima povodom takozvanog Dana domovinske zahvalnosti uredili možda i najgroteskniju instalaciju koju je neki kip Tina Ujevića ikad vidio. Ovu je, eto, vidio Ujevićev kip postavljen na imotski Trg Matice hrvatske davne 1980. godine, kao prvi uopće pjesnikov kip, ili barem prvi od onog Mirkovićevog u izlogu Morpurga četrdeset godina ranije.

Groteskna instalacija na Ujevićevu kipu u Imotskom (Foto: Saša Tadinac/HaloPix/PIXSELL)

Pred koncert zvijezda domoljubnog žanra na Gospinu dolcu okupljena je svjetina tako Trgom matice Hrvatske pjevala 'Juru i Bobana' i ostale ustaške hitove, dok je iznad njih stražario brončani kip Tina Ujevića strogog lica, s kaputom prebačenim preko ramena, papirima u ruci i brončanim šešišrom na glavi, preko kojega su mu razigrani gimnazijalci ovaj put umjesto lovorova vijenca stavili crnu kapu HOS-a, ogrnuvši ga onda i crnom zastavom s ponosnim 'Za dom spremni!'

Groteskna instalacija dovršena je pak par dana kasnije, kad su pred središnji događaj tjedna domovinske zahvalnosti, koncert MARKA PERKOVIĆA THOMPSONA – u strahu da razigrani gimnazijalci ne ponove svoju 'pokladnu grotesku' – dekorateri i državni namještenici na imotskoj pjaceti, pažljivo kao onomad namještenici Morpurgove knjižare na splitskoj Pjaci, oko kipa Tina Ujevića rasporedili šest mrkih pripadnika interventne policije pod punom ratnom opremom.

Dobro, ovo 'razigrani gimnazijalci' shvatile pjesničkom slobodom: prije nego se preselio u Makarsku Ujević je u Imotskom završio tri razreda pučke škole, a ovim omladincima u crnom, ako su se i dobacili dalje od velikog pjesnika, bogami se slabo primilo. Sljedećih dana razvila se tako u hrvatskoj takozvanoj javnosti ozbiljna diskusija o našoj djeci, koja pojma nemaju tko su bili HOS-ovci, a kamoli tko su bili JURE FRANCETIĆ i RAFAEL BOBAN: netko se onda sjetio pitati znaju li naša djeca tko je uopće bio Tin Ujević, pa se u hrvatskoj takozvanoj javnosti razvila ozbiljna diskusija je li bio jugoslavenski nacionalist ili hrvatski pravaš.

A 'groteskni kipić T. U.' rezignirano je gledao sa stepeništa: 'usprkos reklame uz karneval' i 'maškara' na trgu, usprkos pjesnikova 'Za dom spremni!' i groteske s interventnim policajcima, 'fajde nije bilo', jer se nijedna njegova knjiga nije pročitala. U svojoj Hrvatskoj stotinu godina kasnije on je i jugoslavenski nacionalist i hrvatski pra-

vaš i HOS-ovac i ustaša i šticićena osoba, samo pjesnik nije, kao da nikad nije ni bio.

Dolje ispod njega razigrana djeca pjevaju tako ustaške pjesme pred kafićem koji nosi ime njegove 'Kolajne', a brončani pjesnik govori im stihove iz 'Kolajne', pisane prije stotinu godina samo za njih: *Stupaj sa svojim mrakom/ kroz propast horizonta;/ sa tajnom i oblakom/ od fronta, pa do fronta./ Stupaj sa svojom tmušom/ kroz ponoć cijele zemlje;/ pjevaj sa svojom dušom/ gdje god se spava i drijemlje.'*

Ima u ostavštini Tina Ujevića i o tome jedan zapis, 'Zapuštena i neodgojena djeca' iz iste one 1940., o 'djeci prepuštenoj ubitačnim utjecajima ulice i uličarstva': 'Djecu koja smetaju na ulici, uputite u školu! Djecu koja kočje promet u gradu, uputite na sela, na sunčane i blažene otoke! Djecu koja zlopotrebljavaju besposlicu, naučite obrtima!'

A moj drug, beogradski pesnik i obešenjak SRĐAN ČEŠIĆ, o tome – o našem pjesniku i našoj djeci – i sam ima divnu jednu pjesmu, 'Bronzana elegija' se zove, spjevanu pred kipom Tina Ujevića u Varšavskoj ulici u Zagrebu: *Metar i nešto ispod bronzanog šešira/ što stoji nad tišinom mog bronzanog mira/ niže bronzanog portreta kojeg definišu crte/ baš kakve sam hteo/ ustaljene i škrte/ ispod nabora bronzanog kaputa/ ispod brozanih pantalona rastegnutih/ radom nogu moje šeretske poze/ mirno postoji i moj kurac od bronze.*

I kaže:

Pa onda jednog zgodnog dana/ uz marševe strojnica i strojeva/ uz veličanje bojnika i bojeva/ u prisustvu crnih košulja zakopčanih do vrata/ u prisustvu svih mržnja iz Drugog svetskog rata/ u ritmu bečkih valcera i koračnica/ i Tompsonovih sinkopa/ u podne tačno ispaljeno iz Gričkog topa/ po uputama kongregacije za nauk vere/ gradski oci o nekom prikladnom svecu/ o moj bronzani kurac nek okače ljuljašku za decu. ■

Dio istraživanih slučajeva
moguće je podrazumijevao
zataškavanja unutar MUP-a
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Kad policija istražuje samu sebe

Nekoliko tjedana nakon što je Zvonimir Vrbljanin iz MUP-a pred UN-ovim odborom tvrdio da MUP ima nula tolerancije na upotrebu sile, Agencija EU-a za temeljna prava izdvojila je RH kao primjer države čije vlasti ne čine dovoljno kako bi istražile dokaze o kršenju prava migranata na granicama Unije. Novosti doznaju da je zbog takvih slučajeva dosad sankcioniran neznatan broj niže rangiranih policajaca, i to u pravilu blagim disciplinskim mjerama

HRVATSKA se ponovno našla u lošem društvu. Uz Mađarsku i Grčku, Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA) u svom najnovijem dokumentu 'Smjernice za istraživanje navoda o zlostavljanjima na granicama' izdvojila ju je kao primjer države čije vlasti ne čine dovoljno kako bi istražile dokaze o kršenju prava izbjeglica i drugih migranata, uključujući njihova smrtna stradanja. 'Mnogi prijavljeni incidenti podrazumijevaju fizičko nasilje, zlostavljanje, propuste pri spašavanju unesrećenih, svlačenje ljudi, krađu i/ili uništavanje njihove imovine, prisilno razdvajanje članova obitelji i protjerivanje onih koji zatraže azil', navode iz FRA uz napomenu da takva postupanja u kontekstu domaćeg prava predstavljaju kaznena djela.

Uz smrt šestogodišnje djevojčice MADINE HUSSINY iz studenog 2017., u dokumentu se spominje slučaj nezakonitog protjerivanja tj. *pushbacka* iz listopada 2020. koji je podrazumijevao zastrašivanje, ponižavanje, batinanje, izgladnjivanje, prisilno svlačenje i druge oblike seksualnog zlostavljanja četvorice državljanina Afganistana. 'Većina istraga (u takvim slučajevima, op.a.) zatvorena je u pretkaznenim postupcima. Zatvara ih ili policija u ranoj fazi istrage ili tužitelji koji zaključuju da nema dovoljno dokaza za podizanje optužnice i prosljeđivanje slučajeva sudovima. Odvjetnici i organizacije civilnog društva koje smo kontaktirali primijetili su poteškoće u prikupljanju dokaza potrebnih za pokretanje kaznenog postupka', ističu iz Agencije EU-a za temeljna prava. 'Također se primjećuje da istrage često nisu u skladu sa standardima koje je uspostavio Europski sud za ljudska prava. Istrage koje ne ispunjavaju uvjete neovisnosti, temeljitosti, transparentnosti, ažurnosti i sudjelovanja žrtve predstavljaju rizike za poštivanje vladavine prava', dodaju dalje.

Iz FRA ukazuju i na nedovoljne napore lokalnih vlasti da lociraju i saslušaju žrtve i svjedoke, ometanje odvjetnika u njihovom radu i skrivanje, odnosno zabranu pristupa ključnim dokazima kao što su snimke s nadzornih kamera postavljenih na granicama Unije. 'Sve to baca negativno svjetlo na rad tijela koja upravljaju granicom. Istinski napori da se svaki incident istraži brzo i učinkovito ne samo da bi osigurali pravdu žrtvama, već bi zaštitili i policijske službenike od mogućih lažnih optužbi', zaključuju u dokumentu objavljenom 30. srpnja.

Nesreća po Hrvatsku veća je ako znamo da je svega dvadesetak dana ranije ZVONIMIR VRBLJANIN, voditelj MUP-ove Službe za nezakonite migracije, tvrdio sasvim suprotno pred Odborom za ljudska prava Ujedinjenih nacija u Ženevi. 'Moramo reći da policija poštuje prava osoba koje prelaze granicu i svima im je omogućen pristup sustavu međunarodne zaštite', rekao je Vrbljanin na predstavljanju Četvrtog periodičnog izvješća RH prema Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, pa još prisnažio kako MUP ima 'nula tolerancije na upotrebu sile i neprocesuiranje slučajeva ili kaznenih djela počinjenih od strane policijskih službenika'.

Setom izgovorenih neistina Vrbljanin je ostao na liniji MUP-a DAVORA BOŽINOVIĆA i Vlade ANDREJA PLENKOVIĆA, čiji isture-niji predstavnici već godinama negiraju sustavna i često brutalna kršenja izbjegličkih prava u izvedbi hrvatske granične policije. U obranu policajaca u više navrata stao je i predsjednik ZORAN MILANOVIĆ, a zavjet šutnje svojevremeno je, pred kraj svog predsjedničkog mandata, prekinula KOLINDA GRABAR-KITAROVIĆ. 'Raspitala sam se kod ministra unutarnjih poslova, ravnatelja policije i policajaca na terenu i oni su mi potvr-

Od 2017. podignuta je tek jedna optužnica protiv dvojice policajaca. Na teret im se ne stavlja upotreba sile, nego što su grupi migranata naplaćivali za prijevoz od Slunja do Zagreba i tako ih pokrili za 220 eura

dili da ne koriste silu koja bi bila pretjerana. Naravno da je potrebno malo nasilja kada provodite *pushback*, ali morate vidjeti i kakav je to teren', ispalila je Grabar-Kitarović 2019. u eteru švicarske javne televizije, očito nesvjesna činjenice da su *pushbackovi*, bez iznimke, ilegalni po domaćem i međunarodnom pravu.

U međuvremenu je RH u dva navrata proglašena krivom pred Europskim sudom za ljudska prava (ESLJP) zbog kršenja prava na život u slučaju smrti četvero stranih državljanina na granicama i teškog ozljeđivanja petog. Već godinama nižu se i izvještaji, snimke i fotografije te na hiljade svjedočanstva žrtava koja često podrazumijevaju najokrutnije metode policijskog izivljavanja: žigosanje, silovanje, propucavanje i pendrečenje migranata, razbijanje njihovih vilica i zuba policijskim čizmama, lomljenje gležnjeva i rebara, prisilno svlačenje i ponižavanje maloljetnika, trudnica i žena, krađu osobnih predmeta i novca, paljenje Kurana pred pripadnicima islamske vjeroispovijesti, huškanje policijskih pasa na njih, ponižavanje uhvaćenih u iregularnom prelasku granice kroz prisiljavanje da uzvikuju ustaški pozdrav i sami sebe nazivaju životinjama...

Dobar dio navedenih slučajeva prijavljen je nadležnim institucijama od žrtava ili organizacija za zaštitu ljudskih prava, međutim prema podacima do kojih su Novosti uspjele doći, ispada da ih je tek neznatan broj sank-

cioniran, u pravilu blagim disciplinskim mjerama koje podrazumijevaju opomene, novčane kazne i uvjetni, odnosno privremeni prekid policijske službe. Pritom je od 2017. godine, kada se intenziviralo nasilno postupanje prema migrantima, podignuta tek jedna optužnica protiv dvojice policajaca. Na teret im se ne stavlja upotreba sile, nego to što su grupi migranata naplaćivali deset eura po glavi za prijevoz od Slunja do Zagreba i tako ih pokrili za ukupno 220 eura. Također, dosadašnje presude ESLJP-a pokazuju da je dio istraživanih slučajeva moguće podrazumijevao zataškavanja unutar MUP-a, međusobno šticeenje policajaca, uništavanje dokaza ili spomenuto onemogućavanje pristupa istima odvjetnicima žrtava i predstavnicima različitih institucijama.

'Što se tiče navodnog nezakonitog postupanja i uporabe sredstava prisile prema migrantima od strane policijskih službenika, sve prijave koje je MUP do sada zaprimio provjerene su, ali pritom treba imati na umu da te prijave u pravilu ne sadrže dovoljno podataka potrebnih za kriminalističko istraživanje', izjavio je pak Zvonimir Vrbljanin početkom proteklog srpnja pred UN-ovim odborom. 'Ipak, u svim navedenim slučajevima provedene su i detaljne terenske provjere, a tek je u vrlo malom broju predmeta utvrđeno neprihvatljivo ponašanje policijskih službenika koji su i sankcionirani', dodao je.

Prema podacima koje je objavila Agencija Europske unije za temeljna prava, od siječnja 2020. pa do rujna 2023. godine, Služba za unutarnju kontrolu MUP-a je, temeljem pristiglih pritužbi na policijski tretman migranata, vodila 16 istraga. U pet slučajeva protiv policajaca su pokrenuti disciplinski postupci, čime se njihov ukupni broj, pridodaju li im se postupci iz prethodnih godina koje je u Ženevi spomenuo Vrbljanin, penje na osam. Po informacijama kojima raspolažemo, tim je postupcima bilo obuhvaćeno 20-ak niže rangiranih policajaca, a u pravilu su pokretani nakon što su slučajevi dospjeli u javnost. Izuzev spomenutog dvojca iz Policijske postaje Ogulin, kojim se trenutno sudi pred Županijskom sudu u Zagrebu zbog naplaćivanja prijevoza migrantima, i još jednog policajaca iz Postaje granične policije Cetingrad, koji je zbog verbalnog izivljavanja nad migrantima i snimanja istog udaljen iz službe, ostali su zasad prošli uz blaže disciplinske mjere.

Trojica pripadnika interventne policije PU istarske, koje su u ljeto 2021. nizozem-

'Većina istraga zatvorena je u pretkaznenim postupcima. Zatvara ih ili policija u ranoj fazi istrage ili tužitelji koji zaključuju da nema dovoljno dokaza za podizanje optužnice i prosljeđivanje slučajeva sudovima, ističu iz Agencije EU-a za temeljna prava

ski novinari snimili u pograničnom mjestu Šturlić kako tonfa-palicama preko rijeke tjeraju grupu migranata natrag preko granice uz povike 'Go to Bosnia', pravomoćno su fasovali uvjetne kazne prestanka državne službe. Dvojici je određen rok kušnje od sedam, a trećem od šest mjeseci. Prije okončanja postupka bili su udaljeni s dužnosti pod sumnjom da su sve radili na svoju ruku, tokom radnog vremena i u policijskim odorama bez oznaka, odnosno zbog 'nanošenja štete ugledu policije'. Na kraju su svi vraćeni na posao.

U takve 'izolirane slučajeve', kako ih je svojevremeno okarakterizirao ministar Božinović, ubraja se i onaj iz PP Slunj, gdje je dvojici policajaca u lipnju 2020. bio određen 30-dnevni istražni pritvor. Jednom jer je teško pretukao 34-godišnjeg državljanina Afganistana zatečenog u pokušaju iregularnog ulaska u Hrvatsku i drugom koji je sve to vidio, ali nije prijavio. Iako nam iz MUP-a nisu otkrili pojedinosti o ovom i drugim slučajevima – i to pod obrazloženjem da nam prema

Disciplinske mjere protiv policajaca su preblage (Foto: Kristina Štedul Fabac/PIXSELL)

Nasilnici vraćeni na posao – čuvena snimka policijskog nasilja

Neznatan broj slučajeva policijskog nasilja je sankcioniran, u pravilu blagim disciplinskim mjerama koje podrazumijevaju opomene, novčane kazne i uvjetni, odnosno privremeni prekid policijske službe

Zakonu o pravu na pristup informacijama nisu dužni 'dati objašnjenja i odgovore na pitanja' – saznajemo da su zbog oprečnih iskaza i međusobnog šticećenja, obojica na kraju također prošla s blažim disciplinskim mjerama.

Disciplinski je sankcioniran i trojac upleten u događaj od 6. ožujka 2019. na području PGP Cetingrad. Uz četvrtog, koji je udaljen iz službe, toga su dana, neposredno na graničnoj crti s Bosnom i Hercegovinom, uočili grupu osoba koje su se odmarale. Navodno su ih upozorili da ne prelaze granicu, a kada su shvatili da grupa govori engleski, četvrti policajac natjerao ih je da urlaju 'Dinamo Zagreb' i 'Za dom spremni'. Sve je snimio, a video se uskoro proširio društvenim mrežama. Policijska uprava karlovačka provela je i kriminalističko istraživanje, ali optužnica zasad nije podignuta.

Kroz umanjenje plaće na nekoliko mjeseci disciplinski su sankcionirana i dva policajca iz PGP Bajakovo, gdje je 27. ožujka 2015. izbio požar u kojem je teško ozlijeđen mladi Marokanac, a njegova trojica prijatelja su poginula. Zbog istog slučaja Europski sud za ljudska prava kaznio je RH zbog kršenja prava na život kroz neučinkovitosti istrage nemilog događaja.

U istom razdoblju, od siječnja 2020. do rujna 2023. godine, DORH-u je podneseno 11 kaznenih prijava koje su odnosile na policijsko postupanje prema migrantima. Osam ih je odbačeno, u dva slučaja još traju izvidi, a u trećem je u toku spomenuto suđenje na zagrebačkom Županijskom sudu. Ranijih godina DORH, odnosno USKOK odbacio je

još deset prijava, koje su u najvećem broju podnijeli aktivisti Centra za mirovne studije (CMS). Mahom su se odnosile na nepoznate počinitelje u policijskim uniformama, koji su izbjeglice mučili iscrivavajući im narančaste križeve po glavi, utrljavajući im majonezu, kečap i šećer na otvorene rane, udaranjem vratima policijskog vozila u glavu, vezivanjem za stabla, silovanjem granom i prisiljavanjem na svlačenje. Najmanje tri prijave podrazumijevale su protjerivanje čitavih obitelji s djecom.

— Iako se u Zakonu o kaznenom postupku jasno navodi da je državni odvjetnik dužan odlučiti o kaznenoj prijavi u roku od šest mjeseci od dana upisa prijave u upisnik, DORH-u je u svim navedenim kaznenim prijavama trebalo je više od godinu dana da donese odluku. Pritom smo u nekim slučajevima odluku čekali više od dvije godine što se zaista ne može nazvati pravodobnim i brzim provođenjem istrage – govori ANDREA JELOVČIĆ, pravnica CMS-a. Iz te su organizacije 2017. podnijeli kaznenu prijavu zbog smrti Madine Hussiny. Podsjetimo, djevojčica afganistanskog porijekla poginula je svega nekoliko metara od hrvatske granice, netom nakon što su pripadnici MUP-a njenu čitavu obitelj protjerali natrag prema Srbiji i uskratili im pravo na zahtjev za azilom. Prijava je odbačena jer 'nisu utvrđeni elementi kaznenog djela', pri čemu se USKOK priklonio tvrdnjama navedenima u policijskim izvještajima po kojima ispada da snimke s termovizijskih kamera iz noći kad je Madina poginula ne postoje. Potom su uslijedili daljnji postupci, da bi ESLJP u studenom 2021. zaključio kako je istraga bila neučinkovita i pozvao RH da riješi pitanje odgovornosti za stradanje djevojčice.

— Time je ESLJP Republici Hrvatskoj, prvenstveno USKOK-u, dao mogućnost da isprave propuste koji su učinjeni u prvom navratu. Zastrahujuće je što je u nastavku istrage

USKOK ponovno učinio niz propusta, te opet odbacio kaznenu prijavu. Tako je još jednom nanesena nepravda obitelji Hussiny, jer gotovo sedam godina nakon smrti djevojčice nitko nije odgovarao za njezinu smrt – kaže Andrea Jelovčić i dodaje da je CMS potom u suradnji s odvjetnicom obitelji podnio ustavnu tužbu te poslao podnesak Odboru ministara Vijeća Europe, zaduženom za praćenje provedbe presude ESLJP-a.

U međuvremenu su nevladine organizacije nastavile bilježiti nasilne *pushbackove* na hrvatskim granicama. Samo lani, na onoj koju Hrvatska dijeli s BiH, Dansko vijeće za izbjeglice dokumentiralo je 3.323 *pushbackova*, pri čemu je realan broj vjerojatno daleko veći. Aktivisti Border Violence Monitoring Networka (BVMN), mreže koja već godinama bilježi protjerivanja i policijsko nasilje na europskim granicama, nedavno su priopćili kako su od 2017. do kraja 2023. dokumentirali 1.029 svjedočanstva o *pushbackovima* iz Hrvatske, kojim je ukupno zahvaćeno 11.481 ljudi. Većina prikupljenih svjedočanstava, njih 89 posto, podrazumijeva neki od oblika mučenja ili nečovječnog postupanja, a 41 posto protjerivanje maloljetnika.

Iz BVMN-a u izvještaju za 2023. podsjećaju i kako je odluka Europskog vijeća da, unatoč sustavnim kršenjima ljudskih prava na granicama, primi Hrvatsku u Schengen 'loš presedan koji bi se mogao negativno odraziti na budućnost proširenja tog prostora'. U istoj godini dokumentirali su svjedočanstva koja podrazumijevaju rodno uvjetovano nasilje, upotrebu vatrenog oružja i elektrošokera od strane policije, a dio izvještaja posvećen je stravičnom događaju od 2. travnja 2023., kada je grupa od šestorice muškaraca, starosti od 18 do 35 godina, iz Hrvatske *pušbekana* na teritorij BiH. Prema svjedočanstvu, toga dana u kasnijim večernjim satima, nedaleko od sela Trnovi u općini Cetingrad, grupu je

zaustavilo pet muškaraca i jedna žena, odjevenih u tamnoplave uniforme. Iznad glava im je nadlijetao dron. Članovi grupe ispričali su aktivistima kako su pokušali pobjeći kad su vidjeli policiju, ali da su prestali trčati kad je jedan policajac zapucao u zrak.

'Dron je počeo ispuštati vrlo glasan zvuk, a muškarci su bili prisiljeni sjesti na tlo. Policajci su ih stali udarati nogama, rukama i granama. Tukli su ih po licu, ledima i gotovo svim drugim dijelovima tijela oko 30 minuta. Jedan član grupe je danima nakon incidenta mokrio krv. Ispitanici su objasnili i da im je jedan od policajaca, jednom po jednom, pokušao slomiti stopala, odnosno gležnjeve. Pojasnili su da su se policajci smijali i šalili, pjevajući uz zvukove drona dok su ih udarali', piše u izvještaju BVMN-a. Članovi uhvaćene grupe potvrdili su i kako su bili prisiljeni da se svuku. 'Dok su ih policajci pretresali, razbili su im sve mobitele osim onih koji su im se svidjeli, a koje su, tvrde, odlučili zadržati. Policajci su im također ukrali novac (330 eura) i cipele. U jednom trenutku je jedan član grupe tražio vode, a umjesto toga su ga policajci polili punom bocom po glavi', navodi se dalje te dodaje da su svjedoci bili prebijeni u još dva navrata – prije nego što su ih sve strpali u policijski kombi i prilikom iskrčavanja u blizini granice s BiH, na području između Đurinog i Hadžinog Potoka.

'U tom su trenutku bili prisiljeni izaći jedan po jedan iz kombija, a policajci su ih opet tukli, udarajući ih šakama i nogama oko sat vremena. Policajci su počeli vikati, vrijeđati ih na engleskom i bacati kamenje za njima. Ispitanici su na kraju uspjeli pobjeći, ali su ipak morali hodati 17 sati bez jakni i cipela, a te noći temperatura je bila samo dva Celzijeva stupnja', navodi se na kraju svjedočanstva.

Takve i slične slučajeve inače bi trebao istraživati Nezavisni mehanizam nadzora postupanja policijskih službenika u području nezakonitih migracija i međunarodne zaštite (NMN). Kako su Novosti već pisale, radi se o tijelu uspostavljenom 2021. na inzistiranje Europske komisije. Hrvatska je zasad jedina članica EU-a koja je tu odredbu provela, ali Mehanizam od početka prate ozbiljne dvojbe koje u pitanje dovode njegovu nezavisnost od države, odnosno njenog represivnog aparata. MUP je, naime, taj koji je odlučio o načinu nadzora nad samim sobom, a i samostalno je odabrao aktere koji će ga nadzirati, i to bez prethodnog javnog poziva i jasno utvrđenih kriterija. U rad NMN-a uključeni su Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Akademija pravnih znanosti, Centar za kulturu dijaloga i Hrvatski Crveni križ, organizacije koje se inače ne bave nikakvom vrstom monitoringa i koje financijski ovise o državi ili s njome blisko surađuju.

Iako je sporazumom o suradnji koji je MUP sklopio s tim organizacijama predviđena obveza objave polugodišnjeg i godišnjeg izvještaja o radu NMN-a, zasad je javno objavljen samo jedan dokument. Pritom se ispostavilo da je njegova jedina svrha opravdanje postojećeg stanja na vanjskoj granici Unije, uz gotovo apsolutno prešućivanje nasilja nad izbjeglicama.

Uz pohvale na račun hrvatske policije, u njemu se tek ovlaš spominje da su u promatranom razdoblju 'zabilježena nezakonita postupanja pripadnika MUP-a (npr. upotreba sile) s ciljem prisilnog povrata'. Istodobno su takvi postupci okvalificirani kao 'poteškoće s kojima se suočavaju neregularni migranti', umjesto kao potencijalna kaznena djela. Zvonimir Vrbljanin se u Ženevi pohvalio kako će uskoro biti objavljen i drugi izvještaj, a mi ne sumnjamo da će i on ići na ruku graničara angažiranih na čuvanju zidina tvrđave Europe. Pod bilo koju cijenu. ■

Цијепљење демократије

Опћи суд ЕУ-а је у значајном дијелу Комисији дао за право да комерцијалне интересе произвођача цјепива стави испред права на информације и документе ЕУ Парламента и Вијећа. Суд не сматра да је тајност одређених одредби препрека информираним одлучивању о цијепљењу

ВИЈЕСТ да је Опћи суд ЕУ-а пресудио против Европске комисије у случају тужбе због тајности великих дијелова уговора с произвођачима цјепива против ковид-а 19, глобално је пласирана као велики ударац шефици Комисије Урсули фон дер Лајен. Суд је информацију објавио 17. септембра, а само дан послије Фон дер Лајен добила је 401 глас подршке за наредних пет година на челу ЕК-а, од укупно 707 заступника који су гласали. Подржали су је и Зелени с 53 заступника – чиме се у Хрватској посебно похвалио Можемовац Гордан БОСНАЦ – што најрјечитије говори колико је политички утјецај пресуде прецизиран.

Чланице Зелених су, наима, подносиоци тужбе против ЕК-а у овом предмету.

Важније од судбине Фон дер Лајен, на коју ће утјецати и исход више поступака у тзв. афери Фајзергејт, питање је правних реперкусија рјешења Опћег суда на разини Комисије и држава чланица, као и питање будућег смјера у односу политичких институција према фармацевтским компанијама и јавном здравству, односно према улози капитала у подривању демократије. Које информације одмах морају бити јавно доступне – а раније их нисмо смјели знати – и хоће ли будући преговори с фармацевтским компанијама бити отворенији?

Прво треба разјаснити да сам садржај пресуде Опћег суда није тако спектакуларан како је то представљено, јер суд у значајном дијелу Комисији даје за право да комерцијалне интересе произвођача цјепива стави испред права на информације и документе, како је то регулирано Уредбом (ЕЗ) 1049/2001 ЕУ Парламента и Вијећа од 30. свибња 2001. Побијање одлуке ЕК-а у односу на 13 уговора с укупно осам фармацевтских компанија, углавном се базира на ставу суда да Комисија није добро објаснила како ће комерцијални интереси компанија бити угрожени, а много мање на ставу да они не могу надвладати јавни интерес у подривању јавног здравља.

Урсула фон дер Лајен – још један мандат на челу Комисије успркоскандалима из времена пандемије
(Фото: Pool/Reuters/PIXSELL)

— Пресуда је само дјеломично потврдила тужбу у двије тачке, а Опћи суд слиједи Комисију у многим аргументима, посебно потврђује основаност Комисијине аргументације о постојању разумно предвидиве, а не само хипотетске опасности од угрожавања заштите комерцијалних интереса подузетника у погледу потпуног откривања одредаба које се односе на предујмове или авансна плаћања. Одуком о потреби веће транспарентности, Опћи суд могао детаљније објаснити разлоге зашто је одбио тужбени захтјев тужитеља у којем истичу да Комисија није узела у обзир превладавајући јавни интерес који оправдава откривање тражених информација тврдећи да нису постојала dostatna образложења у том погледу – за Новости коментира СЊЕЖАНА ВАСИЉЕВИЋ, предстојница Завода за јавно право и јавну управу загребачког Правног факултета.

Напримјер, иако суд сматра да Комисија није доказала да је тајност одредби о одштетној одговорности произвођача у односу на наручитеља и треће стране (проблеми с испорукама, неисправност, тужбе због нуспојава) нужна за заштити комерцијалних интереса корпорација, рјешењем се истовремено побијају

тврдње да је шире откривање тих одредби битно да би се осигурало право на информирани одлучивање о цијепљењу. Опћи суд сматра да се интерес тужитеља темељи на кривој претпоставци да скривени дијелови уговора садржавају знанствене податке који би могли забринути јавност у погледу употребе цјепива. Суд такођер одбија тврдњу да се сакривањем тих чланака крше темељна права на информације, објашњавајући да се уговорима о којима је ријеч не утврђује ни обвеза цијепљења против болести ковид-19, ни обвеза подношења доказа о цијепљењу као увјет за укидање ограничења слободног кретања које су државе чланице успоставиле због јавноздравствених разлога. Оспорене су и тврдње тужитеља да повреда комерцијалних интереса произвођача произлази из штете проузрочене производом, а не из одредаба о којима је Комисија преговарала.

‘Супротно ономе што тврде тужитељи, повреда угледа подузетника засигурно представља угрожавање његових комер-

цијалних интереса, јер је углед сваког субјекта који је активан на тржишту кључан за обављање његових господарских активности на тржишту’, стоји у пресуди.

Такав став суда неће ублажити вакцинални скептицизам који буја на самој чињеници да су специфични дијелови уговора тајни, тим више што је јавност слабо информирана да је пресудом отклоњена свака могућност да је одрицањем од одштетне одговорности ЕК произвођачима цјепива омогућила заштиту од тужби треће стране.

‘Уводно треба истакнути да је, у складу с чланцима 1. и 12. Директиве Вијећа 85/374/ЕЕЗ од 25. септембра 1985. године о приближавању закона и других прописа држава чланица у вези с одговорношћу за неисправне производе, произвођач одговоран за штету узроковану неисправношћу својег производа и његова се одговорност у односу на оштећену особу не може ограничити или искључити неком клаузулом која би ограничавала његову одговорност или га ослобађала одговорности. Стога, као што је то Комисија признала на расправи, у изостанку било каквих измјена Директиве 85/374, ни Комисија ни државе чланице нису имале право одступити од одредаба наведене директиве. Осим тога, ниједна одредба Директиве 85/374 не забрањује да трећа особа, у овом случају држава чланица, надокнади штету коју је произвођач исплатио због неисправности својег производа’, наводи се у пресуди.

Неточно је дакле да је Комисија фармацевтској индустрији осигурала потпуну правну нерањивост пред могућим жртвама посљедица цијепљења. Што Хрватска ради да би јавно објаснила учинке пресуде и објавила информације које је сада можда дужна објавити? Питања о реперкусијама пресуде послали смо Влади РХ, Министарству здравства и Министарству вањских послова, но нитко нам није одговорио.

Васиљевић каже да су правне обавезе ЕК-а и држава чланица након пресуде прилично неодређене, а очекује да ће суд то прецизније дефинирати након жалбе коју ће Комисија уложити.

— Слиједећи пресуде Опћег суда, јавности би требало учинити доступним документе с изјавама о непостојању сукоба интереса које су потписали чланови заједничког преговарачког тима и одредбама које се односе на одштету у споразумима о авансној купњи и уговорима о купопродаји склопљенима између Комисије и фармацевтских друштава – каже Васиљевић.

Опћи суд, међутим, не налаже да се објаве нецензурирани уговори с корпорацијама и цијене које су поједине државе плаћале за цјепива, што говори да ова пресуда није основа за реконструкцију свих аспеката и размјера неуспјеха јавног интереса у односу на интересе капитала у глобалној здравственој кризи.

— У другој повезаној пресуди објављеној истог дана, у дијелу у којем су тужитељи у поновном захтјеву тврдили да постоји превладавајући јавни интерес који оправдава потпуно откривање уговора о којима је ријеч, Опћи суд тврди да је на њима да конкретно наведу околности које оправдавају такво откривање. Аргумент тужитеља према којем је на Комисији да по службеној дужности испита постојање таквог интереса, чак и ако се на њега нису позвали, не може довести у питање тај закључак – објашњава Васиљевић.

Овај џекст је финансиран средствима из пројекта Агенције за електроничке медије за ујоварање новинарских радова у електроничким публикацијама ■

Riječkim korzom noću odjekuje
smjesa jeftine elektronike i
balkanskih melodija

Ovdje se ne živi u strahu

Grad industrijske povijesti koji se turistificira, na rokerskom glasu, premda se i tu sluša narodna muzika, Rijeka je otvorena i uključiva, ali bilježe se i nacionalistički ispadi i prelijevanje atmosfere iz ostatka zemlje. Perspektiva Srba doima se pozitivno, ali i suptilno ambivalentno. To je slika 'grada koji nije siguran u kojem smjeru želi ići i što želi postati'

UBLIZINI glavne gradske šetnice, Korza, Koblerovim trgom noću odjekuje smjesa jeftine elektronike i balkanskih melodija. Kroz prozore popularnih barova Charlie i Garçon nazire se gibanje tijela, nešto gostiju bleji na terasama, dvije djevojke sjede na tlu. Oštar miris širi se iz grčkog *street fooda* Hestia: čeka se red unatoč cijeni od 6,70 eura za giros-sendviče. Ulicom se muva grupica mladih, možda na putu za nedaleki klub Indigo, uporište narodne muzike. Atmosfera je opuštena i odiše memlom, akcija se doima više kao pokušaj bijega od dosade. Općenito se u gradovima kvalitetan provod uglavnom ne nudi u samom centru. Pritom je naš majski posjet koincidirao s Eurovizijom, čije je napeto praćenje otelo prostor drugačijoj rasonodi. Stanovnici Rijeke potvrđuju te slučajne impresije.

— Ovamo sam se preselila 2017. i tada je to bio mnogo življi i dinamičniji grad. Vjerojatno najviše zato što se pripremao projekt Europske prijestolnice kulture (EPK), u sklopu kojeg se već mnogo toga odvijalo. Osjećao se entuzijazam. EPK je trebao unaprijediti kompletan društveni život. Međutim, sjajna prilika uvelike je urušena pandemijom koronavirusa, sve se odvijalo u bitno manjem opsegu. Danas je Rijeka dobrim dijelom zamrla, definitivno nedostaje sadržaja. Glazbom uglavnom dominiraju narodnjaci. Što se alternative ili tehna tiče, nedavno je opet otvoren Palach (kulturni gradski rok klub osnovan još 1968. godine; posljednjih godina uglavnom nije radio, op. a.), tu su klubovi Nemo, Manual i Pogon kulture. Često su poluprazni, dijelom zato što je ponuda skromna, stalno se vrti ista muzika – govori KATARINA KOŽUL.

Dvadesetšestogodišnja umjetnica u Rijeku je došla iz Beograda i na ovdašnjoj Akademiji primijenjenih umjetnosti završila studij kiparstva. U gradu postoje, dodaje, institucije koje iznimno doprinose kulturnoj sceni, poput Muzeja moderne i suvremene umjetnosti, Art-kina Croatia, galerijâ Studentskog kulturnog centra (SKC) i Kortil te nezavisnih organizacija kao što su Drugo more, Urbani separe i Filmaktiv. Živa je aktivistička scena: Udruga PaRiter se putem Festivala menstruacije bavi reproduktivnim pravima, održavaju se Hod za slobodu i Noćni marš.

— Rijeka ima jako kvalitetne pojedince. Sveučilište se razvija i otvara nove programe, ali u postojeće institucije ne uključuju mlade. Statične su – ne otvaraju se nova radna mjesta, nema protoka ljudi. Vlada monotonija – nastavlja Kožul.

Radeći u jednoj sveučilišnoj galeriji čiji je prostor trebalo obnoviti uvjerila se u nezainteresiranost gradskih vlasti: 'Ovdje se nije lako izboriti za nešto.'

Po njenom je mišljenju Rijeka bolja za one koji se žele skrasiti, 'no ne bih rekla da je dobra za mlade. Brojni nastoje otići čim završe studij. Osim studentskog života, mladima grad ne nudi mnogo – u smislu poslova, događanja, klubova, energije.'

DAMIR RADOVIĆ stanje vidi drugačije. On je 45-godišnjak, ali odavno je aktivan sudionik kulturne scene mladih, poznat kao organizator nastupa demo bendova. Po njegovom mišljenju, Trst, Ljubljana ili Zagreb sigurno nude više, ali 'od kazališta do klubova, dijamantni pazon mogućnosti u Rijeku je širok, naročito s obzirom na hrvatski prosjek'.

— Otvaranje Palacha kao središnjeg mjesta alternativnog života znači mnogo. SKC i udruga Distune redovito organiziraju muzički festival Impulse, bogatog programa okrenutog studentima. Unazad desetak godina sagrađen je kampus, riječki fakulteti su na dobrom glasu. Mnogi ciljano dolaze studirati ovdje. Samo udruga međimurskih studenata ima stotine članova – kaže Radović, dodajući da bi ipak moglo i bolje.

— Neki gradovi, poput Šibenika, uradili su bitno više po pitanju ulaganja u infrastrukturu za glazbena događanja.

Vijećnica stranke Možemo! u Gradskom vijeću i koordinatrica edukativno-preventivnih programa u udruzi sos Rijeka – centru za nenasilje i ljudska prava, 33-godišnja IVA DAVORIJA, ističe kako su 'problemi ovdašnjih mladih isti kao u cijeloj Hrvatskoj, pa i Europskoj uniji. To su temeljna egzistencijalna pitanja – obrazovanje, zapošljavanje, stanovanje i pristup kulturnim sadržajima'.

— Velika je prednost to što je u pitanju treći najveći grad u zemlji, pa postoji znatna fluktuacija ljudi i protok informacija. Veliko sveučilište s više od petnaest tisuća studenata privlači mlade iz drugih krajeva. Udruga hrvatskih gradova Rijeke je nedavno ponovno dodijelila certifikat 'Grad za mlade'. On se daje gradovima koji sustavno ulažu u kvalitetu života mladih. Istovremeno, prosječna plaća u Primorsko-goranskoj županiji iznosi 1.194 eura, dok u Rijeku samo najam stana košta oko 700 eura mjesečno. Mladi često ne mogu riješiti ni najosnovnije životne

Međunacionalna idila nije potpuna. Sudionici fokus-grupe navode dva nedavna slučaja. Prvi su koncerti Aleksandre Prijović praćeni nizom negativnih komentara, a govor mržnje izazvalo je i polaganje kamena temeljca za Srpski kulturni centar

Damir Radović

probleme. Posljedično, velik broj onih koji u Rijeku studiraju ovdje ne ostaju. Vraćaju se u matične sredine ili odlaze u Zagreb. Ne znamo i ne možemo ih zadržati – navodi Davorija.

Do raspada Jugoslavije Rijeka je bila industrijski kolos, a danas sve veću ulogu igra turizam. Svake godine dolazi sve više domaćih i stranih gostiju, u blizini gradske rive privatni koncesionar gradi marinu za luksuzne jachte. U pretjeranoj turistifikaciji Rijeke slijedi destruktivan uzor Splita, ističe sugovornica – 'održivost grada i zadržavanje mladih nije moguće postići pretvaranjem u apartmansko naselje, jer se time neodrživo podižu cijene nekretnina'. Gradsku vlast decenijama primarno čini SDP. U sklopu posebnog Programa za mlade od 2023. do 2030. razmatra se formiranje liste stanova namijenjenih mladima. No još uvijek se nije poduzelo ništa konkretno, osim toga gradski čine manje od dva posto ukupnog stambenog fonda, pa dugoročnog rješenja nema 'bez otkupa privatnih stanova i izgradnje javnih. Brojne probleme nije moguće riješiti na lokalnoj razini, ali ovaj bi se mogao'.

Prema popisu iz 2021. godine, u Rijeku je živjelo približno 108 tisuća stanovnika. Od toga je mladih u dobnoj skupini od 15 do 29 godina bilo oko 14,3 tisuće, nešto više od 13 posto. O migracijskim trendovima govori i fakt da je 2011. pripadnika te dobne skupine u Rijeku bilo 17 posto. Grad vjerojatno nerijetko posjećuje i značajan broj mladih iz drugih

krajeva županije, u kojoj ukupno živi oko 35 tisuća stanovnika iz spomenute dobne kohorte. Broj postaje značajno veći ako se pribroje i oni do 35 godina starosti. Pojedini manjinskim skupinama život otežavaju dodatne okolnosti. Građana srpske nacionalnosti je 2021. popisano 5,13 posto, odnosno više od pet i pol tisuća. Ta brojka Rijeku čini sredinom s jednom od najvećih koncentracija Srba u Hrvatskoj. U ostatku županije ih je približno još pet tisuća. Sveukupno, moguće je procijeniti da je Rijeka dom za oko tisuću mladih Srba, dok još barem nekoliko stotina u nju navraća. Grad je od 1991. pretrpio solidan demografski slom: tada je u današnjim granicama imao 165, a danas tek 108 tisuća stanovnika, ili 35 posto manje. Pad srpske zajednice, prisutne u Rijeku stoljećima, bitno je oštiri: prije tri desetljeća Srba je bilo gotovo 19 tisuća ili 11,25 posto. Njihov udio opao je više od polovice, a apsolutni broj više od dvije trećine.

Prilikom posjeta proveli smo – u suradnji sa sociologinjom DOROM LEVAČIĆ, koja je obavila daleko najveći dio tog posla – fokus-grupu sastavljenu od mladih srpske nacionalnosti, od 24 do 34 godine starosti. U suštini, njihovi odgovori potvrđuju ispravnost prevladavajućeg imidža Rijeke kao tolerantnog grada. 'U petnaest godina radnog staža promijenila

Koncert u ponovno otvorenom Palachu

Katarina Kožul

Ljudima je čak zanimljivo i lijepo da sam iz Srbije. Nikada nisam imala osjećaj da to moram skrivati ili biti oprezna, kao u Benkovcu, gdje to definitivno osjećam. Dapače, više me prilikom selidbe osuđivala okolina u Srbiji, gotovo kao da sam izdajica – kaže Katarina Kožul

sam četiri posla. Nikada nisam imala problema prilikom zapošljavanja ili tretmana na radnom mjestu, odgovara ispitanica. 'Tri godine radim u državnoj firmi, nikada se nisam osjetila manje vrijedna ili naletjela na negativne komentare. Mislim da se ovdje to (nacionalna pripadnost, op. a.) toliko ne gleda', kaže druga. Indikativno je sljedeće iskustvo: 'Grad je mnogo otvoreniji nego onaj u kojem sam prije živjela. U njemu sam doživjela velik broj nacionalnih ispada, puno više nego tijekom četrnaest godina života u Rijeci.'

Znatan je stupanj zadovoljstva ponudom aktivnosti. 'Mislim da Rijeka nudi mnogo toga. Moja djeca idu na sto aktivnosti – košarku, nogomet, mažoretkinje, folklor, strane jezike. Ima mogućnosti i što se ostalog tiče, kazališta i kina.' Sudionici nisu mogli navesti ništa čime bi se htjeli baviti, a da Rijeka ne omogućava. I ovdje ističu punu ravnopravnost: 'Moja je sestra jako dugo trenirala rukomet. Nitko ne radi nikakve razlike', odnosno, reći će druga osoba, 'nije bitno tko si, nego koliko si talentiran'. Etnička diskriminacija danas ne postoji, suglasni su: 'Znam ljude koji imaju negativna iskustva, ali isključivo u godinama nakon rata. Moje iskustvo je najpozitivnije moguće. Moj muž je Hrvat. Nikakvih problema nemamo, sve slavimo. Hrvati i Srbi u Rijeci imaju dobar suživot – što se tiče mješovitih brakova, prijateljstava, svega.' U gradu ne postoje lokacije – barovi, četvrti, pa i stadion – u kojima bi se kao Srkinje odnosno Srbi osjećali nepoželjno.

Ipak, idila nije potpuna. Sudionici navode dvije prilike u kojima redovito dolazi do javnih izljeva netrpeljivosti. Prva su narodnjački koncerti: ALEKSANDRA PRIJOVIĆ u travnju je tri dana zaredom rasprodala sportsku dvoranu Zamet, što je na društvenim mrežama izazvalo lavinu negativnih komentara. Upadljiva je bila, kažu, ogorčenost masovnošću posjetitelja – matematički se većinski nije moglo raditi o Srbima – i faktom da je turbofolk zavladao gradom čiji se identitet uobičajeno percipira drugačije. 'To su bili rokerski klubovi, i moji roditelji su tu izlazili. Njima je to bilo top. Sada toga više nema, a mladi idu u klubove gdje se puštaju narodnjaci', kaže rođena Riječanka iz fokus-grupe. Nedavno je objavljena sociološka studija naslovljena 'Klasika, punk, cajke: kulturni kapital i vrijednosti mladih u gradovima na jadranskoj obali'. Istraživanje je obuhvatilo preko 550 riječkih srednjoškolaca te pokazalo da najviše slušaju narodnu muziku koju, iznenađujuće, konzumiraju više nego mladi Splitsani. Danas je, dodajmo, uvelike popularan i trep. O smjeni glazbenih ukusa ipak treba zaključivati oprezno. Rijeka 1980-ih jest imala iznimno prominentnu punk i novovalnu scenu, no teško da su bendovi poput Parafa, Termita ili Mrtvog kanala i među mladima bili mejnstrim. Scena je živa i danas, a uz nedavno ponovno otvoren Palach punk svirke se održavaju i u klubu Beertija i u jednom skvotiranom prostoru.

Kod animoziteta prema narodnjacima velikim se dijelom ne radi o estetskom jazu. 'To apsolutno nema veze s muzikom, stav je 'to je neko iz Srbije i šta će nama to'', objašnjava sudionica. Govor mržnje izazvalo je i aprilsko polaganje kamena temeljca za Srpski kulturni centar: 'Komentari na društvenim mrežama su bili užasni', odnosno, 'neki su to osjetili kao atak na hrvatski narod i nacionalni identitet. Mada u Rijeci postoje češki, slovenski i ostali domovi nacionalnih manjina.' U oba slučaja

netrpeljivost je, dakle, izazvana javnim iskazom srpskog identiteta – ili onim što je tako percipirano. Naši se sugovornici slažu da takve reakcije nisu odraz većinskog stava u gradu, nego djelo glasne manjine. Osim toga, one ostaju na društvenim mrežama – ne prenose se na ulice, dodaju.

U ratnom i poratnom periodu bilo je više slučajeva prikrivanja nacionalnog identiteta nego danas: tako su se u školama 'djeca upisivala kao nešto što nisu. To je dolazilo možda iz straha. Za moje roditelje nije dolazilo u obzir', kaže sudionica. Danas za etnomimikriju nema razloga – 'Možda je opravdano u nekim drugim mjestima, u Rijeci definitivno više nije tako' – no sudionice navode da se ona još uvijek događa, vjerojatno iz straha od reakcije okoline. Damir Radović ukazuje da se 'Srbe desetljećima spominje isključivo u kontekstu agresije, što naravno ostavlja posljedice'.

— Vidimo da u politici i nakon trideset godina antisrpska priča još uvijek nosi ozbiljan broj glasova. Domovinski pokret jest više vezan za istok zemlje, a situacija ovdje nije ista kao u krajevima koji su prošli razaranja. Primjerice, članovi Prosvjete porijeklom iz Srbije – neki su ovdje desetljećima – ne skrivaju ekavicu, niti osjećaju nelagodu. Velika većina ovdašnjeg stanovništva ne iskazuje nikakvu etničku distancu. Ali Rijeka nije otok, na nju se prelijeva klima iz ostatka države. Stigma i pritisak postoje i ovdje. Neki pojedinci ne osjećaju se dovoljno slobodni da na društvenim mrežama čestitaju vjerske praznike. Kao član biračkog odbora vidio sam i da je ljudima neugodno zatražiti manjinski listić, radije bi da mogu glasati u tajnosti, odnosno da mogu biti Srbi daleko od očiju javnosti. Nije isto biti Srbin i Čeh – nastavlja Radović, inače od marta voditelj riječke podružnice Srpskog kulturnog društva Prosvjeta.

Transgeneracijsko prenošenje ratne traume pridonijelo je promjeni obrasca identifikacije današnjih tinejdžera. Rokerski imidž Rijeke relikvija je iz prošlosti, slaže se naš sugovornik. — Sada odgajamo sasvim drugačije generacije – danas među mladima dominiraju nogomet i navijačka supkultura. Njen folklor praćen je isticanjem nacionalnih simbola poput šahovnice, ali i ekstremističkih poput ustaškog pozdrava – kaže i dodaje da je 'klincima uzbudljivije biti desničarski huligan nego panker ili metalac'.

Dok razgovaramo na terasi kafića ispred željezničkog kolodvora, blizu nas prolazi grupa upadljivo odjevenih mladića.

— Više nisu ni u bojama NK Rijeke, nego u crnom – komentira voditelj Prosvjete.

Po pitanju etnički motiviranih incidenata situacija je bitno bolja nego u Vukovaru ili Splitu – 'ipak ovo nije grad u kojem se živi u strahu'. Svejedno, strasti su eskalirale 2019., kada je u obližnjem Viškovu pripadnik Armade optužen za napad na srpskog povratnika,

Aleksa Denčić

a navijačka skupina je organizirala skup solidarnosti sa svojim članom, koji je privukao nekoliko tisuća ljudi.

— Bilo je dosta nabrijano. Atipično za Rijeku, ali očito se ta iskra može zapaliti – zaključuje Radović.

Unatoč progresivnom nasljeđu i klimi liberalnijoj nego u brojnim drugim sredinama, u Rijeci je itekako prisutna ratna trauma, i to prilično specifična.

— Gotovo da smo frustrirani izostankom ratnog iskustva, pa se u svrhu dokazivanja forsira nacionalistički narativ. Zapravo, mnogo je Riječana sudjelovalo u ratu – ističe Davorija.

Na dan proslave Oluje 2015. u ovdašnjem je HNK-u – tada je intendant bio OLIVER FR-LJIĆ – održana tribina na kojoj su govorile prognanice raznih nacionalnosti. Okupljeni pripadnici Armade, braniteljskih organizacija i ekstremističkih stranaka fizički su napali aktiviste i novinare.

— Bila sam pred kazalištem – bilo je strašno. Mladi rođeni 1990-ih urlali su poruke mržnje, jedan dečko me pitao: Gdje si bila '91.? Mladima je važno pripadati grupi, a dominantna politika ih iskorištava serviranjem nacionalizma – objašnjava gradska zastupnica.

Ukupan postotak glasova koji ovdje dobiva desnica – HDZ, Most, Domovinski pokret i druge, marginalne stranke – u zadnja je dva izborna ciklusa prilično konstantan i kreće se oko 37–39 posto. No retorika postaje sve agresivnija.

— Neke Armadine frakcije su vrlo desno usmjerenе – šahovnice u njihovim naljepnicama sada imaju prvo bijelo polje. Jednom je anti-fašistički grafit prešaran natpisima 'Živio 10. travnja', a pojavljivali su se i oni s porukom 'Srbe na vrbe'. Aktivistkinje udruge Lori nedavno su na radionici o ljudskim pravima u jednoj srednjoj školi čule izjavu kako su LGBT osobe 'bolesne osobe koje trebaju završiti u logorima', što je prije bilo nezamislivo. Drugom prilikom su im već ispred škole upućivane prijetnje – kaže gradska vijećnica.

Ona vidi dva uzroka takvog razvoja. U socijalizaciji mladih znatnu ulogu igraju društvene mreže i onlajn-forumi, na kojima je rašireno ocrnjivanje ljudskih prava i socijalne pravde. Nadalje, u Hrvatskoj općenito normalizirana je ekstremna desnica oličena u DP-u. — Oni skloni takvim stavovima sada su ohrabreni. Kao pripadnica LGBT zajednice, ne osjećam se ugodno pred grupama u crno odjevenih mladića, a sigurna sam da se tako osjećaju i druge pripadnice odnosno pripadnici manjina – nastavlja Davorija.

Govoreći o javnim iskazima nacionalizma, klerikalizma i mizoginije u Rijeci – onedavno se i ovdje održavaju javni molitveni skupovi 'Muževni budite' – treba spomenuti ulogu MARINA MILETIĆA. Saborski zastupnik Mosta, pripadnik Armade i nekadašnji vjeroučitelj utjecajan je među mladima, zahvaljujući i pokretanju organizacije Katolički skauti ili svom podkastu. Naši sugovornici ističu da je Miletić više simptom nego uzrok opisanih tendencija. No njegovo djelovanje nesumnjivo katalizira stvaranje netrpeljive društvene klime.

U ovdašnjem gradskom vijeću je i zastupnik SDSS-a. Što se fokus-grupe tiče, većina odlučeno odbija politički angažman, uglavnom iz manjka sklonosti i vremena: 'Ni u jednom pogledu me to ne interesira. Imam toliko obaveza i drugih stvari kojima se želim baviti, da je to vjerojatno zadnja stvar kojoj bih posvetila svoje vrijeme.' Iva Davorija upozorava da je 'u situaciji u kojoj si mnogi mladi ne mogu priuštiti ni krov nad glavom teško zahtijevati društvenu participaciju i ulaganje slobodnog vremena'. Ipak, 'ako mogu doprinijeti normalnijim odnosima, zašto se ne uključiti', kaže ispitanik. Za manjinsku politiku značajan je i ovaj stav: 'Osobno bi me moglo motivirati to da se manjinske stranke ne bave isključivo temama vezanim za nacionalne manjine.'

Smatram da se tim problemima svakako treba baviti, ali i spektrom tema koje se tiču svih građana, poput pitanja obrazovanja, pobačaja, eutanazije... Od manjinaca možete čuti samo što se misli o ćirilici i ništa drugo. Barem je to jedino što prezentiraju u kampanjama.'

U javnom životu srpske zajednice važna je uloga ovdašnjeg ogranka Prosvjete, osnovanog 1994. godine. U Prosvjetin je rad, brojeći simpatizere, uključeno dvjestotinjak ljudi, nedavno uglavnom prilično starih. 'Dijelom i iz opreza. Nisu htjeli u nacionalnu priču gurati svoju djecu', kaže predsjednik Radović. Novo rukovodstvo intenzivno razmišlja o načinima privlačenja mladih, od predškolskog uzrasta nadalje: (Nije dovoljno reći da je nešto za njih, morate nuditi ono što ih zaista zanima, poput koncerata. To je jedini način za odgoj urbane generacije koja se ne želi odreći svog identiteta.' Riječka Prosvjeta izdaje 'Bijelu pčelu', jedini dječji list na srpskom u Hrvatskoj. Naklada mjesečnika iznosi 2.200 primjeraka, a orijentiran je prema osnovnoškolcima, kojima služi i kao nastavno sredstvo za učenje jezika. Dio sadržaja štampan je ćirilicom, ali časopis je podnaslovljen 'list za svu djecu' i okrenut svim čitateljima spomenutog uzrasta.

— Pomladujemo redakciju, planiram izradu internetske stranice, aplikacije i profila na društvenim mrežama. Radimo 'Bijelu pčelu' za treći milenij – dodaje sugovornik.

Prosvjeta izdaje i 'Artefakte', stručni časopis za povijest Srba. Vidljivosti mnogo pomaže i kulturna razmjena.

— Godišnja manifestacija 'Dani srpske kulture' nudi modernu produkciju – od filmova do

Članovi Prosvjete porijeklom iz Srbije, a neki su ovdje desetljećima, ne skrivaju ekavicu, niti osjećaju nelagodu. Ali Rijeka nije otok, na nju se prelijeva klima iz ostatka države. Stigma i pritisak postoje i ovdje – govori Damir Radović

Nemanja Šimpraga

izložbi – iz Srbije. Time se izaziva interes srpske zajednice, osvještava identitet pojedinaca i potiče ih se na uključivanje u rad. Međutim, sadržaji iz Srbije itekako izazivaju interes i šire zajednice. Riječka Prosvjeta nije getoizirana, većinsko stanovništvo uvažava i posjećuje naše događaje – zaključuje Radović.

Iz susjedne države sve više dolaze i ljudi, najviše kao radnici u ugostiteljstvu. Radović navodi kako u Rijeci sezonski radi stotinjak ljudi samo iz Leskovca. Brojni ovdje ostaju sve duže. Među novim stanovnicima je i ALEKSA DENČIĆ. Odrastao u Pančevu, u folklornim ansamblima nastupa od najranijeg djetinjstva, završio je srednju baletsku školu u Beogradu i studirao na Akademiji u Plovdivu. Kao plesač obišao je velik dio planeta, od SAD-a do Saudijske Arabije. U Hrvatsku je došao prošle godine, i to kao konobar.

— Nakon sezone u Rovinju dobio sam poziv od šefa Botela Marina (hostela u riječkoj luci, op. a.). Od januara sam počeo ovdje da radim. Plaće i kvaliteta života su bolji nego u Pančevu, mogu si priuštiti restoran i izlaske. Rijeka je poseban grad, otvoren za sve. Inače, znam mnoge iz Srbije koji redovito ovdje rade sezonu, maltene po šest mjeseci žive na moru. Nikakvih neugodnosti nisam imao. Prihvaćen sam kao svoj, i danas se družim s ljudima s kojima sam radio u Rovinju – priča Denčić, miješajući ekavicu i jekavicu.

Uskoro po dolasku nabasao je na riječku Prosvjetu, gdje su, kaže, prepoznali njegovo obrazovanje i potencijal te je postao novi umjetnički direktor folklornog ansambla Sveti Nikola. U kratkom periodu uspio ga je omasoviti, pa ansambl sada ima tri sekcije i šezdesetak članova.

— Kada sam preuzeo ansambl, on je imao samo izvođačku sekciju. Proveo sam u delo ideju osnivanja dječje skupine, a moja ideja je bila osnivanje rekreativnog ansambla za najstariju populaciju, čijih pripadnika u zajednici ima najviše, da i njima damo prostora za ples, razonodu i putovanja. Planiram da ostanem ovdje. Biti direktor ansambla moja je životna želja, a folklor moj život – zaključuje.

Naša prva sugovornica Katarina Kožul porijeklom je iz Benkovca, odakle je njena obitelj izbjegla tijekom Oluje. Tijekom godina boravka u Rijeci imala je jednu neugodnu situaciju, kada je grupa studenata prava namjerno provocirala pjevajući THOMPSONA. Profesori na studiju su inzistirali da mora kroatizirati svoj rječnik, mada 'nikada nije bilo osude'. Mimo navedenog nikakvih loših iskustava nije imala, ističe, 'ljudima je čak zanimljivo i lijepo da sam iz Srbije. Nikada nisam imala osjećaj da to moram skrivati ili biti oprezna, kao u Benkovcu, gdje to definitivno osjećam. Dapače, više me prilikom selidbe osuđivala okolina u Srbiji, gotovo kao da sam izdajica.' Ipak, i nju je iznenadila količina negativnih

Iva Davoriija

komentara povodom izgradnje Srpskog kulturnog centra, što joj u kombinaciji s Hodom za život i moliteljima ispred crkve svetog Vida daje impresiju da se atmosfera mijenja nagore. Kožul se bavi umjetničkim i kustoskim radom, omdnedavno je i direktorica riječkog Međunarodnog studentskog filmskog festivala (STIFF). Na pitanje o ovdašnjim srpskim kulturnim institucijama, odgovara da nju tijekom sedmogodišnjeg boravka u Rijeci njihov dosadašnji rad nije privlačio: 'Forsiraju se folklor, ćirilica, tradicionalna kultura. Ne vidim se u tome.' Radovićev angažman vidi pozitivno, no pitanje je kako promicati nacionalni identitet koji ne bi bio temeljen na tradiciji i religiji.

— U tome leži potencijal novog kulturnog centra. To je prvorazredna prilika za odmak od ukalupljenog i jednoličnog sadržaja. Trebalo bi otvoriti prostor za razmjenu, za povezivanje kulturnjaka i studenata umjetničkih akademija iz Srbije i Hrvatske. Sve ovisi o budućem vodstvu i budžetu. Ako se samo dosadašnji način rada preseli u veći prostor, vidljivost srpske kulture ovdje će stagnirati, ako ne i odumirati – upozorava ona.

O tome kako je ovdje biti Srbin govore iskustva NEMANJE ŠIMPRAGE, 29-godišnjeg inženjera informatike čija obitelj je tijekom Oluje izbjegla iz Radučića pored Knina. Tada je on bio dvanaestodnevna beba. Srednju školu završio je u Zagrebu, a u Rijeku je prije deset godina došao na studij.

— Na poslu nisam imao neugodnosti, a s kolegama na faksu su zbijane opake šale na temu identiteta, u dobrom duhu. Ipak, oduvijek se pomalo osjećam kao stranac. Čak su se i prijatelji čudili kako je moguće biti Srbin iz Hrvatske. Jednostranim prikazom povijesti taj je pojam posve abnormaliziran, iako su kroz historiju Srbi bili sastavni dio ove zemlje. Ne umanjujem zločine počinjene sa srpske strane.

Istraživačica Dora Levačić na fokus-grupi

Osjećam mučninu, pa i kolektivnu krivicu kada slušam o Ovčari i Škabrnji. Istovremeno se ovdje nitko ne sjeća protjeranih i izbjeglih Srba. Nacionalističko huškanje je poražavajuće. Volio bih umjesto sotoniziranja vidjeti malo više empatije za ljude koji su propatili – govori za Novosti.

Perspektiva srpske zajednice u Rijeci doima se pozitivno, ali istovremeno suptilno ambivalentno, janusovski. Društvena je klima među tolerantnijima u zemlji. I zajednici kao cjelini i pojedincima na raspolaganju vjerojatno stoji više mogućnosti i resursa nego igdje drugdje u Hrvatskoj, mimo Zagreba. No suštinsko antisrpsvo suvremeno hrvatskog nacionalizma utječe na atmosferu i ovdje. Pritisak na srpski identitet i ekscesi najvećim su dijelom odsutni, ali ne potpuno i ne bez potencijala za eskalaciju, što možda podupire puzajuću asimilaciju zajednice, koja je razapeta između tradicije i suvremenih trendova. Rijeka kao cjelina u procesu je temeljite transformacije, od nazadovanja proizvodnje do razvoja turizma i obrazovanja, od imigracije do odlaska mladih, od antifašizma do etabliranja nove desnice. To je ponešto raskoljena slika, ona 'grada koji nije siguran u kojem smjeru želi ići i što želi postati', kako zaključuje Davoriija. Što se individualnih pogleda na budućnost tiče, 'nema drugog mjesta u Hrvatskoj u kojem bih živjela. Definitivno se ne bih selila. Jedino da mi dođe izvanredna prilika negdje vani', kaže jedna sudionica fokus-grupe. 'Ja ne bih, iskreno (selila se). Volim tu biti, našla sam si tu dom', ističe druga. Nemanja Šimpraga ima pak drugačiji stav.

— Vidim li se da živim u Rijeci? Mislim da ne. Ništa ne nedostaje što se osnovnih životnih stvari tiče. Međutim, htio bih još neku avanturu proživjeti, otići vani na godinu-dvije. No *hard feelings*, Rijeka, ali ako nisi student pa ima nekog muvinga ili penzioner koji traži lijepu rivicu u Opatiji, malo je dosadno – kaže. ■

INTRIGATOR

Maltretiranje
žrtava

Documenta još jednom upozorava na loše provođenje dvaju zakona o civilnim žrtvama rata, dok Ministarstvo hrvatskih branitelja odgovara parolaškom retorikom

IAKO su već godinama na snazi zakoni o civilnim žrtvama rata – Zakon o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata tri, a Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu devet godina, Documenta upozorava na (ne)kvalitetu njihovog provođenja. Pokrenula je inicijativu za poboljšanje tih zakona i traži da u tome sudjeluju i civilne udruge. Iz Documente najprije ukazuju na nedostatak informiranja i restriktivnu primjenu Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja.

— Neke žrtve koje su se s povjerenjem obratile nadležnim tijelima, došle su u situaciju da moraju pokretati sudske postupke ili se obraćati Ustavnom sudu, što sigurno nije bio smisao i svrha zakona – ističu iz Documente.

Također, neki podnosioci više od dvije godine nakon podnošenja zahtjeva još nisu zaprimili rješenja, što kod izaziva ogorčenost jer se njihov status ni nakon više od 30 godina ne rješava unatoč usvojenom zakonu.

Velik je problem s prikupljanjem dodatnih svjedočanstava o zatočenjima jer često dolazi do nemogućnosti pronalaska svjedoka. Tako im se uskraćuje mogućnost stjecanja statusa, jer mnogi svjedoci događaja više nisu živi ili je do njih nemoguće doći.

— Dosadašnja praksa pokazala je da Ministarstvo hrvatskih branitelja koje je nadležno za donošenje rješenja, ne prihvaća medicinsku dokumentaciju nadležnih institucija susjednih ili drugih zemalja, u kojima su civilne žrtve rata boravile od 17. kolovoza 1990. do 30. lipnja 1996. Zbog toga veliki broj podno-

sitelja ne može ostvariti Zakonom garantirana prava. To se posebice očituje u velikom broju civilnih žrtava iz vojno-redarstvene akcije Oluja i drugih vojnih operacija koje su uključivale zbjegove civilnog stanovništva – poručuju iz Documente.

Ističu i da Zakon o civilnim stradalnicima isključuje djecu stariju od 26 godina čiji su roditelji stradali između 17. kolovoza 1990. i 30. lipnja 1996., čime im se onemogućava ostvarivanje prava. Time je počinjena velika nepravda prema djeci koja su u ratu ostala bez roditelja.

Naročito je sporno da se civilnim žrtvama zbjegova nakon Oluje ne priznaje status jer po arbitarnom članku 5. to pravo ne mogu ostvariti: 'pripadnici, pomagači ili suradnici neprijateljskih vojnih i paravojnih postrojbi koji su sudjelovali u oružanoj agresiji na Republiku Hrvatsku i svi koji su na bilo koji drugi način pomagali neprijatelju, kao ni članovi njihovih obitelji temeljem njihova stradavanja.' Bez ikakvih dokaza ili službene dokumentacije, mehaničkim obrazloženjem, civilne žrtve iz Oluje kategorizira se kao pomagače ili pripadnike agresorskih snaga.

Prozvano Ministarstvo u odgovoru na te primjedbe ističe da 'svake godine uoči Oluje u javnosti osvane nekakvo priopćenje ili medijska objava kojom se pokušava narušiti dostojanstvena proslava našeg nacionalnog blagdana'. Iz Ministarstva tvrde da je dosad primljeno 1.045 zahtjeva, od kojih je dano mišljenje za 958, dok su županijski uredi u kojima se podnose zahtjevi i donose rješenja, riješili 787 zahtjeva. Jednako tako, ponavljaju mantru o agresorima, njihovim pomagačima i ističu da je taj zakon, kao i drugi zakoni u njihovoj nadležnosti, donesen u

Civilne žrtve iz Oluje
kategorizira se kao pomagače ili
pripadnike agresorskih snaga

partnerstvu sa Zajednicom udruga hrvatskih civilnih stradalnika iz Domovinskog rata Hrvatske, ali kako je očito, ni s kim drugim.

Inicijativu Documente nazvali su 'neutemeljenom i tendencioznom' jer, kako su naveli, iz te nevladine organizacije 'pokušavaju imputirati da se spomenuti zakoni ne provode kako bi trebalo, točnije sukladno njihovim očekivanjima'.

■ Nenad Jovanović

Ignoriranje
upozorenja

DOK čekamo rezultate istrage uzroka tragedije na Jadrolinijinom trajektu Lastovo, kao i posljedice za odgovorne, znajmo da nećemo dočekati ništa suštinski prihvatljivo. Predsjednika njezine uprave, DAVIDA SOPTU, diplomata po vokaciji, koji je odmah nakon pogibije trojice pomoraca i teškog ranjavanja četvrtog izjavio da tu situaciju jednostavno treba 'pregrmiti', možda će Vlada na koncu i smijeniti, ili ga natjerati da ponudi ostavku. No to nas ipak ne bi smjelo zavarati. Sopta će sve uspješno i relativno bezbolno pregrmjeti, zatim se skloniti na drugo unosno radno mjesto, osigurati sebi daljnje i časti i lasti. U istinske, strukturne razloge očajnog stanja Jadrolinijine flote i tretmana njezinih radnika neće zasjeci nitko, a najmanje će se ikakvo raščišćavanje dotaknuti glavnoga nadležnog funkcionera u datom kontekstu, ministra mora i prometa RH OLEGA BUTKOVIĆA.

Nije tako samo zato što su i Butković i Sopta ljudi od najvećeg povjerenja premijera ANDREJA PLENKOVIĆA. Da je isključivo do toga, bili bi i oni zamjenjivi, našao bi se već nekakav zamjenski kadar, u ime političkog mira i lakšeg opstanka vlasti. Podnio bi se račun za svu krivnju tog dvojca, čak i ako se potom ne bi poduzeli zahvati kako se slična tragedija ne bi uskoro ponovila.

Ispostavila bi se tad kazna za kvarnu obnovu i neodržavanje flote Jadrolinije, zbog čega je njezin predsjednik Nadzornog odbora mjesec dana ranije dao ostavku, kao i za ignoriranje upozorenja novijeg datuma kojima su Soptu i Butkovića zatrpavali Hrvatski registar brodova, lučke Inspekcije za sigurnost plovidbe te Sindikat pomoraca Hrvatske. U vezi sa sindikalnim dopisima, posebno se ističe SPH-ov o Soptinom uvjetovanju zapošljavanja u Jadroliniji članstvom u njemu bliskom, kućnom te 'žutom' sindikatu. No za brodaru koji predstavlja kičmu jadranske Hrvatske, a koji je od reklamnog slogana 'Linija života' osigurao trojici svojih radnika tek smrt, nema takvog rješenja. Ne, jer u protivnom ne bi ostalo ništa od vlasti. Ona drugi model upravljanja javnim sektorom ne poznaje, bilo to u Jadroliniji ili HEP-u ili javnom zdravstvu, i nema tu programa izuzev krčmljenja zatečene vrijednosti među HDZ-ovim stranačkim pouzdanicima.

■ Igor Lasić

Neodgovornost
vladajućih

Kako tumačite nalaz Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine prema kojem je sve u redu s građevinskom i lokacijskom dozvolom za mini hidroelektranu na Uni?

Ministarstvo nije utvrdilo nepravilnosti i kršenja Zakona o gradnji te samim time nije ni zatvorilo gradilište. Međutim, ova MHE gradi se u kanjonu Une koji je u Europskoj ekološkoj mreži Natura 2000 te na vodnom dobru. Zato podliježe posebnim uvjetima Zakona o gradnji, i to je činjenica koju ovo ministarstvo nikako ne bi smjelo zanemariti ni previdjeti. Zahvat MHE Una-mlin itekako podliježe primjeni posebnih propisa. U dokumentaciji ovog zahvata, na temelju kojeg se tražila građevinska dozvola, ne stoji niti jedan dokument zaštite okoliša i prirode, nema uvjeta ni za otpadne vode, otpad, buku, krajobrazno uređenje, ekološku mrežu – vrste i staništa, utjecaj na stanje vodnog tijela. Gradnja hidroelektrane na Uni u ozbiljnoj je povredi i pravne stečevine Europske unije, Direktive o staništima, Direktive o pticama i Okvirne direktive o vodama.

Zadarski župan Božidar Longin i gračački načelnik Robert Juko prvi put su posjetili Vrelo 13. avgusta. Kako gledate na to?

Dobro je da su predstavnici lokalne i regionalne samouprave posjetili lokaciju. No to ih ne amnestira od odgovornosti iako je LONGIN nesvjesno, ali simbolično oprao ruke na samom izvoru. Jednako kao što se hvale uspješnim projektima i preuzimaju za njih zasluge, morali bi i za loše preuzimati odgovornost. Na ovaj problem sam osobno u skupštini upozorio još u ožujku 2023. pri izglasavanju Prostornog plana. Nitko nije reagirao niti mi objasnio da već postoji plan, lokacijska i građevinska dozvola. Onda se još nešto možda moglo napraviti. Nije ovo jedini slučaj neodgovornog ponašanja prema prostoru. Većina glasa za obične točkice i crtice u prostornom planu koji se kasnije pokazuju kao monstrumi neprihvatljivi lokalnom stanovništvu. I Zakon o javnoj raspravi hitno treba nadopuniti. Ako nema nikoga na javnoj raspravi, onda se ona smatra pozitivnom, što je apsurdno.

Treba li revidirati Prostorni plan Zadarske županije?

Prostorni plan definitivno treba revidirati. Ne samo zbog Une već zbog niza propusta na koje sam ranije reagirao: hidroelektrane na Zrmanji, kamenoloma na Tulovim gredama, kamenoloma od 50 hektara i cementare na kanjonu Zrmanje, rudokopa gline u Ninu, vjetroparkova... Sve to ima kumulativni efekt na prostor o kojem nitko nije vodio računa.

■ A. Kožul

Neka buldožer ode

Ovotjedni protest u Zadru

Zbog sumnje na zloupotrebu službenog položaja, Državni inspektorat je podnio kaznenu prijavu protiv osobe koja je izdala lokacijsku dozvolu za mini elektranu na Uni. No dok to ne bude dokazano, investitor može nastaviti s radovima

TAMAN kada se učinilo da se nazire kraj uništavanju prirode u Donjoj Suvaji i da slučaj dobiva veću pažnju nadležnih institucija, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine izvijestilo je da trenutno nema osnove za zabranu izgradnje mini hidroelektrane na Uni. U priopćenju Ministarstva navodi se da lokacijske i građevinske dozvole ne mogu biti poništene, osim ako se u kaznenom postupku ne utvrdi da su navedeni akti izdani kao posljedica kaznenih djela. Podsjetimo, zbog sumnje na zloupotrebu službenog položaja, Državni inspektorat je podnio kaznenu prijavu protiv osobe koja je izdala lokacijsku dozvolu. Dok to ne bude dokazano, investitor iz firme Pipra može nastaviti sa svojim štetnim radovima.

Osim toga, Ministarstvo napominje da se gradilište na Uni ne nalazi na području obuhvata Vrela Une, koje je još od 1968. zaštićeni spomenik prirode. Prema važećem Prostornom planu Općine Gračac, lokacija se, nažalost, nalazi unutar građevinskog područja i na području na kojem je moguća izgradnja malih hidroelektrana.

Za mještane Donje Suvaje i Srba borba za obranu Une je, izgleda, tek počela. Iz Udruge Una Srb poručuju da je nejasno zašto u nalazu Ministarstva nisu adresirani ozbiljni ekološki i proceduralni nedostaci vezani za zaštitu mreže Natura 2000, unutar kojeg se rijeka nalazi. Istaknuli su da Hrvatska ima obaveze prema Europskoj uniji, a to je rigorozno poštovanje ekoloških standarda,

posebno ocjene utjecaja na prirodna staništa i vrste koje su dio te mreže.

Postupci izdavanja dozvola nisu uključili adekvatnu ocjenu prihvatljivosti zahvata za ekološku mrežu Natura 2000, što je obavezno prema Zakonu o zaštiti prirode. Ovaj propust ne samo da stavlja projekt u pravnu sivu zonu, već predstavlja izravnu prijetnju biološkoj raznolikosti područja koje je od europske važnosti. Isto tako, nedostatak adekvatne procjene utjecaja na okoliš, kojom bi detaljno bili razmotreni svi potencijalno negativni efekti na lokalne ekosustave, ukazuje na ozbiljne propuste u procesu dozvoljavanja. Bez ove procjene, bilo kakav zahvat u području Natura 2000 može imati nesaagledive posljedice, čime se krši ne samo nacionalno, već i međunarodno zakonodavstvo. Krivična prijava je podnesena protiv osobe odgovorne za izdavanje lokacijske dozvole, zbog osnovane sumnje o kriminalu. Ovaj čin pokazuje ozbiljnost situacije i potrebu za hitnom reakcijom nadležnih tijela, naveli su članovi udruge.

Oni su svoje nezadovoljstvo iskazali početkom tjedna i u Zadru, ispred županijskog sjedišta. Nakon sastanka sa županom BOŽIDAROM LONGINOM, izjavili su da nisu dobili konkretne odgovore, ali da namjeravaju prosvjedovati dok ne dobiju potvrdu da su radovi apsolutno obustavljeni.

Nas niko nije konsultirao o tome, a mi živimo od Une. Nisu nas pitali da li smo suglasni da se nešto radi. Koliko znam, niko nije pitao ni susjednu državu Bosnu i Hercegovinu. Želimo da vidimo da taj bager odlazi iz našeg mjesta. Želimo radove kojima će priroda koliko-toliko biti vraćena u prijašnje stanje. Da budemo jasni, to neće moći nikad više biti isto. Vodene mlinice su uništene i kamen je bačen. Mi smo odlučili da ćemo se i dalje okupljati na rijeci Uni. Ako ne dobijemo baš nikakve rezultate od Zadarske županije, ne

isključujemo da će sljedeći skup biti u Zagrebu – rekla je BOŽICA KEČA, mještanka Donje Suvaje.

Desetak mještana Srba i Donje Suvaje držalo je transparent s natpisom 'Spasimo Unu – zaustavimo ovaj zločin'. Jedan od njih, Željko Rašuo, kazao je da će isti transparent nositi, ako bude trebalo, u Zagreb i Bruxelles. Štrajkat će i glađu, najavljuje. 'Neću odustati dokle god ne odu s tim buldožerom. Mi smo miroljubivi, samo branimo ono što je naše i vaše', rekao je Rašuo.

U Županiji su im rekli da nisu u kontaktu s investitorima, a da su inspektori iz Zadra na godišnjem odmoru, pa je inspekcija povjeren kolegama iz Splitsko-dalmatinske županije. Nakon više od mjesec dana građanskih akcija i dežuranja kraj gradilišta, gračački načelnik ROBERT JUKO se u društvu župana Longina pojavio na mjestu ekocida 13. avgusta. Kako je rečeno, Longin je osobno provjerio gradilište te izrazio iznenađenje i žaljenje zbog razmjera devastacije koja je učinjena. Načelnik Juko ukazao je da je 'ovo što se događa sramotno' te istaknuo da su bageri ušli u privatne čestice, čime je prouzročena dodatna šteta. Longin je s mještanima prošetao do izvora Une, gdje su mu ukazali na loše stanje ograde i stepenica. Občeo je da će osobno kontaktirati nadležne zbog sanacije područja, a predložio je i mogućnost izgradnje staze preko vode do izvora za posjetitelje koji žele vidjeti slapove. Na ekološku devastaciju upozorio je i zadarski SDP.

'U uređenim društvima u kojima se vodi računa o javnom interesu, u kojima se čuvaju prirodna bogatstva i poštuje zakon, sama činjenica da bi nekome uopće pala na pamet ideja o izgradnji male hidroelektrane na vrelu rijeke Une djelovala bi nadrealno i bizarno. Međutim, mi koji ovdje živimo ne čudimo se više ničemu', rekli su iz stranke. Nažalost, navode iz SDP-a, sustav je postavljen tako da kršitelji zakona raznim manevrima, prije ili kasnije, uspijevaju u svojim naumima.

Zaštitnici Une iz Bosne i Hercegovine pružaju podršku mještanima s druge strane rijeke. Kako je za Novosti izjavio AMARILDO MULIĆ, predsjednik udruženja građana 'Unski smaragd', pokušaj izgradnje hidroelektrane je vrijeđanje svijesti građana i nepoštovanje međunarodnih konvencija uz zaobilaženje institucija BiH.

— S obzirom na medijski pritisak, očekujemo da napokon inspektori u Hrvatskoj obustave dalju devastaciju korita, bušenje korita, promjenu obala i režima toka rijeke Une. Očekujemo da tužiteljstvo podnese prijavu protiv odgovornih lica. Kompleks vrela Une je od 1968. zaštićen spomenik prirode, a nalazi se i u mreži Natura 2000. Očekujemo zaustavljanje gradnje, eliminaciju građevinskih mašina i da se naloži investitoru da devastirani mikrolokalitet vrati u početno stanje. Frapira nas tromost administracije EU-a, jer su građani i nevladine organizacije kontaktirali institucije Unije i slali dopise. Administracija se pokazala vrlo sporom, kao i reakcija. Pozornost je sve više usmjerena ka tom području, a možemo reći da je zabrinjavajuća slaba i tiha reakcija institucija Bosne i Hercegovine – rekao je Amarildo Mulić.

■ Anja Kožul

FRAGMENTI GRADA

Trovač

UTIM slastičarnicama sladoled najčešće nije bio nešto posebno dobar, kao uostalom ni kolači. Bilo bi svakako pretjerano to tvrditi. Previše je u tim proizvodima bilo vode i margarina, odnosno šećera, kao loših nadomjestaka za supstancijalne i bogatije aromatične sastojke. Je li se u međuvremenu nešto promijenilo nabolje, ne znam, dugo ih nisam posjetio. No to nije najvažnije, drugi je motiv kroz koji ovom prilikom želim kratko proći.

Radilo se, naime, o ugostiteljskom znanju, slično pekarskom, u kojem su Albanci zamjetno dominirali. Shvatio sam prije nekoliko godina da moj rodni grad nije jedini na prostoru jugoslavenske regije u kojem je lokalnom slastičaru albansko-makedonskog ili kosovarskog porijekla prišiven simpotomatičan nadimak – trovač. Na brojne načine iskazivali su se rasistički i šovinistički stavovi prema Albancima u Jugoslaviji. Na mikrorazinama velikih i važnih entiteta u strukturi sistema, u Jugoslavenskoj narodnoj armiji recimo, rasističko-šovinistički odnos prema Albancima mogli ste susresti na svakom koraku, najčešće upakiran u navodno superiorne društveno-kulturalne uzuse srpsko-hrvatsko-slovenske jugoslavenske osovine i hegemoniju hrvatsko-srpskog jezika. Jugoslavenski krajevi u kojima je albanska etnija dominirala ili bila primjetno zastupljena, redovito su bili ekonomski i socijalno zanemareni. Kosovo naime nije samo bilo i ostalo slijepa pjega srpske nacionalno-historijske mitomanije i agresivno-radikalnog nacionalizma, bila je to i pokrajina za sramotan jugoslavenski aparthejd. Premda su neki razvojni iskoraci – industrijski, infrastrukturni, obrazovni, urbanistički – napravljeni za socijalizma, Kosovo je od početka do kraja bilo i ostalo najnerazvijeniji dio Jugoslavije.

U takvom ideološkom, društveno-političkom i ekonomskom kontekstu bilo je moguće kreirati hegemoniju u kojoj je narodni puk u nizu jugoslavenskih provincija, ovdje konkretno pišem o Bihaću, lokalne slastičare Albance spontano, 'od milja', nazvao trovačima. S vremenom je takav stigmatizirajući nadimak 'evoluirao', pa je s novim generacijama nerijetko preveden u svoju urbaniju varijantu, uklonjen mu je završni fonem i postao je 'samo' – trova. Paradoksalno je da hiljade ljudi koji su nekritički preuzeli pojmove trovač ili trova, bez ikakvih zadržki odlaze u lokal kod tog istog 'trovača' i tamo konzumiraju njegove proizvode.

Očito da je u kolektivno podsvjesnoj percepciji tih ljudi pojam izgubio denotativni kapacitet, ako ga je ikada i posjedovao, te je ostao 'tek' puki trag, svjedočanstvo njihove vlastite isključivosti i ograničenosti. Nitko, naime, od posjetitelja trovine slastičarnice nije stvarno mislio da će ga tamo, dok konzumira kolače, sladoled i/li limunadu, doista netko i otrovati. No i stigmatizirani slastičar provodi reaproprijaciju i neslužbeno sam svoje mjesto naziva 'kod Trove'.

■ Hajrudin Hromadžić

Netočno je da Ivan Drinković ima skoro ekskluzivno pravo na komercijalnu edukaciju s medicinskim UZV-om

Pored tečaja stalnog usavršavanja koje vodi Drinković, postoji još najmanje dvadesetak tečajeva i/ili edukacija iz područja rada s medicinskim UZV-om

SA zahtjevom za objavu ispravka informacija iz članka 'Probijanje ultrazvučnog zida' objavljenog 25. srpnja na portalu Novosti obratio nam se odvjetnik Petar Macura kao punomoćnik IVANA DRINKOVIĆA iz Zagreba i Poliklinike dr. Ivan Drinković iz Zagreba. Temeljem čl. 40. Zakona o medijima (NN 597=4, 84/11, 81/13, 114/22) ispravak donosimo u cijelosti:

Obraćam Vam se u svojstvu punomoćnika prof. dr. sci. Ivana Drinkovića iz Zagreba, Šulekova 14a, i Poliklinike dr. Ivan Drinković sa sjedištem u Zagrebu, Šulekova 5 (nadalje u tekstu: Poliklinika Drinković), a vezano za članak koji je pod naslovom 'Probijanje ultrazvučnog zida' autorice NATAŠE ŠKARIČIĆ, dana 25.07. 2024. objavljen u elektroničkoj publikaciji/online izdanju tjednika Novosti (www.portalnovosti.com).

S obzirom da su u predmetnom članku iznesene neistinite i neproverene tvrdnje i insinacije kojima su grubo povrijeđena prava i interesi mojih stranaka, temeljem članka 40. Zakona o medijima (NN 59/04, 84/11, 81/13, 14/22), ovim putem zahtijevam da objavite ovaj ispravak bez promjena i dopuna na istom ili istovrijednom mjestu programskom prostora i na isti ili istovrijedan način na koji je bila objavljena i informacija na koju se ispravak odnosi, kako slijedi:

1. Nije točno da prof. dr. sci. Ivan Drinković ima skoro ekskluzivno pravo na komercijalnu edukaciju za rad s medicinskim UZV-om u Hrvatskoj.

Ovo stoga jer trenutno, pored tečaja stalnog usavršavanja koje vodi prof. dr. sci. Ivan Drinković, postoji još najmanje dvadesetak tečajeva i/ili edukacija iz područja rada s medicinskim UZV-om koji se provode u različitim ustanovama i društvima koji su verificirani u Hrvatskoj liječničkoj komori (HLZ). Jednako tako, svatko tko ispunjava uvjete propisane aktima Hrvatske liječničke komore može se svake godine prijaviti za održavanje tečaja i po dobivenom odobrenju Hrvatske liječničke komore može održavati tečajeve iz čega je razvidno da ne postoji nikakav monopol ili pogodovanje prema prof. dr. sci. Ivanu Drinkoviću kako se to zlonamjerno imputira u predmetnom članku.

2. Nije točno da javni sektor besplatno servira tečaj čiji je voditelj privatni liječnik.

Javni sektor nije jedini nositelj edukacije već su privatne bolnice i ustanove koje zadovoljavaju kriterije također uključene. Pritom svaki polaznik tečaja stalnog usa-

vršavanja može, samostalno i po vlastitom izboru, pronaći mentora iz Hrvatske ili susjednih zemalja, a sve kako bi se omogućila prilagodba edukacije uz rad zbog zadovoljenja uvjeta tečaja u vezi broja odrađenih pregleda pacijenata radi pristupanja ispitu i provjeri znanja. Minimalni uvjeti za mentorstvo su radiološka specijalizacija ili druga specijalizacija pod uvjetom da je liječnik osposobljen i educiran za rad s UZV-om i najmanje pet godina iskustva u radu s UZV-om, a polaznicima koji to žele mentora može osigurati i Hrvatsko senološko društvo pri HLZ-u, s time da se svakom mentoru isplaćuje naknada za edukaciju iz uplaćenih kotizacija.

3. Nije točno da javno zdravstvo za najčešći i najubojitiji ženski karcinom, dobiva na brzinu priučenog liječnika opće prakse niti je točno da se sve to se odvija pod patronatom Hrvatske liječničke komore koja stalno oglašava tečajeve prof. dr. sci. Ivana Drinkovića i nudi ih svom članstvu.

Hrvatska liječnička komora u svom glasilu ne reklamira tečajeve prof. dr. sci. Ivana Drinkovića, već u svom glasilu donosi popis svih tečajeva, edukacija, uključujući i one Hrvatskog senološkog društva pri HLZ-u, kao i popis kongresa te edukacijskih događanja odobrenih od strane Hrvatske liječničke komore za pojedini mjesec ili godinu.

Nadalje, teoretski dio edukacije iz UZV-a do koje traje četrnaest dana, uz multidiscipli-

narna predavanja iz epidemiologije, patologije, radiologije, kirurgije i onkološke terapije, uključujući seminare i vježbe s time da je prije pristupanja završnom ispitu obavezan pregled 200 do 250 pacijenata. Polaznicima tečaja, za stjecanje potvrđnice, u prosjeku je potrebno od dvanaest do osamnaest mjeseci da ispune sve kriterije praktičnog dijela pod vodstvom mentora. Tečaju prisustvuju svi profili liječnika, uključujući i liječnike obiteljske medicine. Prema tome ne radi se o na brzinu priučenim liječnicima 'druge klase' ili 'Drinkovićevim tečajcima' kako se to zlonamjerno imputira i klevetnički navodi u predmetnom članku već o liječnicima koji su, uz završeni Medicinski fakultet i odgovarajuću specijalizaciju, osposobljeni za obavljanje pregleda UZV dojki te ne postoji nikakav razlog zašto npr. osposobljeni liječnik obiteljske medicine ne bi mogao raditi s UZV-om, a što je uostalom u skladu s usvojenom doktrinom Hrvatskog društva za ultrazvuk u medicini i biologiji.

4. Nije točno da bi Poliklinika Drinković bila organizator edukacije za rad s medicinskim UZV-om niti je točno da je nastavna djelatnost prikriveni privatni aranžman prof. dr. sci. Ivana Drinkovića

Poliklinika Drinković nije organizator niti obavlja edukaciju za rad s medicinskim UZV-om sto je razvidno iz svih zapisnika, izvještaja, financijskih i drugih javno dostupnih dokumenata. Jednako tako, Hrvatsko senološko društvo pri HLZ-u je organizator i koordinator provođenja tečaja stalnog usavršavanja, dok je prof. dr. sci. Ivan Drinković voditelj tečaja uz sudjelovanje niza drugih predavača.

Poliklinika Drinković pruža isključivo besplatnu administrativnu podršku iz razloga sto je Hrvatsko senološko društvo pri HLZ-u, kao organizator tečaja, bilo prisiljeno zbog pandemije koronavirusa i nedostatka financijskih sredstva otkazati radni odnos tajnice zadužene za organizaciju tečaja kao i zakup poslovnog prostora na adresi Ožegovićeva 7 u Zagrebu. Tajničke poslove prihvaćanja prijave i koordinacije polaznika za trajnu edukaciju preko Hrvatskog senološkog društva HLZ-a preuzela je pro bono tajnica prof. dr. sci. Drinkovića. Pritom je također važno napomenuti kako Poliklinika Drinković, radi sprečavanja sukoba interesa, niti ne prima liječnike polaznike tečajeva na praktični dio tečaja – preglede pacijenata uz mentorstvo, unatoč tome što Poliklinika Drinković ima četiri radiologa, od kojih su dva subspecijalisti UZV-a.

Nadalje, prof. dr. sci. Ivan Drinković je međunarodno priznati stručnjak, autor brojnih znanstvenih članaka i istraživanja, umirovljeni profesor na Medicinskom fakultetu u Zagrebu na Katedri za radiologiju, subspecijalist ultrazvuka te nesporni autoritet u području radu s modernim UZV-om s više od 40 godina iskustva rada u tom području medicine. Iz navedenog jasno proizlazi da je prof. dr. sci. Ivan Drinković i više nego kompetentna osoba za osposobljavanje polaznika tečaja za obavljanje pregleda UZV-om, a sto autorica predmetnog članka iznošenjem neistinitih i neproverenih tvrdnji nastoji kompromitirati.

5. Nije točno da se tečajevi stalnog usavršavanja za rad s UZV-om koje vodi prof. dr. sci. Ivan Drinković održavaju protivno propisima.

Tečajevi stalnog usavršavanja za rad s UZV-om koje organizira Hrvatsko senološko društvo pri HLZ-u, a vodi prof. dr. sci. Ivan Drinković, održavaju se u cijelosti u skladu s važećim propisima i aktima Hrvatske liječničke komore, uz uredno godišnje prijavljene i kontrolirane tečajeve, uredno prijavljene polaznike, predavače te popis i naziv predavanja. Prijavljeni polaznici prije početka tečaja moraju priložiti diplomu fakulteta, svoju liječničku licencu, te prijavu Hrvatskoj liječničkoj komori. Nakon obavljenog praktičnog dijela pod nadzorom mentora, obavezno je podnošenje izvještaja o praksi, odnosno potvrdi mentora o učinjenim pregledima, te polaganje ispita. Tek na temelju svih tih dokumenata izdaje se potvrda, odnosno potvrđnica (ne certifikat ili licenca kako se to zlonamjerno i pogrešno imputira u članku) o osposobljenosti za obavljanje pregleda UZV-om.

Jednako tako, tvrdnja kako nije moguće dobiti podatke o liječnicima koji su certificirani od strane nekog od društava koje je vodio prof. dr. sci. Drinković, ne samo da je zlonamjerna nego je i netočna. Naime, svi liječnici koji su završili tečaj stručnog osposobljavanja, na temelju svih već navedenih preduvjeta, zavedeni su u Hrvatskoj liječničkoj komori te su na temelju završenih tečajeva trajne edukacije dobili odgovarajuće bodove i potvrđnicu o završenom tečaju. Dakle, ne postoji nered i tajnost što se implicira u predmetnom članku, već vrlo organiziran i javno dostupan sustav evidencije osposobljenosti i educiranosti liječnika.

S poštovanjem
Petar Macura, odvjetnik

Dušan i Mara Vilus na gradilištu nove kuće

Kraj četiri kontejnerske godine

Osjećam se zdravo i veselo, puna sam energije da novu kuću muž i ja dotjeramo po našoj mjeri i ukusu. Nakon četiri godine čekanja, obasjalo nas je sunce, kaže Petrinjka Mara Vilus, kojoj je upravo počela gradnja nove kuće nakon što je stara srušena u potresu

Z DRAVSTVENI karton MARE VILUS (69) iz Petrinje pozamašan je popis dijagnoza, varirajućeg krvnog pritiska i još koječega, ali sve njene tegobe naprasno su prestale kada su u dvorište nekadašnje kuće, prije dvadesetak dana stigli radnici kako bi njoj i njenom suprugu DUŠANU (58) izgradili novu kuću. Njih dvoje su među onima koji su u banijskom potresu izgubili domove.

— Nije da sam ja odjedanput ozdravila, moje dijagnoze i bolovi još su tu i vjerujem da će me pratiti cijeli život, ali kada sam napokon dočekala da započnu radovi na izgradnji

nove kuće nakon što je u potresu naš dom srušen do temelja, sve zdravstvene i druge brige netragom su, barem za sada, nestale. Osjećam se zdravo i veselo, puna sam energije da novu kuću muž i ja dotjeramo po našoj mjeri i ukusu. Nakon četiri godine čekanja, obasjalo nas je sunce i te četiri godine sada se ne čine tako duge. Već sam ih zaboravila i samo razmišljamo o novoj kući – odmah nam je kazala Mara Vilus.

Dušan i Mara imaju dvoje djece, kćer DUŠANU koja živi s obitelji u Australiji i sina NEBOJŠU koji je malo bliže, na Zlatiboru u Srbiji. Baš na dan katastrofalnog potresa cijela je obitelj bila na okupu, ali na sreću, tog

kobnog trenutka nitko nije bio u kući koja se u tili čas stropoštala do temelja. Svega nekoliko minuta trebalo je da svi Vilusi dojure do hrpe betona, cigala, željeza, drveta i namještaja. Kad se prašina slegla, vidjeli su da od kuće, osim nekoliko klimavih zidova, nije ostalo ništa. Srušena je i ograda oko nje. — Bili smo zgranuti prizorom, ali sretni što smo svi živi i zdravi. Trebalo je nastaviti dalje. Prvu noć smo spavali u autu 'sjedečki', što sam jedva nekako izdržala uz velike bolove u kralježnici. Kad je postalo neizdrživo, djeca i ja otišli smo mojoj sestri čija kuća nije bila srušena već samo ispucala, a suprug Dušan iz auta se preselio u nakrivljenu šupu.

Pomogli su nam Crveni križ i Civilna zaštita, pa smo uskoro dobili kontejner. Iako je to zapravo bila ustvari nekakva kancelarija bez ikakvog namještaja i sanitarnog čvora, nama je to ličilo na hotel. Poslagali smo po podu spužve i napokon spavali kako treba. Tuširali smo se kod prijatelja i komšija. Svi su nam izašli u susret. Četiri mjeseca nakon toga obratila sam se ambasadi Republike Srbije u Zagrebu i odmah nakon toga dobili smo novi, pravi stambeni kontejner, pa nama ovo sve zajedno nije više bila hotelska soba već elitno hotelsko naselje. I tako je to išlo četiri zime i četiri ljeta. Ne pitajte kako smo to izdržali za vrućih ljeta i hladnih zima ali gotovo je. Petu zimu, prema svemu sudeći biti ćemo u svojoj kući – nada se Mara Vilus.

Dušan i Mara su već dugo penzioneri pa zajedno primaju oko 500 eura mjesečno i raspoređuju ih kako znaju i umiju. Obrađuju poveliki vrt iz kojeg dobivaju povrće od kojeg Mara priprema zimnicu pa su police u ostavi pune vlastitih proizvoda. U proizvodnji i pripremi hrane, kao u ostalim kućnim i dvorišnim poslovima, Dušan i Mara sudjeluju podjednako, te paze i čuvaju jedno drugo. Nije potres jedina nevolja mare i Dušana. Dobro se sjećaju posljednjeg rata i Oluje kad su morali izbjeći u Srbiju.

— Sve se toga dana dogodilo iznenada, navrat, nanos. Vidjeli smo da je vrag odnio šalu, da se nema što čekati i sve smo ostavili. Ostade trgovina mješovitom robom koju smo držali, ostade kamion, poljoprivredni strojevi i sve što smo cijeli život stjecali. Završili smo u Arandelovcu, gradu kamenorezaca i klesara. Tamo sam imao prijatelja kojeg sam upoznao davno, još u Jugoslaviji kad je na groblju u Petrinji izrađivao spomenike. Trebala mu je nekakva brusilica koju sam imao jer sam i ja radio spomenike, posudio sam mu je i od tada smo dobri. Kad smo došli u Arandelovac, sjetio sam se njega, našao ga i dalje je sve bilo kao na filmu. Našao mi je posao, smještaj smo imali i dalo se preživjeti nekako. Djeca su krenula u školu, ja sam radio, Mara se brinula za ostalo i tako prodoše 4 godine. Možda bi mi još neko vrijeme i ostali, ali djeca su sve više žalila za rodnim krajem i svojim prijateljima u Petrinji. Nikako im nije sjela Srbija i Arandelovac pa su, sve više, iz dana u dan, tražili da se vratimo. Nije bilo druge nego nazad u svoj zavičaj – objašnjava nam Dušan Vilus.

Kad su se vratili kuća je bila zauzeta. Naime, njihova nekadašnja podstanarka, porijeklom iz Bosne i Hercegovine, zauzela je cijelu kuću jer joj je netko rekao da je na prodaju. Njen boravak u kući nakon Oluje spriječio je pljačku ali su se Vilusi dobro namučili da podstanarka napusti kuću. Dvije godine vodili su spor, boravili kao podstanari u drugoj kući i na kraju su dočekali da napusti kuću. Napravila je i priličnu štetu, ali to Dušanu i Mari nije bilo važno. Važno je bilo da su nakon šest godina izbjivanja, ponovo bili pod svojim krovom.

— Odmah po povratku počeo sam raditi ono što najbolje znam; zidariju, klesanje kamena, izradu spomenika ali i druge, uglavnom fizičke poslove. Prije rata sam se zaposlio kod jednog klesara kao šegrt i dobro sam snimao sve tajne tog posla što mi je u Arandelovcu ali i ovdje, napokon dobro došlo. Otvorio sam klesarski obrt i sve je krenulo kako treba, sve do penzije – objašnjava nam Dušan.

Mara je prije rata bila 15 godina zaposlena kod Društvenog pravobranioca samoupravljanja u Petrinji, a kad je ta socijalistička institucija zauvijek ukinuta, osnovala je privatno poduzeće Vilus koje se bavilo klesarstvom, građevinskim radovima i trgovinom. Sve do Oluje. Na kraju posjeta Mari i Dušanu razgledali smo i vrt iz kojega je domaćica ubrala nekoliko svježih, domaćih rajčica za novinara. ■

ИНФОРМАТОР

Асфалтирање улице у Болману (Опћина Јагодњак)

Барањским опћинама 454.500 еура

Програм се проводи на подручју јединица локалне самоуправе које имају статус потпомогнутог подручја и с више од 5 посто припадника националних мањина у становништву

ПРВОГ дана овог мјесеца, министар регионалног развоја и фондова Еуропске уније Шиме Ерлић уручио је 85 уговора укупно вриједних 4,14 милијуна еура из Програма за побољшање инфраструктуре на подручјима насељеним припадницима националних мањина. Кроз 85 пројеката који ће се проводити у петнаест жупанија улагат ће се у унапређење социјалне, јавне, комуналне и gospodarске инфраструктуре.

Програм се проводи на подручју јединица локалне самоуправе које, према ступњу развијености, имају статус потпомогнутог подручја и с удјелом у становништву више од 5 посто припадника националних мањина. Све барањске опћине (Биље, Чеминац, Дарда, Драз, Јагодњак, Кнежеви Виногради, Петловац, Поповац) и Град Бели Манастир учествују у програму јер имају довољан број мањинског становништва, а у Опћини Јагодњак Срби чак чине већину. На Барању је укупно 'отпало' 454.500 еура, а највише је добила Опћина Кнежеви Виногради – 100.000 еура. Добивени износ уложит ће се у спортско-рекреацијске садржаје на Вашаришту у Змајевцу, у коме већински живе Мађари.

Друге опћине добиле су углавном двоструко мање износе: Опћина Биље – 50.000 за завршетак обнове Дубровачке улице; Опћина Чеминац – 33.000 за јавну расвјету; Опћина Дарда – 45.000 за четврту фазу обнове Улице Шандора Петефија; Опћина Драз – 50.500 за довршетак спортско-рекреацијске зграде на ногометном игралишту у Батини; Опћина Јагодњак – 50.000 за реконструкцију цеста; Опћина Петловац – 45.000 за реконструкцију ногоступа; Опћина Поповац – 51.000 за ограду на гробљу у

Кнежеву и Град Бели Манастир – 30.000 за сунчану електрану на Дјечјем вртићу.

Истовремено је Министарство пољопривреде, шумарства и рибарства додијелило 2.239.520,50 еура за 268 малих пољопривредних gospodarстава са сједиштем на подручјима насељеним припадницима националних мањина. Провођење таквих мјера доприноси смањењу незапослености на руралном подручју и социо-економском оспособљавању обитељских пољопривредних gospodarстава на таквим подручјима. Одлука о додјели бесповратних средстава и попис ОПГ-ова који су добили потпоре објављена је на интернетским страницама тог министарства.

■ Ј. Недић

‘Зажели 4’ у Борову

У склопу четврте фазе пројекта, у Општини Борово запослено је 30 жена које ће у наредне три године да брину о 180 корисника

ПОЧЕТНА конференција пројекта ‘Помоћ у кући за старије и немоћне особе – фаза 4’ из Програма ‘Зажели – превенција институционализације’ одржана је последњег дана јула у Борову. Пројекат, чију сваку следећу фазу, јединице локалне самоуправе с нестрпљењем очекују јер има двоструку корист – у њему се запошљавају теже запошљива група са Завода за запошљавање и пружа помоћ старијима и немоћнима.

Учеснице програма

вају теже запошљива група са Завода за запошљавање и пружа помоћ старијима и немоћнима.

У својој четвртој фази, на подручју Општине Борово, пројектом је, уз водитељку и асистента, омогућено запошљавање 30 жена на пословима помоћи у кући и бриге за старије и немоћне особе. Овог пута жене су запослене на период од три године, колико ће да брину о 180 корисника, а њихов обилазак почео је 1. августа. Циљ пројекта је повећање социјалне укључености и превенција институционализације старијих особа и особа с инвалидитетом с подручја наше општине. Предвиђено је да траје до априла 2027. године. Свака запослена особа има шест корисника о којима ће водити рачуна у смислу помоћи у обављању кућанских послова, попут чишћења, прања и спремања, приликом набавке хране и лекова односно свега оног што је овој категорији потребно – рекла је водитељка пројекта Светлана Остојић из Пројект центра Борово, истакавши да је често корисницима најзначајнија подршка у виду разговора, с обзиром да је реч најчешће о старачким, самачким домаћинствима. Први пут прилику за посао на програму Зажели добила је НАТАША САВИЧИЋ из Борово.

— Волим да помажем старијима, без обзира на посао. То чиним и у слободно време у комшилуку. Има много људи који су остали сами, тако да им је заиста потребна помоћ. Некад им је довољно да с њима попричамо, да их обиђемо и посетимо – испричала је Савичићева. Снежана Кузмановић већ има богато искуство у пројекту, с обзиром да је била ангажована у свим досадашњим фазама. — Моја искуства су позитивна, стекли смо велика пријатељства. Много им помажемо, од хигијене до помоћи у кући. Посао ми представља задовољство, али и сигурност. Корисници нису могли дочекати кад ће тај пројекат почети, стално су се распитивали јер им пуно значи да им неко уђе у кућу – поделила је досадашња искуства Кузмановићева. Конференцији је присуствовао и начелник Општине Борово ЗОРАН БАЊАНОВИЋ који је истакао да је на подручју општине била велика заинтересованост, како за запошљавање, тако и старијих особа којима је помоћ у кући потребна.

— Имали смо више од 200 пријављених корисника за овај вид пројекта тако да смо требали избалансирати да жене, у складу с пројектним задатком, успеју сваком кориснику да пруже помоћ која им је потребна у датом тренутку – рекао је начелник Бањановић.

■ Сенка Недељковић

Годишњица трагедије

Десетог августа обиљежено је 83 године откако су усташе убили готово 5.000 Срба Кордуна и сјеверозападног дијела БиХ

ЧЛАНОВИ антифашистичких удружења из Карловачке жупаније, припадници српске заједнице са тог подручја, председник Вијећа српске националне мањине Карловачке жупаније Невен Ивошевић и председник Савеза антифашистичких бораца и антифашиста Карловачке жупаније РАДЕ КОСАНОВИЋ, представници опћине Велика Кладуша и тамошњег Удружења антифашиста и Друштва Јосип Броз Тито, у суботу 10. августа обиљежили су годишњицу када су усташе убили готово 5000 Срба са Кордуна и сјеверозападног дијела Босне и Херцеговине, на самој граници са Хрватском. Масакр се дого-

Парастос у Цркви Св. Георгија у Великој Кладуши (Фото: Невен Ивошевић)

дио крајем јула и почетком августа 1941. године, дакле, прије 83 године. На мјесту злочина Мехином стању, бивша краљевска војска изградила је протутенковске ровове, очекујући њемачки напад, но ти ровови послужили су усташама као гробнице за убијене.

Злочини су извршени на неколико мјеста: најприје у малој локалној православној цркви Светог Георгија. Потом су успиједиле ликвидације уз мали поток који чини границу Хрватске и БиХ. Мјеста злочина нису обиљежавана нити су стратишта чишћена и одржавана до уназад десетак година. Ове године, међутим, нови власник парцеле која води до првог споменика, забранио је комуналцима опћине да уреде простор око споменика тако да тај споменик ове године није уређен, а преостала два стратишта и споменици јесу. Опћина и начелник ФИКРЕТ АБДИЋ су обећали да ће наредне године уредити и пут до првог стратишта. О самом догађају и злочину, те покушају подметања овог злочина Муслиманима, који су касније отишли у партизане на Петровој гори и придружили се познатом Вергашевом одреду, говорио је РАДЕ КОСАНОВИЋ.

Полагањем вијенаца и паљењем свијећа на обновљени споменик у Мјесном одбору Горњи Скрад у Опћини Крњак, истог дана обиљежена је 83. годишњица формирања Другог кордунашког партизанског одреда Горњи Скрад, или како га народ зове ‘Скрадског одреда’. Тим поводом у локалној цркви Светог великомученика Лазара, парастос је служио надлежни карловачки парох ДУШКО ЖИВАНИЋ. Након што је због усташког терора, најприје на Дебелој коси 27. јула

био формиран Први кордунашки партизански одред, непуна два тједна после тога формиран је Други – Скрадски одред, потом одред у Трупињаку, а пред крај августа и Перјасички одред.

Подручје садашњег Мјесног одбора Горњи Скрад дало је у Другом свјетском рату 105 жртава, од којих је 39 било цивила и 66 бораца партизана. Први командир Одрета био је РАДЕ ДОБРОСАВЉЕВИЋ и он је убрзо погинуо с Богићем Марковићем, Гојком Живковићем, Радом Вукдраговићем и осталима. Традиционалног народног збора ове године није било.

■ М. Ц.

Крвави август '42.

Животе је изгубило око 520 мјештана Кусоња и околних села те непознат број избјеглица с Козаре

КАО и свих година, припадници српске заједнице и антифашисти су током прве половине августа обиљежили страдање невиних цивила од усташа 1942., односно 'крвави август'. Колеборације и помени које је служио парох ИГОР КАРАНОВИЋ одржани су 4. августа у селу Торањ код Пакраца гдје су усташе побиле 65 мјештана села Доња Обријеж, као и у селу Дереза гдје су усташе побили и бацили у бунаре 250 невиних људи. Обиљежено је страдање у Бранешцима где су 11. августа усташе побили 87 мјештана и 120 избјеглица с Козаре, а дан касније и у Јапаги код Липика. Помен је тамо служио парох ЛУКА БОСАНАЦ, а председница ВСНМ-а Липика ТАЈАНА КОВАЧЕВИЋ КОВАЧИЋ захвалила је свим мјештанима који одржавају спомен обиљежја, прије свега СТЕВИ ВУЧКОВИЋУ и ГОРАНУ ГРАХОВЦУ. У Кусоњама је 13. августа одана почаст за побијене из тог села, Драговића и Чакловца те избјегле са Козаре који су страдали тог датума.

У само једном дану, у акцији усташких снага, животе је изгубило око 520 мјештана Кусоња и околних села те непознат број избјеглица с Козаре. Људе су бацали у два бунара, а остале спалили у оближњој цркви Светог Георгија. Међу њима било

Помен за жртве

је 64-оро дјете, док је 360 људи одведено у логоре из којих се већина никада није вратила.

На тај су злочин у својим говорима код споменика жртвама подсетили ЈЕЛЕНА НЕСТОРОВИЋ у име СНВ-а, пожешко-славонски дојупан НИКОЛА ИВАНОВИЋ и председник жупанијског ВСНМ-а МИЛАН КОЗЛОВИЋ. Вијенце су положили делегације жупанијског и градског ВСНМ-а, као и ВСНМ-ова Вировитичко-подравске, Бјеловарско-билогорске и Загребачке жупаније. Били су ту антифашисти Пакраца и Липика те Вуковарско-сријемске жупаније, као и представница Амбасаде Србије.

— Окупили смо се да се сјећамо и помолимо за жртве, а не да упиremo прстом. Али морамо изразити стрепњу због инцидентата и бујања црнила у неким хрватским градовима – рекао је Ивановић који се обратио дјети и младима који су уз бројне мјештана такођер присуствовали колекторацији.

— Ово нису прилике за говоре, али треба рећи што се збивало. Ви требате слушати о томе што се овдје догађало јер ћете и ви за 20 година наставити традицију – рекао је Ивановић. Истог дана одана је почаст жртвама у Горњој и Доњој Шуметлици, а колеборација ће бити одржана и у Слобоштини гдје су 16. августа 1942. усташе побили 1.368 мјештана и избјеглица с Козаре.

■ Н. Јовановић

Двојезичност на мети

Непознати починитељ прешарао је ћирилични дио плоча и дописао усташке покличе и знакове. Инцидент у Бискупији пријављен је полицији

НЕПОЗНАТИ починитељ у ноћи с понедјељка на уторак прешарао је ћирилични дио двојезичних плоча с називима мјеста у Опћини Бискупија у Далмацији. Да не би било забуне што починитељ мисли, на плочи је оставио поруку једноструке конотације, рогато 'У' које је уметнуо криж и 'ЗДС'.

Двојезичне, латинично-ћириличне плоче постављене су у Опћини Бискупија прије три године. Опћина, према националном саставу становништва већински српска, испуњава све законске увјете за постављање таквих плоча. Убрзо након што су први пут постављене биле су, у травњу 2021. године, такођер зашаране у ћириличном дијелу, али тада без додатног садржаја. Начелник опћине МИЛАН ЂУРЂЕВИЋ каже да је ситуација од тада била мирна.

— Двојезичне плоче су заживјеле и нитко на њих није обраћао посебну пажњу. Рекао бих да је ово инцидент неког појединца или млађе групе – казао је Ђурђевић. Плоче су у уторак ујутро очишћене и враћене у првобитно стање. Ђурђевић

је изјавио да су у опћини, али и ширем подручју, међународни односи генерално заиста коректни, људи живе сасвим нормално, а 'оваква инцидентна ситуација то може мало пореметити'.

О свему је обавијештена полиција, а Ђурђевић нема сазнања о томе што је она даље подузела. Но, напомиње да је ријеч о малој материјалној штети што се, претпоставља, не гони по службеној дужности. Власник плоче с натписима мјеста на ћирилици и латиници је Опћина Бискупија јер је сама плоча постављена на неразвијаној цести. Ђурђевић процјењује да је 'апсолутно могуће' да је то учинио

Плоча у Бискупији
(Фото: Новости)

нетко са стране. Начелник не искључује могућност да је исписивање усташког знакова на плочама и шарање назива мјеста исписаних ћирилицом посљедица прошлотједне ескалације усташтва у Имотском на два концерта, али заиста нема доказе да директно повеже овај случај с оним што се догађало прошлог тједна. Казао је да се 'углавном нешто такво догоди' у дане око годишњице Олује или када је неки концерт с 'десног политичког спектра'.

■ Тихомир Понош

'Зелена ноћ' на Петровцу

Након турнира учесници су се преселили на врх Петрове горе код споменика, гдје је одржана главна фешта

ИОВЕ године је у Војнићу одржана традиционална спортско-културна манифестација 'Зелена ноћ' Ногометног клуба Петрове гора из Војнића. Одржан је пригодни ревијални турнир и то у малом ногомету, на игралишту код основне школе у Вој-

Народно весеље под шатором
(Фото: Саша Колар)

нићу, пошто се велико и право ногометно игралиште у центру Војнића уређује како би на њему своје првенствене утакмице играли ногометаши Војнића 95, којег чине играчи насељених Хрвата из БиХ али и домаћи играчи Петрове горе. Наравно, ни овог пута резултати нису били у првом плану већ је то било дружење бивших, садашњих играча, старих пријатеља који се не виде често па се нађу бар једном годишње и одиграју неколико утакмица.

Судјеловали су и овог пута момчади Кариоке, Галактикоси, играчи бивше Петрове горе и Карловца те ветерани који сада не живе на Кордуну већ су расути широм свијета те наравно стари пријатељи из Умага. Сви они најприје су положили цвијеће и упалили свијеће на задњем почивалишту великог тренера, спортског функционера и легенде Петрове горе МАРКА НОВКОВИЋА, који је одгојио и тренирао многе генерације младих играча, а који је преминуо прије десет година. Након турнира дружење је настављено уз котловину и пиће.

— Касније су се сви преселили на Петровац, врх Петрове горе код споменика, гдје је одржана главна фешта ове традиционалне манифестације. Гости су забављали позната домаћа музичка група састављена од музичара из Горског котара до Кордуна 'Бојан банд' и као гост вечери РАДМИЛО ЗЕКИЋ. Забави је присуствовало 700 до 800 људи – казао је за Новости САША КОЛАР, председник Петрове Горе.

Још није познато колико је клуб успио прикупити средстава и побољшати ионако скромни клупски буџет којем помаже и Српско народно вијеће.

■ М. Ц.

Искусства с 'Ерасмуса'

Соња Недић објавила је збирку кolumни насталих током похађања међународног студентског програма

ПРОШЛЕ суботе, у белома-настирском Српском културном центру (СКЦ) одржана је промоција књиге 'Ерасмус из мог кућа' Бело-

ИНФОРМАТОР

манастирке Соње Недић, 34-годишње магистре културологије, смјер медијска култура, која од својих студентских дана живи у Осијеку. Промоцију је организовала др. СВЕТЛАНА ПЕШИЋ, председница беломанастирског СКЦ-а 'Јован Лазић', у коме је Соња, као основношколка и гимназијалка десетак година била активна играчица.

Пред публиком из Белог Манастира, Осијека и Кнежевих Винограда, која се окупала у солидном броју у вруће предвечерје у лијепо уређеној и климатизираној дворани СКЦ-а, ауторица је уз видеопрезентацију представила своју књигу.

У књизи, која има 92 странице, сабране су 23 колумне, подијелене у два дијела. Први дио садржи 16 колумни, од којих је 14 писано у раздобљу септембар 2011. – фебруар 2012. у соби једног клагенфуртског студентског дома, а прве двије писане су у родном Белом Манастиру у лето 2011. Ауторица је пет мјесеци провела на студијском боравку на Клагенфуртском универзитету преко Ерасмус-програма мобилности. Колумне су објављиване под насловом 'Ерасмус из мог кута' на порталу 'Студенти осјечког Свеучилишта'.

Други дио књиге садржи седам колумни, које су писане за вријеме тромјесечног боравка на стручној пракси преко истог програма у љубљанској Галерији Фотографија у раздобљу март – мај 2014. — Колумне сам писала како бих студентима, претежно оним осјечким, дочарала студирање и праксу 'вани' те како бих их потакнула да и сами оду. Други разлог зашто сам колумне писала себи чине је природе: хтјела сам сачувати своја Ерасмус-сјећања, што мислим да сам и успјела. Често узнем поновно читати колумне и сваки пут се уз неки дио расплачем – написала је ауторица у уводнику своје књиге.

Уз мноштво фотографија и емотивних записа, у књизи су описана драгоцјена искуства која је једна осјечка студентка барањског поријекла стекла на међународној размјени студената и која су је увелико формирала као личност.

■ Новости

Ништа без механизације и науке

Имамо фарму са 25 крава и обрађујемо са закупом 45 хектара земље. Велик је то посао, говори Ранко Брница из Великог Поганца

Бављење сточарством и ратарством за омладину у Хрватској данас није претјерано привлачно. Разлог тому је тренутна тешка економска ситуација у земљи која највише погађа управо сектор пољопривреде. Многи у пољопривреди зато не виде перспекти-

Константно образовање
– Ранко Брница

ву те затварају породична газдинства. У потрагу за бољим животом неријетко одлазе у иностранство. Да ипак није све тако црно и да има неке наде у боље сутра у аграру, доказ је млади пољопривредник из Великог Поганца у Општини Расиња.

Ријеч је о РАНКУ БРНИЦИ који са својим родитељима већ више од деценије успјешно води фарму крава и обрађује на десетке хектара земље у свом власништву и у најму. За себе каже да је марљив и штедљив, отворено говори о будућим плановима и истиче досадашње позитивне резултате на ОПГ-у. И док његови вршњаци, чега је и итекако свјестан, у све већем броју не размишљају о останку у оским крајевима, он има сасвим друге погледе.

На почетку разговора упознаје нас са чињеницом да све чиме располаже и од чега му зависи тренутна егзистенција, мора понајприје захвалити на неуморном раду и труду свог оца СТЕВЕ и мајке СЊЕЖАНЕ.

— Моја фамилија дуго се бави пољопривредом и то је разлог што сам то заволио. Имамо фарму са 25 крава и обрађујемо са закупом 45 хектара земље. Велик је то посао за који треба много знања, времена и енергије. Велику помоћ добивамо од родбине и пријатеља кад су у питању сезонски радови па се све на вријеме стигне обавити. Шта се тиче производње млијека, дневна производња нам је око 500 литара и испоручујемо га Виндији. Морам нагласити да не би било лоше и повећати цијену млијека јер би тада повећали и саму производњу, односно број музних крава – рекао је Ранко.

Без модерне механизације, у данашње вријеме пољопривредом се готово није могуће бавити. Главни је то, поред потребне радне снаге, услов напретка у сточарству, ратарству и другим гранама пољопривреде.

— Ако се желиш бавити озбиљном пољопривредом, онда нема ништа без улагања у осавремењавање фарме и машина за обраду земље. То смо и ми урадили на нашем господарству и тако добили већи квалитет млијечних и ратарских производа. Куповину опреме и механизације увелико финансирамо уз помоћ Хамаг-бикро кредита који се од Министарства пољопривреде додјељује уз повољну каматну стопу од 0,01 посто. Набавили смо тако до сада нове тракторе и све прикључке. Морам рећи да смо са тим моделом финансирања задовољни. Наравно, није лако ни нама ни другима

но уз јаку вољу и жељу може се све постићи – истакнуо је Ранко.

Константно образовање из области пољопривреде, још је нешто на што Ранко итекако води рачуна. Редовито је полазник свих курсева и програма едукације које проводе стручне службе Министарства пољопривреде у вези сточарства и млекарства.

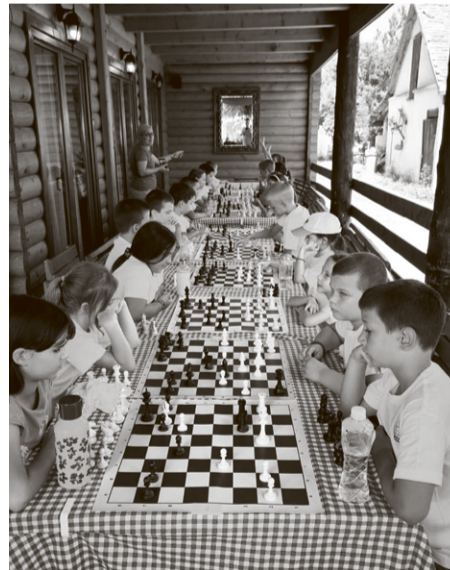
— Јако битна ставка у овом послу јест образовање. Морате пратити научне спознаје и узимати у обзир савјете струке. То је разлог што обавезно одлазим на све курсеве и предавања. Много тога се тамо научи па се онда у пракси може успјешно провести. Знање је моћ, а у пољопривреди оно много значи – казао је Ранко и додао да му је свакако намјера повећати сточарску и млекарску производњу.

■ Зоран Витановић

Универзалност шаха

ШК Трпиња је у Новом Саду организовао турнир за децу припаднике националних мањина

СЦИЉЕМ упознавања, дружења и игре, деце припадника националних мањина из региона, у оквиру Јавног позива Министарства науке, образовања и спорта РХ, Шаховски клуб Трпиња реализовао је пројекат 'Шах не познаје границе'. У периоду од

Клинци за шаховским таблама

9. до 11. августа, на салашу Лолани бунгалови у Новом Саду одржан је истоимени турнир на којем је учествовало 32 шахиста узраста до 11 година. Према речима председника клуба НИКОЛЕ МАШИРЕВИЋА, одазив деце је био велики, а циљ пројекта је било упознавање деце са културним, верским и националним идентитетом. На турниру су учествовала деца мађарске, руске и украјинске националне мањине из Суботице, Куле и Новог Сада, подељена у две старосне групе.

— Ово је први пројекат који смо реализовали уз подршку Министарства, а његова специфичност је што је одржан у нашој организацији на подручју друге државе и окупио је децу-припаднике мањина са тог подручја – истакао је председник Маширевић.

— Првенствена идеја је била да деца оду на Фрушку гору и приликом обиласка манастира и учења о култури, језику и традицији стекну веће знање о свом националном идентитету али да се истовремено упознају са децом која су такође припадници националних мањина у Србији – рекао је водитељ пројекта Војислав Ђурачковић. Током тродневног боравка у Војводини, деца су посетили манастир Врдник, Национални парк Фрушка гора, учествовала су на радионицама шаха, а професорка српског језика БРАНА БАЊАЦ водила их је кроз радионицу језика и правописа.

— Циљ је био да кроз игру потакнемо децу да размишљају о језику. Деца су у улози доктора, исправљала неправовисно написане текстове и на тај начин надограђивала своја знања.

— Уз такмичарски део, упознали смо своје противнике и ван шаховске игре, а дружећи се током слободног времена, уз различите излете, уживали смо и у мађионичарским представама, а најзабавнија је била 'Игра без граница', где смо требали да покажемо и физичку спремност – рекао је АНДРЕЈ ЦВЕТКОВИЋ, млади трпињски шахиста, који је управо на турниру прославио 11. рођендан.

■ С. Недељковић

Уређење Дома

Прочеље добива нову термо-фасадну, ограду на балкону те спољне клупчице

ПРИЈЕ неколико дана почело је уређење Друштвеног дома у Великом Коренову у којем се одвија обнова прочеља које добива нову термо-фасадну, ограду на балкону те спољне клупчице. Вриједност ових радова које изводи грађевинско предузеће Градитељство интеријери Ловрић, из-

Скеле на Дому у Великом Коренову

Демографска катастрофа

Поткрај српња Државни завод за статистику објавио је своје годишње извјешће о природном кретању становништва Републике Хрватске у 2023. години, својеврсну крвну слику из које сватко с мало статистичког знања и умијећа може извући бројне закључке о будућности друштва у којем живимо. Споменуто извјешће примарно анализира бројеве умрлих и рођених на свим територијалним разинама, од жупанија преко градова до опћина, па се закључци након анализе података могу извучити и на регионалним, али и на микроразинама.

Није никаква тајна да је читава Еуропа ушла у фазу радикалног смањења броја становника и да је ослањање на масовне миграције из трећих земаља постало један од ступова економске и демографске политике највећих држава чланица ЕУ – прије свега Њемачке, а онда и других економских дивова. Хрватска је, заједно с осталим балканским државама, годинама служила као базен за попуњавање упражњених радних мјеста у западним еуропским државама, прије свега Њемачкој и Аустрији, али у протеклим неколико година постала је и увозник радне снаге, прије свега из земаља Азије. Прво десетљеће чланства у ЕУ хрватски грађани искористили су за масовно исељавање и проналажење бољих економских прилика дилемом заједничког еуропског тржишта и таква кретања су довела до поремећаја у виду недостатка радне снаге, прије свега оне која је спремна радити за минималне плаће.

Тако је Хрватска у само 10 година чланства у ЕУ изгубила преко 500.000 становника, великим дијелом исељавањем, али и значајним дијелом старењем и природним одумирањем. Подаци које Државни завод за статистику објављује на годишњој разини показују да се Хрватска празни рапидном брзином. Конкретно, сваке године умре 20.000 људи више него што их се роди, што би у раздобљу између два пописа становништва износило големих 200.000 мање у држави у којој живи свега 3.8 милијуна људи. Тако је у Хрватској у 2023. години рођено свега 32.170 дјеце, док је умрло 51.275 особа. Само прошле године хрватско друштво је изгубило 19.105 особа, 2022. је вишак умрлих над рођенима био 23.000, 2021. 26.204., итд. Прогресија пада рођене дјеце из године у годину показује да ће се јаз између рођених и умрлих и даље повећавати. Још 2014. године Хрватска је годишње имала 40.000 новорођене дјеце, док подаци за 2024. годину, која још траје, показују да би први пут у повијести мјерења Хрватска могла пасти испод 30.000 рођене дјеце у једној календарској години. Таква оштра негативна прогресија није никада забиљежена и уколико потраје, а хоће, имат ће значајне посљедице на изглед хрватског друштва у сљедећим десетљећима. Масовна депопулација и даље ће негативно утјецати на тржиште радне снаге, а самим тиме и на мировински сустав који и данас једва преживљава. Без одржавања радних мјеста мировински сустав ће се урушити, јер се он и данас у огромној мјери не финансира из мировинских доприноса, већ из самог државног прорачуна. Миграције и то масовне, барем за хрватске прилике, дугорочно ће остати као једино рјешење за крпање финансијских рупа које ће се појавити као резултат разлике између броја умировљеника и доступне радне снаге.

Подаци Државног завода за статистику посебно су поражавајући за економски пасивна подручја и крајеве који су и до сада словила као она која убрзано одумиру. Иако свака од жупанија има негативан природни прираст, као и чак 500 од 555 јединица локалне самоуправе, одређе-

на подручја толико брзо одумиру да то можемо пратити голим оком. Ако узмемо примјер Сисачко – мославачке жупаније и погледамо податке за 2023. годину, јасни су нам размјери демографске катастрофе. Примјерице у Глини, која је недавно преживјела разорне потресе, у 2023. години рођено је 50 дјеце, а истовремено умрло 153 особе, у Двору је рођено 10, а умрло 72 особе, у Суњи је рођено 24 дјеце, а умрло 105 особа. У Шибенско-книнској жупанији, у опћини Цивљане, није се родило нити једно дијете и то је једина опћина у Хрватској у којој нитко неће носити датум рођења с годином рођења 2023. Но, истовремено постоји огроман број опћина које би се могле придружити том неславном клубу већ сљедеће године. Тако је опћина Мајур имала једно рођено дијете у 2023. години уз 13 умрлих, као и Кијево, Стара Градишка двоје рођених и десетци опћина које су имале мање од то рођене дјеце.

Такве шокантне бројке указују на то да ће се Хрватска у сљедећим десетљећима радикално испразнити од људи, рурални крајеви постану ће пустош, а велики градови доживјет ће масовни прилив мигрантског становништва из трећих земаља. С обзиром на то да ће се потражња за радном снагом најбогатијих земаља ЕУ и даље наставити, може се очекивати и наставак исељавања из Хрватске према средиштима економске моћи. Тако ће фактори као што су природна депопулација, исељавање домаћег становништва и усељавање радника из трећих земаља у сљедећих неколико десетљећа створити увјете какви на подручју Хрватске нису никада виђени, с читавим сетом нових друштвених питања и рјешења.

■ Душан Цветановић

Кувар и менаџер

Тко на јавном мјесту извођењем, репродукцијом пјесама, складби и текстова или истицањем симбола, текстова, слика, цртежа ремети јавни ред и мир, казни ће се за прекршај новчаном казном у износу од 700 до 4.000 еура или казном затвора до 30 дана, пише у члану пет Закона о прекршајима јавног реда и мира, на који се хрватско правосудје позива приликом изрицања казни за разне непримерене садржаје који 'вријеђају национална осјећања'. Тако и у овим врелим августовским данима, када је још једном упогнисто механизме препознавања 'злочина из мржње' као мотиве у прекршајима против јавног реда и мира. Иако је прва слика таквог једног јавног места на које би свако ових дана помислио баш она слика из Имотског која је обишла медије и друштвене мреже – не ради се о том јавном месту где се на сваком кораку могао видети и чути усташки поздрав и амблеми.

У суботу, 10. августа београдски адвокат и бивши председник Скупштине општине Савски венац немања Берић, иначе родом из Уздоља са далматинског Косова, ухапшен је у Хрватској на граничном прелазу Бајаково и спроведен судији за прекршаје у Шибенику. Прекршајно одељење Општинског суда у Шибенику одмах га је осудило на казну затвора од 15 дана, коју издржава у затвору у Шибенику. На то је реаговала Адвокатска комора Србије и упутила допис амбасади Србије у Хрватској тражећи информације о ухапшеном колеги и са молбом амбасадорки Јелени милић да посети Берића како би се утврдило због чега је тачно и по ком законском основу ухапшен и због чега је на издржавању казне.

Као разлог хапшења српски медији наводе то што је на свом Фејсбук профилу снимао себе док вози и пева патриотске песме, конкретно због певања песме 'До Динаре нигдје не стајем'. Хрватски, пак, медији наводе да је на свом Инстаграм профилу раније објавио снимак с 'националистичким српским певачем Бајом Ма-

лим Книнцом с којим пева песму о четничком војводи Момчилу попу Ђујићу'. Да ли се ради о првој или другој песми, са Фејсбука или са Инстаграма, патриотској или песми која узнемирује јавност и како је утврђена количина и интензитет мржње према којој је одређена затворска казна, на та питања немамо одговоре, али сви доступни извори потврђују да је заиста посреди – песма.

Песме су и раније биле разлог за покретање правних поступака и реакцију надлежних. Прошле године било је више примера да су хрватски судови због песама и објава на друштвеним мрежама изрицали затворске казне. Ако упоредимо хапшења држављана Србије због објава одређеног музичког садржаја на друштвеним мрежама и неоспорно још и више садржаја са усташким и антисрпским порукама у хрватском јавном простору, што на друштвеним мрежама, што у реалном свету, који се не санкционишу, не остаје друго објашњење до да су само одређена национална осјећања законом заштићена. А критеријуми за детектовање мржње и утврђивање њеног интензитета остављени су на слободно тумачење. Као што и сваку песму свако може разумети на свој начин.

Тако ће песму 'Весели се српски роде', која се ових дана орила са терасе Старог двора у Београду на дочеку српских олимпијаца, у хрватским медијима редовно означавати као националистичку, док ће у српским медијима и јавности то бити патриотска песма која слави заједништво и слободу.

Музика лако може постати полигон за изражавање дубљих друштвених и политичких струја. Песме које бирамо, слушамо и са којима се идентификујемо представљају и својеврсно огледало вредности, идеологије и идентитета које друштво носи у себи. Некад интензивније, некад само у назнакама. Тај процес је често и двосмеран, када музика не само да одражава већ и обликује погледе на свет.

Музика је много више од забаве, она је суптилно средство изражавања припадности, бунта, идентитета. Не треба затварати очи пред феноменом тзв. Десингерице, који окупља велики број младих људи. Њихови мотиви за одлазак на наступе који су праћени бизарним перформансима добар су материјал за социолошко истраживање, без обзира на то што дотични извођач, према сопственом признању, ни не зна музичке ноте. Млади га из неког разлога слушају, не мора то да буде музички домет.

У филму 'Балкан експрес' редитеља Бранка Балетића народни певач тома Здравковић добија батине јер одбија да нацистима отпева песму 'Лили Марлен'. Иста песма је пре осам година довела до тога да кувар у једном београдском ресторану добије отказ. Он је, чувши тактове песме коју су наручили гости из Немачке, а коју су за време Другог светског рата у окупираном Београду све радио станице пуштале сваког дана у исто време, тражио од музичара да прекину са свирком. Позвао је и менаџера ресторана да се пожали, на шта му је он одговорио 'да може да иде кући'. Менаџер је касније изјавио да није био свестан значења ове песме, али и да није запослио музичког уредника, већ куvara.

Песма о 'војнику који цезне за девојком под фењером' или симбол немачке окупационе власти? Менаџер и кувар ресторана имали су различита тумачења, као што ће их и већина медија и јавних личности и у Србији и у Хрватској најчешће имати кад су у питању песме које се ових дана чују. И најчешће је недвосмислено јасно коју перспективу заговарају, а коју прећукују. Само, проблем је кад правосудни системи почну да тумаче песме, па и слике, и то у складу с тренутним политичким или друштвеним околностима. И онда још да селективно примењују законе.

■ Оливера Радовић

#228
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

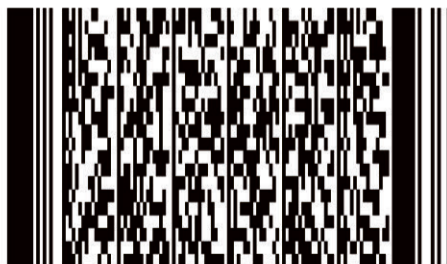
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA!**
Posjetite našu web stranicu
oslonac.privrednik.hr
i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Славио се само Новак

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

У други план пала су усиљена обиљежавања лажног тријумфа, али и макабричне комеморације, а умјесто тога славио се апсолутни првак свијета у нечему племенитом и добром, и у издизању над очајем околности и задатостима

У добра времена, у касно прољеће узбудљиве 1987., кад су се многе ствари у нашој земљи све већом брзином мијењале, онај рафиниранији и градскији дио генерације, углавном не марећи за опће прилике имао је друге страсти. Читав један супкултурни покрет код социјалистичких омладинаца доживљавао је свој врхунац, а као и сви поткултурни рукавци тада и тај се вртио углавном око најважније ствари која се звала рокенрол. Генерација која је заkasнила на неке раније иконе и рок-каризматике или их једва окрзнула, као морисона или ијана кертиса, имала је и добила своје властите, не толико развикане, тише, али не мање важне. Један од њих био је познат као Мориси, овако, мононимно. Пуним именом и презименом, стивен патрик мориси, био је вођа и аутор британске групе Д Смитс, имао необичан пјевачки стил и врхунске стихове високе сензибилности и ироније, као сестре јој и обране од хиперосјетљивости. У вријеме прије интернета теже су се сазнавали подаци о музичарима, што је придоносило мистерији

– рецимо кад је коме рођендан и сличне ствари за већину тривијалне. Нашли смо да је Мориси рођен 22. маја, у знаку Близанаца. Дуална природа дакле, промјењива, зрачна, с Меркуром као владоцем, планетом комуникативности, близанци су рођени за сцену, за наступе и јавност. Али по својем знаку и састављени од супротности, често непомирљивих, комплексних, што неке њихове мисли, идеје и поступке чини тешко читљивим већини и доводи често до неразумијевања и погрешног читања. То што их и сами својом брзом памећу и заиграним умом знају потенцирати, узрокује готово сталне неспоразуме с околином. Тако Морисија, слободомну икону ондашњу, британска јавност данас сматра реакционаром, чак расистом.

Те 1987. на исти датум, 22. маја, родио се и у нашем главном граду један у том знаку, по свему посебан дјечак. Супротно од, кажу, нестабилне близаначке природе, тога ће дечкића, како пише ових дана пјесник РАДОМАН КАЊЕВАЦ, одликовати оно што 'већини нашег површног и нестрпљивог света недостаје: истрајност, упорност и озбиљност, у тренуцима који захтевају највећу одговорност.' Кад порасте, дјечак ће постати спорташ, тенисач. И највећи играч свих времена. У години и на датум кад се родио тај Београђанин с Косова који, како напомиње Кањевац, 'носи име старога хајдука' из народне пјесме, рок-звјезда Мориси пуни 29 година и почиње другу заредом каријеру. Кад наш дјечак рођен тог 22. маја 1987. буде у истој доби, већ ће неколико година бити првак свијета.

Те двојице с наизглед никаквим сличностима осим рођендана, сјетио сам се по другом пак и другачијем, неупоредиво тежем датуму неки дан. И учинило ми се да то све можда ипак има и неке везе, о којој је у овој вулгарности и буквалностима данас тешко проговорити и уз ризик да се испадне неосјетљив.

Дан прије обиљежавања тога страшнога датума за нас, који умјесто хабања и крзања услјед проласка времена као да нам сваком годином све теже пада, трећег аугуста одржана је у Лозници државна комеморативна церемонија поводом Дана сјећања на све страдале и прогане Србе у такозваној 'Олуји'. Церемонија је била на стадиону пред много свијета. Важно је, и једино разумно дапаче, да држава Србија обиљежи ужасни датум: стравичног љета 1995. примила је онолики народ одавде уосталом. У коријене и разлоге што је водило томе нећемо сад улазити, је ли. А није овдје ни тема. Да се помен одржао, битно је и због тога да се чује и други и другачији глас од овога што долази одавде. Као што је битно и да то чујемо и ми, да допре до нас које сваке године на исти датум овдје понижавају службеном прославом и 'благданом', иако је нама дан жалости, у којем још приде слушамо тријумфалистичке говоре или пак лажно рационализирање и 'легалizam' овдашњих фаризеја и медија као оправдање за злочин и егзодус.

Авај. Иако је предсједница Народне скупштине Србије у свом говору точно означила 'Олују' као погром, и иако је вриједило чути и видјети бескрајно потресна свједочанства и казивања наших људи, снимљених и приказаних на видео-биму – све остало било је поражавајуће. Прилика да се ода почаст страдалничком народу злоупотребљена је и искориштена за унутрашња политичка надгорњавања, и то унутар двије државе, за рачунице и разрачунавање које имају везе с курентном политиком и идеологијом код куће, али и шире, у тзв. 'регији'. Крајишки мученици, ионако невидљиви и скрајну-

Навијачи (фото: Давид Дамњановић/PIXSELL)

ти, опет су испали споредни. Дакако, то је политика и то смо могли и знати. Оно што је пак било за невјеровање, а по линији укуса и естетике, био је играказ уприличен на позорници у склопу програма, драмска сцена која је требала приказивати 'народ' у збјегу. Направљен по одавно заборављеној шпанци по којој бити дио овога народа из Крајине значи бити сељак (и то ближи 19. стољећу него крају двадесетог вијека), играказ у којем се соцреалистички стил мијешао са 'национално освијештеним' кичом и са заосталим огњиштарским репликама, изведен је на разини приредбе у сеоској основној школи, са све ликом забраћене бабе (која је франпантно и као фројдовском омашком подсјећала на босанске 'нене'), и дјецом која се пренемажу док глуме одрасле. Ево, дакле, помислио сам поражено, овако нас виде и даље и овако нас желе видјети. Све друго квари слику.

Сјетио сам се тада неких давних људи из Војнића, Топуског и Книна, сјетио се Саше, два Игора, старијег и млађег, панк групе Солидарност из 1983., графита 'Уживај општу немоћ' на једном книнском зиду, сјетио се Бране, Мирослава и Жељка. И сјетио сам се Стивена Патрика Морисија, кога су ови људи вољели и дапаче, као и читаву свјетску сцену, познавали одлично. Сјетио сам се Морисија, Енглеза ирских коријена и његове величанствене биографске пјесме 'Irish Blood, English Heart' – 'Ирска крв, енглеско срце', у којој пјева као никад нитко о својој двојности и дуалности која у тој пјесми није астролошка, близаначка, произвољна и занимација мирних дана: овдје пјева изазовно, храбро, без стида о својој националној припадности, иступајући као нескривен патриота. Од посебне, хибридне врсте додуше, збуњујуће већини, и свјестан да ће га само слични њему разумјети и осјетити.

Дан касније, дошао је 4. аугуст, још један, фатални наш датум и дан свакогодишњег понижења, дан који ништа не може поправити. Ипак, ове године за многе је тај дан био другачији. Онај наш момак, Близанац рођен 22. маја 1987. и сам направљен од двојности у себи, двострукости које никада није сакривао, као да је спојио све те наизглед супротстављене силе и учинио нешто што нитко није: да се тога дана овдје све равна по њему. И свему што симболизира. У други план пала су усиљена обиљежавања лажног тријумфа, али и макабричне комеморације, а умјесто тога славио се апсолутни првак свијета у нечему племенитом и добром, и у издизању над очајем околности и задатостима, као онај јунак из народне пјесме по којем је добио име, онај што је био кадар 'на страшну мјесту постојати'. Славио се побједник као никада раније, чини се – и то: с обје стране, с обје његове половине.

И јесу за славу новакове двострукости: она што је дошла са звјезда, и она што је одувијек у њему. ■

БОГДАН ИБРАЈТЕР Зрно је суштина свега

У 18. и 19. веку у читавој Панонској низини у коју спада и Војводина било је педесет хиљада млинова, такозваних *сувача* или *сувара* који су млели жито и кукуруз, а млински камен су покретали упрегнути коњи. Осим *сувача* постојале су и многе воденице и ветрењаче

Војвођанин, Лала, при том и новинар, Богдан Ибрајтер (84), читав живот све до данас пише за Политику о Војводини, о тој 'масној земљи која се на хлеб може мазати' и не мисли да стане. Родом из Мокрина крај Кикинде, Ибрајтер је обишао Војводину уздуж и попријеко, завирио у многе авлије, обишао сваки салаш и написао хиљаду прича о тој магичној равници. Од те љубави и новинарског трагалаштва настале су и његове књиге: 'На рогљевима Војводине', 'Шћука на рингишпилу', 'Мокринске вршалице' и друге, али Богдан Ибрајтер зна да се Војводина не да објумити рукама, већ се она расипа као зрневље жита у плодну ораницу, рађајући новим и још жућим класјем.

Што је за вас Војводина?

Када се каже Војводина, о њој може да се размишља на разне начине, али Војводина је пре свега житница и то већ хиљадама година. Жито

је основа сваке цивилизације и зрно је суштина свега. Бити хроничар Војводине, то је јако тешко питање. Једном сам са једним колегом годину дана обилазио разне вароши и села у Војводини, када сам правио монографију Војводине. Он ми тада каже: 'Чуо сам да ти све знаш о Војводини', а ја сам након тих годину дана схватио колико ја о Војводини не знам. Војводина је једна огромна област, али понављам, још од далеке прошлости све се своди на пшеницу, жито и хлеб.

Војводина је занимљива и по својој народној шароликости?

У Војводини живе заиста разни народи и аустријска царица Марија Терезија је знала да искористи вештине свих тих људи да у Војводини искориставају земљу, да граде путеве, канале и другу инфраструктуру. Управо сада припремам један текст о историји млинарства у Војводини. У 18. и 19. веку у читавој Панонској низини у коју спа-

да и Војводина било је педесет хиљада млинова, такозваних *сувача* или *сувара* који су млели жито и кукуруз, а млински камен су покретали упрегнути коњи. Осим *сувача* постојале су и многе воденице и ветрењаче. Свега тога данас више нема, остале су још само три *суваче*: у Кикинди, у мађарском Сарвашу и у селу Отоку у Славонији, у Хрватској. Некада су сетва и вршидба пшенице били најважнији друштвени догађаји, а данас нико ни не примети да је сејања или жетве уопште било.

Жито и канали

'Ништа у свету није тако позитивно као хлеб', рекао је Достојевски. Ви наравно добро разумијете ову реченицу.

Па како да не. Постоји у Војводини израз *циповка* за хлеб, али у Бачкој је то велики хлеб од три и по, четири киле, а у Банату је *циповка* нешто мањи хлеб. димитрије вујадиновић је написао књигу о хлебу која се зове 'Циповка' и та врста хлеба је у Војводини заштићена као нематеријално културно добро. Ту књигу смо промовисали у Ковилу у Војводини, јер у том селу још постоји један пекар, шовљански, који прави *циповке*. Мало ко зна да је прва железничка пруга у Војводини, Кикинда – Темишвар, направљена ради превоза жита. Једна трећина жита за потребе становништва Аустроугарске долазила је из Баната и Бачке. Такође се мало зна да је Нови Бечеј, варош на Тиси у Војводини, некада била највећа речна лука за превоз жита у Европи. Други феномен Војводине су канали, међу осталима и Дунав-Тиса-Дунав, којима се у великим речним шлеповима превозило жито, али су они прављени и да не би вода плавила орнице. Трећи феномен су парне вршалице за жито које су средином 19. века направиле револуцију у вршидби жита у Војводини. Све је то повезано са житом и хлебом и то је суштина Војводине.

У Војводини постоји и пуно вјерских заједница? Обичај је био, онда када није било телевизије и интернета и ја сам то гледао као дете, да се сви ти народи и људи у сеоским заједницама, окупљају у 'друштва', у авлији, испод дуда, у пољу, или у кући и тада би читали Библију и расправљали о верским и филозофским питањима о животу и његовом смислу. Ја сам писао о томе. Да, било их је пуно различитих хришћанских, као и јеврејских заједница, а нарочито су били интересантни Назарени. Они су у правилу имали пуно деце, од десет на више, били су врло поштени и скромни. Нису имали класичну цркву него 'скупштину', једноставну просторију са дрвеним клупама без наслона, где су се молили и читали Свето писмо. Нису имали право свештеника, него је најстарији и најцењенији међу њима био 'старешина' и он је водио та недељна окупљања. То је била мала верска заједница, нису одлазили у кафану и запушили би уши када би чули световну музику, али сви су се држали заједно и – то је њихова важна карактеристика – били су јако мирољубиви. По њиховој вери, нису смели да држе пушку у руци, па нису хтели ни да иду у војску, ни у ратове. Како би који рат наишао, они би ишли у затвор или би бежали у Аргентину.

О чему заправо пишете када пишете о Војводини?

Када пишем о Војводини, ја пишем о људима. У писању је најважније да познајеш материју о којој пишеш. Када пишем о неком старом пекару или о још једином преосталом бравару у неком селу, ја морам да имам основна знања о том занату. Друго, ја сам у својим текстовима давао исти значај академику и пастиру и са истом озбиљношћу сам слушао шта причају и један и други. Писао сам и о томе како је рецимо у нашем селу, Мокрину крај Кикинде, некада била станица воза Оријент експрес, који би на путу од Беча до Цариграда ту стао да наточи воду. Зашто? Зато што је у околини Мокрина јако добра, 'мека' вода. Мој пријатељ, славни раша попов и ја имали смо у Мокрину

Хроничар
војвођанске
равнице

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Богдан Ибрајтер
(фото: Бојан Муњин)

једног пастира који није знао ни да чита, ни да пише, а није знао ни да броји, али је тачно у длаку знао да ли му у стаду од две стотине оваца фали једна овца. Сваки човек у себи има нешто вредно што заслужује да се о томе пише.

Вјеројатно је Војводина богата и мноштвом различитих израза.

Људи у Војводини користе разне изразе за разне ствари и знало је да се догоди да бих ја због само једне карактеристичне реченице морао да прочитам читаву књигу, да бих знао о чему пишем. Док сам био млад, ја бих рецимо написао текст о неком машинбравару који је у Темишвару изучио занат и био је задужен да поправља вршалице по Војводини, али ја тог човека нисам питао како је он као шегрт живио у том Темишвару, код кога је становао и какве су тада биле животне прилике. То је била грешка коју сам схватио тек касније. Многи ти детаљи су важни и имали смо их у рукама, а нисмо тога били свесни. Дobar новинар мора све да пита.

Фабрика хлеба

Што је посебно у менталитету Војвођана?

То је врло комплексно питање. Морало би да се уђе дубље у историју да би се видело како је та Војводина изгледала некада и како је стигла до онога како изгледа данас. Одговорићу у духу онога што сам рекао раније о Војводини, али на мало другачији начин: глад је била карактеристика Европе, па и карактеристика Војводине много векова. Аустријски новинар едуард Јаков је 20 година лутао по библиотекама света, ишчитао је на стотине текстова, да би на крају написао књигу 'Шест хиљада година хлеба'. Он у тој књизи прича о томе како су људи гладовали, док данас просечни људи уопште немају свест о томе шта значи живот гладовања. Данас одеш у радњу, купиш хлеб и ником ништа, а у Шкотској, на пример, још донедавно, било је незамисливо да сваког дана имаш хлеб на столу, већ можда једном у месец дана. Постојало је некада право поштовање хлеба. Библија на врло важно место поставља хлеб. Говорило се да се 'на сваком зрну жита препознаје Божији лик'. Ми смо у то веровали, с опет ми као деца након вршидбе купали бисмо се у тим ба-

зенима пуним милијардама зрневља жита и то је било неописиво задовољство.

За Војвођане кажу да су то мирољубиви људи...

То је истина. Знао човека из Сремских Карловаца који је по народности Хрват и који каже како је његов комшија православцац и како он никада не иде у поље да ради ако тај комшија слави неки православни празник и обратно. Стари Војвођани су се између себе поштовали. Или рецимо поред Мокрина, село се зове Црна Бара, где је живео мој деда и где су пола села били Мађари, а пола села Срби. Српска деца су мађарској деци говорила на мађарском, а мађарска деца би српској одговарала на српском језику. 'Сервус Јожика, здраво Лука', тако су једни другима говорили. Било је и мешаних бракова и узајамног поштовања, али су и неговали свако своју традицију и веру. Али, од када је света и века било је тих ломова, када долазе они који бућкају воду, далеко било, и тада долази до великих невоља. Људи одлазе у верске ратове или гину због идеала, али да ли неко мисли да су људи и гладни били и да је неко орао ту земљу да би људе одранио. И данас у свету има много гладних, да л' неко на то мисли? Наш народ каже да се цео људски живот одвија 'између два хлеба'. Војвођански ген није ратоборан ген. Ми сви треба да се рукујемо, а не да се хватамо за вратове.

Ваши пријатељи из Мокрина били су значајни писци, Раша Попов и Мика Антић.

То су били моји старији другови од којих сам пуно научио. Када је човек млад, онда мисли да све зна, а њих двојица су ме научила да стално треба сазнавати нешто ново. Постојало је друштво пчеса, што је скраћеница од имена друштва 'Пролеће на ченејским салашима', које се бавило сакупљањем баштине Војводине и писањем о томе. У том писању смо суделовали мика антић за његовог живота, раша попов, ја и други и сваке године би обрађивали једну тему: коње врране, жито, салаше, млинове, воловску запрегу и ми смо били добровољци на том послу. Када би обрадили неку тему и укоричили је, онда би се сви нашли на ченејском салашу и онда би нам на гитари свирао Ђорђе Балашевић, а о точку на запрежним колима причао би Раша Попов. Али, да ли мислите да је лако писати о сељачким колима

које вуку коњи? Свака сељачка кола имају преко бо делова и свако село има и неко различито име за поједини део. Људи опет о Мики Антићу само знају да је био 'кафански човек' и да је написао песму 'Плави чуперак', али он је написао и пуно тога другог. Треба разумети Микину и Рашину филозофску поезију.

Која је разлика у Војводини између Срема, Бачке и Баната?

Великих ту разлика нема, али највећа разлика је у квалитету земље. Бачка земља је много боља и лакша за обрађивање. Разлика је и у раси коња: Банаћани су узгајали *нониусе*, робусније коње за тешко орање, а Бачвани ситније коње, *игране*, док су Сремци држали *мешанце* и *лијицанере*, опет због другачијег земљишта. У старо време се у Војводини орало воловима и биволима. У Војводини основа је увек земља. О разликама у менталитету говори и онај виц када Сремац, Бачванин и Банаћанин размишљају да иду на Месец. Сремац каже: идемо одмах. Бачванин пита колико ће то да кошта, а Банаћанин пита – колико кошта да кошта, али како ћемо се вратити.

Што се догодило када се у Војводини појавио трактор?

Ја сам писао о орању на стари начин у Војводини и о тренутку када се на ораницама појављује трактор. Многи сељаци, паори, тада су говорили: у моју авлију трактор неће ући. Радило се о томе да су сељаци ђубрили њиву стајским гнојивом, а када се појавио трактор нестало је коња, па је нестало и природног ђубрива. Осим земље, кључна реч у Војводини је рад и ти сељаци у Војводини научили су да раде од јутра до мрака и били су 50-их година најбољи земљорадници у средњој Европи.

Хоће ли преживјети Војводина?

Технологија се мења, али Војводина ће увек остати пољопривредна земља и увек ће бити фабрика хлеба. Данас са механизацијом један човек може оно зашта је некада требало сто људи и због тога данас млади напуштају села и не баве се више пољопривредом. Али дух Војводине ће остати и даље јер ако волите равницу, волите и Војводину. Живеће Лала и седеће вечно на бундеви лудаји. ■

Дани поноса и славе

Србија је своју олимпијску делегацију испратила у Француску са великим очекивањима. Испоставило се да она нису била нереална. Ђоковић, кошаркаши, ватерполисти, али не само они, донијели су велику радост публици у домовини

У антици су Грци и вријеме мјерили олимпијским циклусима. Откад је прије стотину и тридесетак година на глобалном нивоу обновљена олимпијска традиција, то је постало и остало најважније свјетско спортско такмичење. Одувијек, па тако и данас, одвајање спорта и политике је тек пука флоскула. Ове године на Олимпијским играма није било руских и бјелоруских спортиста, чисто да се не помисли да су Москва из 1980, односно Лос Анђелес из 1984. чисти хладноратовски анахронизам. Сваке олимпијске игре упишу се у историју по неким детаљима, спортским или не. Примјера ради, Минхен 1972. се много мање памти по спорту, а много више по тероризму. Палестинско-израелски сукоб који је био у подтексту минхенске трагедије и послје више од пола вијека бјесни горе него у она времена. Можда у будућности неко буде инсистирао да је највећи скандал ових олимпијских игара допуштење израелским спортстима да се такмиче, док санкције њиховим колегама из Русије и Бјелорусије готово ником официјелно више и нису проблематичне. До те евентуалне будућности, више ће се причати о, за неке, 'скандалозној церемонији отварања', односно о хромосомима Алжирке која се окитила златном медаљом у женском боксу око чијег случаја се створио парадигматичан примјер фокусираности савременог свијета на питања рода и родне идеологије.

У Србији ће се ипак ове олимпијске игре првенствено памтити по великим спортским успјесима. Тако ће их барем памтити огромна већина становништва. Постоје и они, слијепи код очију, који више вјерују својим жилавим предрасудама него фактографији. Тако је ових дана један, у извјес-

ним круговима, поштован интелектуалац 'мудро' примијетио како је њему и његовим истомишљеницима ова олимпијада показала и доказала 'да у корумпираној држави не може бити квалитетног спорта'. Под корумпираном државом мисли на Србију, оспоравајући, дакле, квалитет и Ђоковићу и кошаркашима и ватерполистима, да не идемо даље.

Већ у поодмаклим играчким годинама, са озбиљном рецентном повредом иза себе, Новак Ђоковић је успио да узме једини релевантан трофеј који му је недостајао. Прича о 'највећим свих времена' тиме је адактирана. За разлику од гренд слемова и других турнира, олимпијски није свакогодишњи, него четворогодишњи и ово је Ђоковићу свакако била посљедња шанса коју је маестрално искористио. Осим Ђоковића, златом су се окитили и дамир микеџ и зорана аруновић (стрељаштво, пиштољ), док је александра перишић освојила сребро у теквандоу.

Ипак, ако изузмемо Ђоковића, већу пажњу јавности привлачили су колективни спортови. Откад се распала Југославија, колективни спорт који је Србима прискрбљивао и још увијек прискрбљује највише разлога за понос је несумњиво кошарка. Немамо овдје простора да се преврше враћамо у прошлост, па ће бити довољно присјетити се прошлогодишњег Свјетског првенства на Филипинима, када је репрезентација Србије освојила друго мјесто и сребрену медаљу. У финалу је боља била Њемачка. На Филипинима се, логично, појавила и репрезентација сад, али не најбоља могућа. Американци не држе одвише до формата свјетског првенства. Њих заиста занимају само олимпијске

игре, само тамо шаљу 'тимове снова'. Пошто је и Србија на Филипине ишла без најбољег играча, николе Јокића, паришке олимпијске игре стране су приликом за прави тест једне генерације, нарочито откад је и службено потврђено да ће играти и Јокић.

Жријеб је хтио да се Србија и сад састану већ у првом мечу групне фазе и ту Американци тријумфују рутински. Србија пролаз даље осигурава сигурним побједама против Порторика и Јужног Судана. Четвртфинале против Аустралије било је много тежа утакмица од претходне двије. У првих петнаест минута, противници Србије били су много бољи, но у другом дијелу меча Србија прави величанствен повратак и заказује полуфинале са Американцима. А то се полуфинале опет претворило у епску утакмицу, већу од ових олимпијских игара, по многимима можда и најбољу утакмицу репрезентације Србије свих времена. Тридесет и седам минута Србија је имала све у својим рукама, а онда је неколико тенденциозних судијских одлука уз умор и тек покоји лош шут играча Србије пресудило да Американци успију преокренути резултат и побиједити са четири разлике. Било је то право финале прије финале. Срећом, српски репрезентативци су скупили снагу и у сразу за трећу позицију и бронзану медаљу успјели побиједити свјетског првака Њемачку, те освојити медаљу која заиста, како фраза каже, сија златним сјајем.

Напосљетку, али нипошто и најмање важно, је злато ватерполиста. Они су имали лош старт у групној фази, па су их многи били отписали. Међутим, као велики тимови, темпирани су форму за најважније мечеве. Финале је осигурано тријумфом над Американцима у полуфиналу што су многи видјели и као какву-такву освету за кошарку. А десило се на крају да се обрачун за златну медаљу води са репрезентацијом Хрватске. Кладионичарски коефицијенти уочи финала благу предност су давали управо хрватској селекцији. Међутим, како се каже, прогнозе су једно, а игра друго. Од самог почетка финалне утакмице репрезентативци Србије су показивали како о најбољем неће и не може бити дилеме. Резултат је на крају био 13:11 за Србију.

Оптимисти су уочи игара очекивали можда и нешто боље, песимисти су се бојали много лошијих резултата, а оно што је реална оцјена јесте: велики успјех Србије која је показала да је на глобалном нивоу, у конкуренцији свих спортова и практично свих земаља свијета, по броју и сјају одличја међу двадесет-тридесет најбољих. ■

Најбољи у ватерполу (фото: YouTube printscreen)

Деценије заташкавања

Шестог августа у селу Пребиловци, недалеко од Чапљине, обиљежена је 83. годишњица злочина над Србима из тог и сусједних неколико села. За само седам дана 1941. усташе су на том подручју побиле преко 4.000 људи, углавном жена и дјеце, на најмонструознији начин. Истог тог дана шездесетак километара од Чапљине и Пребиловаца у Имотском неки млади људи славе усташе

Ако се по јулским данима сваке године познаје катастрофалан однос између Срба и Бошњака, прва половина августа 'резервисана' је за исти утисак, али у односу Срба и Хрвата. Годишњице злочина у Подрињу и ове године су потврдиле колико је БиХ далеко од било какве озбиљније приче о помирењу. И нема никаквих назнака да ће ситуација да се промијени. Напротив, све слуги да ће сваке наредне године бити све горе и горе. Одбијање бошњачке стране да прихвати чињеницу да су на истоку Босне убијени и 'неки' Срби, а да за то нико није осуђен, што, по њиховом тумачењу, говори да се никакви злочини нису ни догодили, најновији је наратив који је у јавни простор пласиран након што се група чланова делегације еу 'усудила' да положи цвијеће на српском гробљу у Братунцу.

Предводник те кампање емир суљагић, директор Меморијалног центра у Поточарима, поручио је Европљанима да ће 'паклено платити' због овог чина. Досада није забиљежено да је Брисел било шта паклено платио. Што се БиХ тиче, испашта једино могућност суживота. У таквој атмосфери у други план је пала прича о Сребреници, геноциду, негирању, хашким пресудама и њујоршкој резолуцији. Једноставно, помисао да у овој земљи постоје они који су спремни да пласирају став да у Подрињу није страдала ниједна невина српска жртва, ниједан српски цивил, утицала је да многи потпуно остану без текста.

Подриње је дјеломично локална, босанска, прича. Годишњица 'Олује', међутим, несрећеност међусобних односа бивших југословенских народа диже на регионални ниво. И док једни славе, други тугују, најгори су они трећи који појма немају о томе шта се догађало у првој половини деведесетих година прошлог вијека, а нарочито не знају ништа о дешавањима из прве половине четрдесетих.

Шестог августа у селу Пребиловци, недалеко од Чапљине, обиљежена је 83. годишњица злочина над Србима из тог и сусједних неколико села. За само седам дана усташе су на том подручју побиле преко 4.000 људи, углавном жена и дјеце, на најмонструознији начин. Осим клања и сило-

Једни славе,
други тугују,
а трећи појма
немају

пише
Жарко
Марковић

Пребиловци – једно од најстрадалнијих мјеста у Другом свјетском рату

вања, убистава новорођене дјеце, усташе су се посебно 'истакле' бацајући живе људе у оближње јама. Жртве су данима умирале у најгорим мукама. Након Другог свјетског рата о овом злочину се мало или никако говорило, а 1961. године јаме су забетониране, поред њих подигнути стубови на којима је писало да ту почивају 'жртве фашиста'. Ни слова о томе ко су и шта су. Преживјели Пребиловчани нису дозволили да, и поред притиска служби и државе, злочину падне у заборав. На локалном гробљу подигли су споменике са именима и презименима, годиштима и именима џелата. Од 1974. почела су тихи обиласци забетонираних јама, али без присуства свештеника и озбиљне церемоније.

Откопавање јама извршено је крајем 1990. и почетком 1991. а кости жртава похрањене су у спомен-костурницу у Пребиловцима која је годину и по касније, почетком грађанског рата у БиХ, ми-

нирана у режији припадника хос-а. О масакру у Пребиловцима и данас се не зна много, чак ни у српском народу. Деценије заташкавања су узеле данак, а незаинтересованост младих нараштаја за прошлост властитог народа додатно су надоградиле незнање.

Шестог августа у мјесту Имотски у Хрватској, шездесетак километара од Чапљине и Пребиловаца неки млади људи су махали заставама хос-а. И још неким заставама. Уочи концерта марка перковића томпсона Имотски се претворио у дернек усташтва, о чему су, уз прикладну дозу згражавања, изјавили и готово сви водећи хрватски медији. Главни актери били су млади људи између 20 и 25 година старости. Како је ово могуће питање је за хрватску државу и друштво који су и догађај у Имотском покушали да сведу само на поздрав 'За дом спремни'.

А поздрав је у овом случају најмањи проблем. ■

Највећи од свих

'Одрастао сам као дечак у склоништима, када је моја земља била бомбардована у НАТО нападима и у исто време сам маштао да будем светски шампион у тенису. То је у таквим околностима било јако тешко могуће', рекао је Ђоковић након освајања златне медаље у Паризу

Приче о судбинама изузетних спортиста знају бити толико узбудљиве, често драматичне, да се стално препричавају и вјечно се памте. Једна таква потпуно јединствена прича јест сага о спортској судбини новака Ђоковића. Његов огромни успјех освајања златне медаље у тенису на Олимпијским играма у Паризу већ је свима познат, али тај његов златни осмијех на побједничком постољу зачињен је и са четири зрна титанске енергије. Прво, Ђоковић се на то олимпијско постоље попео са 37 година и постао је најстарији освајач златне медаље олимпијског тениса у историји. Друго, у борби за злато Ђоковић је победио најталентираног и практички непобједивог играча данашњице, 16 година млађег Карлоса Алкараза. Треће, Новак је ову побједу постигао само два мјесеца након операције мениска, којој је овог прољећа морао бити подвргнут. Све се то догодило у овој сезони, када Новак ништа од великих турнира није успио освојити, када је почео губити и од релативно непознатих играча и када се већ почело говорити да би требао полако да пакује кофере и да се спрема за пен-

зију. У том смислу важно је и оно четврто зрнце: Новак је врло пристојан и драг млади човек, који је спреман да аплаудира противнику, да се шали с публиком, али и да се свим спортским срцем, баш као лав, бори за своју земљу Србију на међународним такмичењима. И зато је Новак плакао након побједи над Алкаразом.

Ако ишта одређује и карактеризира спортску судбину Новака Ђоковића још од давне 2004. године, када је први пута погледао у очи тада недоступне прваке у тенису, надала и Федерера, јест да је читава његова каријера заиста била мукотрпно ходање преко трња да би се било што постигло. Његов пут често јесте лет птице феникс: Новак је освојио највише гренд слем турнира од свих других тенисера у историји, највише недјеља је био први играч на свјетској ранг листи и у много чему у тенису је он први, али врло често је то чинио устајући из пепела. На терену и око њега. Један од најбољих тениских коментатора, небојша

Тренутак након побједи (фото: ЈуТубе принтсcreен)

вишковић, каже како је Новаково савршенство у томе што је он 'савршено несавршени играч', односно, Новаку су сталне невоље подариле чудесно блистави ум и оне га увијек тјерају да буде савршен или близу тога. Не треба заборавити да је Ђоковић освојио 24 гренд слем турнира, али је у искуше пуно финала, укупно 13, тих истих турнира изгубио. Сјетимо се Аустралијан опена 2022. године на који је Новак службено позван, а онда је већ на аеродрому смјештен у затвор на 11 дана зато што није вакциниран против короне, иако је то унапријед пријавио и иако га је аустралијски судца у првом поступку ослободио сваке кривље. На крају је депортиран из те земље као последњи криминалац. Таква тортура и новинарски предатори из свјетских медија сломили би свакога. То је био Новаков 'пријелаз преко Албаније', голгота која га је страшно погодила, али он се сљедеће године вратио у Аустралију и, уз озбиљну повреду мишића, освојио је тај турнир. Сада, у Паризу, према тренутним објективним параметрима, млади супер талентирани и експлозивни Алкараз био је изразити фаворит, с изгледима од бар 70 посто да добије тај меч. И заиста у првом сету Алкараз је слао разарајуће форхенде, стизао је и немогуће лопте и Новак је углавном био 'на конопцима'. Алкараз је дао све од себе, али на крају Новак је добио и први и други сет у тај брејку и победио. Дакле, пресудне су биле fine нијансе, као много пута у Новаковим мечевима, у тзв. ходу по жици између славе и понора. Или, као што каже Ђорђе Балашевић: без црне, бела не би вредела.

Оно о чему се радило сада на Олимпијади у Паризу и много пута раније је та неухватљива и тешко разумљива Новакова ментална снага. Треба побједити противника, умор, врућину, самог себе, често непријатељску публику и злонамерне медије: очито је да то нитко не може тако добро као Новак. Од којег је материјала сачињена таква челична воља и из које дубине говори тај глас 'немој одустати' то само Новак зна. 'Одрастао сам као дечак у склоништима, када је моја земља била бомбардована у НАТО нападима и у исто време сам маштао да будем светски шампион у тенису. То је у таквим околностима било јако тешко могуће, али уз моју породицу која ме је подржавала, уз тренере Јелену Генчић, Николу Пилића и друге, ништа није немогуће. Захвалан сам Богу што ми је подарио све ове успехе', рекао је Ђоковић након освајања златне медаље у Паризу. Можда Новак не игра тако елегантно као Федерер, вјеројатно и сам зна да је у историји било и талентираног играча од њега, чак ни физички није најспремнији играч на свијету, али та посвећеност за успјехом и побједом, тај тајни налог још од старих Грка 'или са штитом или на њему', одредили су да Новак освоји све што се освојити може и да постане, према стању бројева и освојених турнира, гоат, најбољи тенисер свих времена. На крају, нешто је ипак бар једнако важно као и сам успјех. Најбољи југославенски и српски ногометаш драган Цајић рекао је за пелеа: Он је био најпопуларнија личност на планети, а у души је био јако скроман човек. То вриједи и за Ђоковића: он је најбољи тенисач на свијету, али 'најважније од свега', како каже његов 'тениски отац' Никола Пилић: 'Новак је одличан човек.' ■

Новак Ђоковић у Паризу освојио златну медаљу, једини трофеј који му је недостајао

пише
Бојан
Муњин

ИМПРЕСУМ

Година XVII / Загреб | петак, 16/08/2024

ПРИВРЕДНИК #228

ИЗДАВАЧ
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
Т/Ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

носи свеукупно 37.500 евра. Радове на Дому на којему је већ раније замијењена столарија и постављен клима уређај, обишао је замјеник бјеловарског градоначелника ИГОР БРАЈДИЋ са МАТЕОМ КУНИЋ, председником Мјесног одбора Велико Кореново. Током обиласка, Брајдић је истакнуо да су радови на дому у Великом Коренову само дио велике слагалице и бројних радова који се одвијају у Бјеловару посљедњих седам година како би град био функционалнији и љепши.

■ З. В.

Уговор за Лепавину

Овим уговором требао би завршити пројект изградње Друштвеног дома у Лепавини

Опћина Соколовац једна је од јединица локалне самоуправе у Копривничко-крижевачкој жупанији која на свом подручју обухвата мањинске националне заједнице о чијим интересима и потребама води рачуна. Доказ томе је недавно потписани уговор с Министарством регионалног развоја и фондова Европске уније у оквиру Програма за побољшање инфраструктуре на подручјима насељеним припадницима националних мањина.

Потписивање уговора у Загребу

Уручење споменутог уговора одржано је у Националној и свеучилишној књижници у Загребу, а од надлежног министра Шиме Ерлића примио га је начелник Опћине Соколовац ВЛАДО БАКШАЈ (ХДЗ).

Овим уговором требао би завршити пројект изградње Друштвеног дома у Лепавини у којој осим хрватског, живи становништво српске и ромске националности. Након изградње Дом ће служити у друштвене, културне, спортске и друге сврхе свих грађана те на тај начин побољшати квалитет живота у руралном простору као и пружити одређене квалитетне социјалне садржаје. — Такав објект је потребан свакоме мјесту, а посебице оне у којем има интереса за друштвени живот и друге важне активно-

сти. Вјерујем да ће служити својој сврси и бити свима од користи. — рекао је РАНКО БРАТЕЉЕВИЋ из Ријеке Копривничке.

■ З. В.

Из Карловца по сребро

Након првог мјеста на карловачким квалификацијама, млади тенисачи Србије освојили су европско сребро

МУШКА јуниорска презентација Србије у тенису, играчи до 18 година старости, на екипном првенству Европе одржаном прошлог тједна у Лиону у Француској, освојила је друго мјесто и тако постала вицешампион. У финалу их је победила репрезентација Шпаније резултатом 2:0.

Млади српски играчи су најприје у Карловцу на квалификационом турниру помели своје конкуренте и пласирали се на финални турнир у Лиону. Тамо је судјеловало осам екипа, а са простора Југославије уз Србију се пласирала Словенија. Млади Срби су најприје победили Њемачку са 2:0 у четвртфиналу. Потом су били у полуфиналу бољи од Румуњске са 2:1 и пласирали се у финале, гдје их је победила Шпанија са 2:0.

Под водством тренера и селектора ВЛАДИМИРА АРАНЂЕЛОВИЋА (1983.) за Србију су играли НИКОЛА ЈОВИЋ (2007.) из Ниша, ОГЊЕН МИЛИЋ (2007.) из Крагујевца и МАРКО МАКСИМОВИЋ (2006.), из Добоја, који двије и пол године наступа за Тениски клуб Црвена Звезда из Београда и репрезентацију Србије. Крајем јула је био 20. играч на свјетској ранг листи играча до 18 година старости. Млади заслужују честитке, а српски тенис и НОВАК ЂОКОВИЋ ће свакако ускоро добити достојне насљеднике. Похвале, наравно, заслужује њихов тренер и селектор Владимир Аранђеловић, на одличној припреми и вођењу екипе.

■ М. Ц.

Млада репрезентација Србије

'Гарави' у нашем сокаку

У склопу Манифестације 'Дунавом плови тамбура звук' у Борову је одржан концерт Гаравог сокака

ПЕТИ пут заредом, Тамбурашки састав Дунавске зоре организовао је 9. августа у Борову манифестацију 'Дунавом плови тамбура звук'. У склопу тамбурашке вечери, свој наступ одржали су најмлађи боровски тамбураши, чланови Дунавских зора, а централни догађај био је концерт новосадске групе Гарави сокак. Посетиоцима је и ове године на располагању била богата гастро понуда, за коју су били задужени представници боровских удружења. За оне најмлађе посебно интересантна је

Популарни новосадски бенд

била возња коњским запрегама, за шта су се потрудили чланови Коњогојског удружења Жерав из Трпиње.

— Борово је посетило готово хиљаду посетилаца. Сваке године се трудимо да надопунимо постојеће садржаје, како би манифестација привукла све већи број посетилаца — рекао је ДУШАН ЛАТАС, шеф Дунавских зора. Уз дегустирање домаћих јела, 'фиша', печене рибе, јањетине и различитих врста колача у припреми локалног удружења пензионера, већина посетилаца дошла је због наступа БАНЕТА КРСТИЋА и његовог Гаравог сокака. Фронтмен и оснивач ове популарне групе из Новог Сада, познати кантаутор и песник, захвалио се на доброј организацији, али и на упит новинара подсетио почетка бенда.

— Као група од четири члана свирали смо песме популарних Битлса. Када смо одлучили да се озбиљније бавимо музиком, схватили смо да морамо да стварамо властиту музику. У то време у кафанама код познате 'Најлон пијаце' свакодневно је свирало четири, пет тамбурашких најбољих 'банди' из Војводине. Куповао сам паралелно све плоче Битлса, али и Звонка Богдана и то је била та једна мешавина, која се после пресликала у песме Гаравог сокака — испричао нам је Бане.

■ С. Н.

Stogodnjak (751)

16. 8. – 23. 8. 1924: у Загребу је уприличен традиционални југославенски свесколски slet којем је prisustvovalo више од 12.000 судионика, међу којима су били и гости из Полске, Чехословачке и Русије. Али, већ првога дана спортска priredба се у неким дијеловима града (Јелаčićев трг, Wilsonov трг, Savska cesta, Laščina...) pretvorila у gruba političка и fizička razračunavanja štapovima, noževima, па čak и vatrenim oružjem. Nerede су izazvali pripadnici frankovačke mladeži, fizički nasrćući на članove Jugoslavenskog sokola. Policija је intervenirala тек kad се začula pucnjava из pištolja. Nadležne službe obavijestile су javnost да је tom prilikom ozlijeđeno pet civilnih osoba и pet policajaca. Tim су povodom zagrebačke Novosti objavile vrlo oštar komentar: 'Ovaj град су stvarali privrednici свих vrsta и свих plemena našega naroda. Zato је Zagreb postao tako velik и lijep да су ga svi voljeli. Njemu су pjevali himne и hrvatski и srpski pjesnici, njega су mazili, tepali му s puno ljubavi сви naši krajevi и Zagreb је bio на to ponosan. Međutim, poslije rata dobio је ovaj град mnoštvo nepoćudnih došljaka. Došli буčани да potisnu kućane! Došli су ovamo ljudi који ne rade, već halabuče, који pretvaraju gradske ulice у razbojišta и žive на račun nekakve čudne politike... Jedan је savršeni nesmisao okriviti ljude, који су ovamo došli као гости из dalekih krajeva Jugoslavije, да су они sukrovci političких sporova kod nas... Они су došli ovamo široka srca и puni simpatija за Zagreb. I zamislite kako се ti ljudi sada osjećaju, kad су за svoje simpatije prema gradu — dočekani toljagama и kamenjem... Političari би trebali težiti tomu да град što ljepše и sjajnije дочека svoje goste tako да, kad се vrate natrag у Srbiju, Bosnu, Vojvodinu и drugdje, могу kazati svima који drukčije misle: 'Krivo mislite kad tvrdite да је Zagreb град који mrzi, који sije plemensku svađu, и који neće nikakove sporazume. Zagreb је širokogrudan, miran и gostoljubiv и zato ćemo pomoći one političare који hoće sporazum са Zagrebom...' A sada neka zagrebački političari, који су ovih posljednjih dana odobrali nerede, preispitaju svoju savjest и odgovore hoće li naši гости odista otići у ovakvom raspoloženju...' pitaju се Novosti.

* на putu из Roterdama за Alžir jugoslavenski parobrod Kostrena од sigurne је smrti spasio trojicu članova posade малог francuskog sportskog aviona — pilota, mehaničara и telegrafistu, који су се zbog kvara на motoru morali prisilno spustiti на morsku površinu, nekoliko kilometara од španjolske obale. Telegrafista Kostrene је čuo očajničke radio-pozive у pomoć, па се kapetan broda odmah uputio prema mjestу odakle су stizali pozivi. Mladi pilot и njegova dva suputnika spašeni су у posljednji čas. U moru су proveli gotovo dvadeset sati, а posada Kostrene zatekla ih је kako се grčevito држе за ostatke aviona, на granici iscrpljenosti.

■ Đorđe Ličina

Rentijerski Sjever i radnički Jug

Popularni mit tvrdi da radnici globalnog juga krađu poslove globalnom sjeveru. U nedavnoj studiji navodi se da radnici juga doprinose 90 posto rane snage koja pokreće svjetsko gospodarstvo, a primaju samo 21 posto globalnog prihoda

POČETKOM petog stoljeća je u Rimu živjelo oko 30.000 pripadnika germanskog plemena Goti, pri čemu je svako kućanstvo navodno imalo barem jednog ili dva gotska roba. Nezadovoljni, Goti su počeli sve glasnije zahtijevati državljanstvo, bolji tretman i zemlju, što je njihov vođa ALARIK objasnio time da žele 'živjeti s Rimljanima (tako) da bi ljudi mogli vjerovati da su oboje iz jedne obitelji ili naroda'. Kršćanski biskup SINEZIJE na se to zgrozio, opisavši Gote kao 'životinjsku rasu', apelirajući na vladu da ne 'prizna nikakvo zajedništvo s tim strancima', već bi bilo bolje da se 'odreknu njihova sudjelovanja' u javnom životu.

U to je vrijeme glavni rimski general bio FLAVIJE STILIHON koji je na sjevernoj granici nastojao odbiti napade barbarskih skupina Alana i Vandala, čije je i sam imao krvi. Nakon što je prokazan kao izdajica koji kuje zavjeru s Alarikom o svrgavanju cara TEODOZIJA, pogubljen je u kolovozu 408. godine. Istog dana revoltirani Rimljani spontano su počeli nasrtati na gotske muškarce, žene i djecu, što je rezultiralo masovnim prosvjedima tog potlačenog naroda. Ipak, samo šest je tjedana trebalo proći do potpunog preokreta, kada je građanima dojavljeno: Barbari su pred vratima! U konačnici, Alarik i njegove trupe provalili su u Vječni grad i proveli tri dana pustošeći ga. Bio je to okidač za početak pada Zapadnog Rimskog Carstva.

Otad su 'barbari' česti gosti pred vratima europskih gradova. Na primjer, u Engleskoj su 1190. Židovi iz Yorka stjerani u dvorac i ubijeni, a 1290. cjelokupno židovsko stanovništvo grubo je ispraćeno do obale i deportirano. Godine 1312. došlo je do rasnih nemira protiv flamanskih tkalaca koji su došli trbuhom za kruhom, da bi u seljačkom ustanku 1381. stranci bili napadani jer su krivo izgovarali 'kruh'. Sto godina kasnije londonski Dom skandinavske trgovine je opljačkan, a u međuvremenu je bilo i nešto protutalijanskih ustanaka.

Onda je, na Uskrsni utorak 1517., londonski propovjednik poznat kao dr. Bell zacvilio da 'tuđinci i stranci jedu kruh siromašne djece bez očeva te krađu posao svim obrtnicima i trgovcima', pa je pozvao Engleze da se 'brane' i 'bore za svoju zemlju'. Noć prije prvog maja rulja od tisuću ljudi napala je svakoga tko je izgledao kao stranac. Konačno, i u srpnju 2024. mogli smo na Otoku vidjeti sličnu situaciju, kada se razulareno mnoštvo obrušilo na džamije i domove u kojima su smješteni tražitelji azila; automobili i zgrade – uključujući knjižnicu – su zapaljeni, a trgovine poharane.

I dok neki Britanci s punim legitimitetom mogu biti zabrinuti zbog drastičnog trenda povećanja imigracije (od 2019. do 2023. se, primjerice, broj godišnje pridošlih Indijaca popeo sa 72.000 na 250.000, a Nigerijaca sa 14.000 na 141.000), najčešći argument protiv te dinamike – onaj o povećanju kriminala – ne drži vodu. Naime, većina studija pokazuje da useljavanje nema ili ima minimalan utjecaj na stopu kriminaliteta u većini zemalja. Konkretno, istraživanje u Velikoj Britaniji iz 2013. pokazalo je 'da je kriminal znatno niži u onim četvrtima sa značajnim udjelom imigrantskog stanovništva', a ono iz 2014., koje je uzelo u obzir nedovoljno prijavljivanje zločina, da su 'crni imigranti znatno manje kriminalno aktivni od domicilnog stanovništva'. Isto je otkriveno i za istočne Europljane, premda upravo Albanci, Poljaci i Rumunji čine najveći postotak stranih državljana u britanskim zatvorima. Ukupno, stranci predstavljaju 12 posto tamošnje zatvorske populacije, pri čemu u Engleskoj i Walesu živi 13 posto stranih državljana.

No, što je s drugim popularnim mitom, onim da radnici s globalnog juga 'krađu poslove' na račun globalnog sjevera? Studija objavljena 29. srpnja u časopisu Nature po tom pitanju otkriva zapanjujuću metriku: 'Dok južnjački radnici doprinose 90 posto radne snage koja pokreće svjetsko gospodarstvo, oni primaju samo 21 posto globalnog prihoda.' To, naravno, znači da je životni stil Sjevera subvencioniran radom Juga. Konkretno, studija izračunava da je 'dodatnih 826 milijardi sati južnjačkog rada (što odgovara 369 milijuna radnika) efektivno pridodano sjevernim gospodarstvima kao nevidljivi 'radnici duhovi', (što je) više od ukupne radne snage Sjedinjenih Država i Europske unije zajedno'. U prosjeku su 'pla-

će južnjačkih radnika 83–98 posto niže za rad jednakih vještina unutar istog sektora', a te su se razlike u plaćama 'znatno povećale tijekom vremena, na svim razinama vještina i u svim sektorima, što ukazuje na stalno povećanje apsolutne nejednakosti dohotka između Sjevera i Juga'.

Da, ali na Jugu obitava mahom niskokvalificirana radna snaga, zar ne? Pa ne. Zapravo je upravo suprotno. 'Jug je dao većinu radne snage na svim razinama vještina: 76 posto sve visokokvalificirane radne snage, 91 posto srednje kvalificirane radne snage i 96 posto niskokvalificirane radne snage... Jug sada daje više visokokvalificirane radne snage svjetskom gospodarstvu nego svi doprinosi visoke, srednje i nisko kvalificirane radne snage globalnog Sjevera zajedno', stoji u istraživanju.

Jednako bi tako neki mogli zaključiti da će zemlje globalnog Juga s razvojem postupno postati poput Sjevera. Međutim, ova studija pokazuje da je to malo vjerojatno jer se 'razvojni model Sjevera oslanja na prisvajanje s drugih mjesta'. To implicira dvije stvari. Prvo, Sjever nema poticaja za razvoj Juga jer sam njegov model ovisi o prisvajanju s Juga. Drugo, Jug se ne može razvijati kao Sjever jer nema svoj Jug za iskorištavanje. Zbog toga mora pronaći vlastiti model koji se ne oslanja na izrabljivanje jeftine strane radne snage.

NAŽALOST, ono što se dogodilo dok su britanski kapitalisti eksploatirali inozemno radništvo jest da je ono domaće postalo siromašno, u državi s mnogo vrlo bogatih ljudi. Naime, prosječno kućanstvo u Velikoj Britaniji uskoro će biti siromašnije od onog poljskog ili slovenskog. U stvari, Britanija je u stanju propadanja još

od 1980-ih, kada je MARGARET THATCHER instaliranjem neoliberalne doktrine zemlju prebacila iz poduzetničkog u rentijerski kapitalizam. U toj je paradigmi ekonomija organizirana tako da vlasništvo nad traženom oskudnom imovinom postaje izvor velikog dijela gospodarske aktivnosti. Otada je britanski neoliberalni režim bio pionir u mnogim reformama koje služe za osnaživanje rentijera: privatizaciji, poreznim olakšicama, financijalizaciji i deregulaciji, ekspanziji potrošačkih kredita (dug kućanstava porastao je s 37 na 70 posto BDP-a pod Thatcher) i katastrofi javno-privatnih partnerstva. Sve to kreiralo je nove tokove prihoda rentijerima koji su dotad imali male ili nikakve produktivne učinke, pri čemu je udio BDP-a koji dolazi iz proizvodnje pao s 32 posto u 1973. na trenutnih nešto manje od devet posto. Danas se svega deset posto britanskih radnika osjeća 'angažiranim' svojim poslom.

Takva financijalizacija – proizvodnja ničega i istodobno pumpanje vrijednosti svega – postala je ozbiljna kočnica za ostatak britanskog gospodarstva, koštajući ga 4,5 bilijuna funti neostvarenog rasta u razdoblju od 20 godina. London je tako postao centar globalnog 'bankarstva u sjeni' – složene mreže *offshoringa* koji omogućuje superbogatima da sakriju svoje bogatstvo u poreznim oazama – za koje se procjenjuje da krije polovicu svjetske imovine. I dok strani kupci sada čine 41 posto aktivnosti na londonskom tržištu nekretnina, Britanija ima daleko najveću stopu beskućnika među razvijenim gospodarstvima; 67 posto više nego drugoplasirana Belgija.

Rentijerstvo, jasno, podrazumijeva akumulaciju sredstava proizvodnje i, poželjno je, što veću klasu 'bezemljaša'. 'Manufaktura, koja je tek nastajala, nije bila kadra da ljude razjurenje rasturanjem feudalnih pratinji i plahom i nasilnom eksproprijacijom njihove zemlje, taj obespravljeni proletarijat, usisa onom brzinom kojom je on bio bacan u svijet. S druge strane, nisu se ni ti ljudi, iznenadno izbačeni iz kolosijeka života na koji su bili navikli, mogli naprećati u disciplini novog stanja. Oni se u masama pretvoriše u prosjake, razbojнике i skitnice, dijelom iz sklonosti, a uglavnom silom prilika', navodi MARX u Kapitalu.

Kapitalističke su okolnosti, dakle, stresne za 'obespravljeni proletarijat' koji je zbog toga 'neprikladan' i proizvodi generacije 'prosjaka, razbojnika i skitnica'. Stoga, gledajući krš i lom na ulicama Britanije, građani Europe naprosto dođe da zavapi: Barbari su – iza vrata! ■

Financijska četvrt u Londonu, simbol rentijerske Velike Britanije (Foto: Toby Melville/Reuters/PIXSELL)

Ravno do dna, samo sporije

Zadatak ISA-e je regulirati i nadzirati rudarenje na morskom dnu i štititi morski okoliš od djelovanja ljudi. Nova predsjednica Leticia Carvalho manje je loš izbor od dosadašnjeg Michaela Lodgea, ali razoran juriš na morsko dno u potrazi za vrijednim mineralima bit će samo usporen

NA sjednici Međunarodne uprave za morsko dno (ISA) koja je održavana u srpnju i kolovozu, na čelo te organizacije izabrana je braziliska oceanografkinja LETICIA CARVALHO. Smjena vodstva dogodila se u ključnom trenutku s obzirom na to da je ISA međuvladino tijelo čija je zadaća regulirati i nadzirati rudarenje na morskom dnu i istovremeno štititi morski okoliš od štetnog djelovanja ljudi. Oceanografkinja i bivša regulatorica naftne industrije svakako je bolji izbor od britanskog odvjetnika MICHAELA LODGEA, koji je na toj funkciji bio osam godina. No dvostruki, u suštini kontradiktoran mandat ISA-e garantira da će era masovnog razaranja oceanskog dna u potrazi za vrijednim metalima započeti bez obzira na to tko je na njezinom čelu, jedino je pitanje kada će se točno dogoditi.

Međunarodnu upravu za morsko dno osnovali su 1994. godine Ujedinjeni narodi nakon što je iste godine stupila na snagu UN-ova Konvencija o pravu mora. Njome se regulira korištenje oceana i njihovih resursa, kao i zaštita morskog i obalnog okoliša. Konvencijom se ti resursi definiraju kao 'zajedničko dobro čovječanstva', a Međunarodnu upravu za morsko dno trebala bi garantirati da se sve ekonomske dobrobiti 'dijele pravedno i bez diskriminacije'.

Riječ resursi u slučaju ISA-e odnosi se na takozvane polimetalne kvržice, tvorbe

Aktivisti Greenpeaca u Meksiku prosvjeduju protiv rudarenja morskog dna (Foto: Greenpeace Mexico/Reuters/PIXSELL)

sastavljene od vrijednih metala kao što su nikal, kobalt, bakar i mangan. Ti se metali masovno koriste u proizvodnji kompjutera, mobitela, električnih automobila i dijelova za solarna postrojenja i vjetro turbine, dakle za takozvane zelene tehnologije. Kako su Novosti već pisale, polimetalne kvržice nastajale su milijunima godina, a otkrivene su u jednoj ekspediciji 1873. godine, ali su se ozbiljna istraživanja počela provoditi 1960-ih godina. Većina ih se nalazi u takozvanoj Zoni Clarion-Clipperton u Tihom oceanu, na području površine 4,5 milijuna kvadratnih kilometara između Meksika i Havaja.

Budući da se predviđa da će kopneni rudnici tih metala biti iscrpljeni za nekoliko desetljeća, dok će istovremeno eksplozivno rasti potražnja, posljednjih godina industrije su pojačale pritisak na dotad relativno nepoznatu agenciju sa sjedištem na Jamajci. Traže da agencija postupi u skladu s odredbama Konvencije i donese dokument na temelju kojega će napokon započeti komercijalno rudarenje na dnu oceana. 'Problemčić' je međutim sadržan u drugom dijelu ISA-inog mandata, onome koji se odnosi na zaštitu okoliša, s obzirom na to da oceani prirodno

Leticia Carvalho (Foto: Umsoplaneta.globo)

iz atmosfere uklanjaju stakleničke plinove i tako reguliraju globalnu temperaturu. Zona Clarion-Clipperton pritom je i područje na kojemu žive tisuće životinjskih vrsta, od kojih njih čak 90 posto još nisu ni proučene jer nastanjuju nedostupne, kilometarske dubine. Upravo na tim dubinama trebalo bi se odvijati komercijalno rudarenje vrijednih metala, iako je već i ono malo provedenih eksperimenata potvrdilo zdravorazumski zaključak da će tako nasilno zadiranje u morski okoliš prouzročiti nesagledive i ireverzibilne štete čitavom planetu.

Agencija je u međuvremenu izdala 31 dozvolu za istraživanje (ne i komercijalno rudarenje) kompanijama iz niza država, a najviše dozvola, njih pet, dobile su kineske kompanije. Isto tako, ISA-ina pravila omogućavaju državama da 'sponzoriraju', odnosno ulaze u partnerstva s kompanijama koje žele provoditi istraživanja, a sponzorstva je dosad ponudilo 14 uglavnom otočkih država smještenih u Tihom oceanu. U partnerstvo s tri takve države - Nauruom, Tongom i Kiribatijem - ušla je kanadska kompanija The

Metals Company (TMC). Ona je već najavila da krajem ove godine namjerava podnijeti zahtjev za komercijalno rudarenje iako je izvjesno da regulativa dotad neće biti donesena. TMC predviđa da će na jednom od područja koje istražuje u narednih 25 godina ostvariti prihod od preko 30 milijardi dolara. Količine nikla, mangana i bakra tamo smještene, navodi kompanija, trebale bi pokriti sve potrebe za baterijama električnih automobila u SAD-u.

Već je otprije poznato da je bivši šef ISA-e Lodge bio do te mjere umočen u sukob interesa da se 2018. pojavio u promotivnom videu odjeven u majicu s logotipom 'DeepGreen', što je bivši naziv TMC-a. Leticia Carvalho direktno se uoči izbora referirala na Lodgeov sporni mandat, rekavši da je njegovo ponašanje dovelo do razdora i nepovjerenja među članicama ISA-e. New York Times objavio je u srpnju i da je Lodge vršio pritisak na članice da podrže njegovu kandidaturu, dok ga je bivši šef odjela ljudskih resursa u ISA-i prijavio UN-ovom uredu za interni nadzor zbog malverzacija kojima je financirao svoje rezidencije u Kingstonu i New Yorku i kampanju za reizbor.

Na nedavnim izborima Lodgeovu kandidaturu podupro je Kiribati, jedna od tri otočke države s kojima je TMC u partnerstvu. Poznato je da se Lodge i ambasador Kiribatijske države u UN-u, inače on i bivši predsjednik te države TEBURORO TITO poznaju se desetljećima. Teburoro Tito New York Timesu je priznao da je Leticiju Carvalho nagovarao da odustane od kandidature, a Lodgeova uloga u trećem mandatu trebala je, čini se, biti da za račun TMC-a ubrza proces donošenja regulative.

NO na izborima održanima krajem srpnja, u kojima je sudjelovalo 113 od ukupno 168 članica, njih 79 glasalo je za Leticiju Carvalho. Ona se zalaže za odgađanje komercijalnog rudarenja, tvrdeći da je potrebno još barem nekoliko godina intenzivnih znanstvenih istraživanja da bi se mogli procijeniti ekološki učinci. No jednako tako zaziva i odlučivanje 'na temelju kompromisa i konsenzusa' i ne podržava stav vlade svoje zemlje, Brazila, da se uvede desetogodišnji moratorij na eksploataciju polimetalnih kvržica.

Brazil je jedna od 32 države koje su na srpanjskoj sjednici tražile uvođenje moratorija ili zabrane dubokomorskog rudarenja, no taj prijedlog nije usvojen. Štoviše, delegati nisu uspjeli postići konsenzus čak ni oko načina na koji bi se pitanje zaštite okoliša formuliralo kao tema za sjednicu koja će se održati iduće godine. Tih dana objavljeno je istraživanje, koje su neke članice nazvale 'prijelomnim', a koje se bavi takozvanim 'tamnim kisikom'. Naime, 22. srpnja, usred zasjedanja ISA-e, časopis Nature Geoscience objavio je dokaze o misterioznom 'tamnom kisiku' koji, čini se, proizvode polimetalne kvržice na oceanskome dnu. Budući da se radi o dubinama do kojih ne dopire svjetlost, inače potrebna za proces fotosinteze kojim se proizvodi kisik, i istraživači su bili skeptični kada su na morskom dnu izmjerili iznenađujuće visoke razine kisika. Znanstvenici tek trebaju objasniti taj fenomen, no zanimljivo je da je istraživanje djelomično financirala spomenuta kanadska rudarska kompanija TMC. Kompanija se očigledno nadala znanstvenoj potvrdi svoje teze da rudarenje nema okolišne rizike, pa se sada javno ogradi od istraživanja i najavila da će opovrgnuti njegove rezultate. Dio članica ISA-e smatra da je to saznanje još jedan jak, ako ne i presudan razlog da se uvede moratorij na rudarenje, no te su članice u manjini. ■

LEENA DALLASHEH Nakba 1948. razorila je palestinsko društvo

Dva su izazova u pisanju narativa koji predstavlja Palestince danas, u akademskoj zajednici i općenito. Jedan je stalna dominacija cionističkog i izraelskog narativa. Suludo ušutkivanje palestinskih glasova dio je strukture proizvodnje znanja na Zapadu

LEENA DALLASHEH je palestinska povjesničarka. Do lani je bila izvanredna profesorica na Humboldtovom sveučilištu, a sada je samostalna znanstvenica. Trenutačno radi na dvije knjige, 'Živjeti kroz Nakbu: Palestinci iz Nazareta u prijelazu s britanskog mandata na Izrael' i 'Crveni nisu sami: Palestinski komunistički internacionalistički nacionalizam'. U raznim znanstvenim publikacijama pisala je o povijesti komunističkog i radničkog organiziranja u Palestini za vrijeme britanskog mandata, te o anticionističkoj ljevici u Izraelu. Za ovaj razgovor Dallasheh hvatamo preko Zooma, povezujući Zagreb i Haifu.

Razmatrajući temelje Države Izrael, polazišne točke obično su 1948. i Nakba, različita tumačenja Nakbe te Nakba kao proces koji još uvijek traje za Palestince. Možemo li reći da je Nakba počela prije

1948., odnosno da je razdoblje britanskog mandata položilo temelje za nju?

Nakba je bila katastrofalan događaj ogromnih razmjera koji je razorio palestinsko društvo, ali slažem se da su temelji za to položeni prije 1948. godine. Od početka britanske kontrole nad Palestinom 1917., Britanci su radili na omogućavanju kvazidržave cionističkim institucijama u Palestini. Omogućili su razvoj društvene, ekonomske, obrazovne i vojne infrastrukture cionistima, uskraćujući Palestincima bilo kakvu mogućnost predstavljanja ili razvoja. Primjerice, način na koji su Britanci postavili zemljišne zakone u Palestini bio je jasno usmjeren na omogućavanje prijenosa zemlje cionističkim tijelima, što je dovelo do masovnog bezemljaštva među Palestincima, do te mjere da su oko toga 1930-ih rasle napetosti u zemlji. Britanska kolonijalna vladavina postavila je temelje za cionistički doseljenički kolonijalizam koji se na kraju razvio u izraelsku državu, koja je i dalje doseljenička kolonijalna država.

Specifična komponenta cionističkog kolonijalnog okvira bio je odnos prema radnicima i radu – od kampanje 'Rad za Židove' i osnutka sindikalne federacije Histadrut 1920-ih, organizacije dosta različite od uobičajenih sindikalnih federacija. Možete li reći više o tome?

Palestina je prošla ogromnu transformaciju u drugoj polovici 19. stoljeća, puno prije nego što je ondje stigao cionistički pokret. Došlo je do ekspanzije gospodarstva i stanovništva. Naglašavam to zato što se često tvrdi da je ekonomski razvoj došao s cionizmom, a to nije istina. Postoji sjajna knjiga ALEXANDERA SCHÖLCHA o tome, 'Palestina u transformaciji, 1856. – 1882.'. Međutim, ta se dinamika mijenja s britanskim kolonijalizmom i cionističkim pokretom. Ideja o osvajanju rada i osvajanju zemlje proizašla je iz susreta u Palestini, jer tijekom početnih migracija cionisti u Palestini nisu nalazili posao. Većina doseljenika iz prva dva vala

naseljavanja na kraju je napustila zemlju. Kao odgovor na taj problem, cionistički pokret kreće prema procesu osvajanja rada i osvajanja zemlje, nastojeći zajamčiti zaposlenje za židovske radnike.

Histadrut proizlazi iz tog procesa i postaje vodeći čimbenik u razvoju židovske ekonomije, ali i u vođenju kampanje protiv zapošljavanja palestinskih radnika, kao i njihovog minimiziranja i izbacivanja s radnih mjesta. Ne samo s radnih mjesta u vlasništvu Židova, nego i onih u vlasništvu Britanaca. Do 1948. Histadrut je zapravo bio cijela država. Posjedovao je obrazovni i zdravstveni sustav, većinu gospodarskih poduzeća unutar nove države. To nema nikakve veze s onim kako obično zamišljamo sindikat. Kada je riječ o stvarima koje smatramo klasičnim sindikalizmom – aktivnostima za zaštitu interesa radničke klase – Histadrut je vrlo snažno radio protiv interesa palestinskih radnika. To nije činio samo isključivanjem Palestinaca s tržišta rada, već i potkopavanjem njihovih radničkih borbi. Primjerice, slanjem štrajkolomaca kad su palestinski radnici štrajkali.

Generalni štrajk iz 1936.

U eseju Omara Talibija 'Palestinska i židovska radnička klasa i njezine organizacije, 1918. – 1939.' mogu se pronaći vrijedni uvidi u strukturu dvostrukih plaća tijekom britanskog mandata. Iako je postojala kampanja da se Palestincima onemogućí rad, mnogi ipak jesu radili, ali kakve su im bile plaće i radni uvjeti?

Postojala je jasna diskriminacija u britanskoj politici plaća, kojoj su palestinski radnici pokušavali stati na kraj različitim radničkim akcijama. Borba za jednakost plaća traje sve do kasnih 1940-ih, a Britanci koriste rasiističku kolonijalnu ideologiju koja u osnovi promiče narativ da Palestinci ne žive zapadnjačkim stilom života pa im ne treba puno, ne trebaju biti plaćeni puno. Sredinom 1940-ih postojao je Odbor za plaće koji se bavio upravo tim pitanjima, a proizašao je iz poticaja palestinskih sindikata. U radu koji je napisao organizator GEORGE MANSOUR, jedan od vođa rastućeg radničkog pokreta 1930-ih, govori se o diskriminaciji arapskih radnika, o razlikama u plaćanju Palestinaca. Politika protiv palestinskih radnika nije bila na snazi samo oko plaća, bila je vidljiva i u sprečavanju Palestinaca da se propnu više od određenog ranga unutar administracije.

Radite na knjizi o Komunističkoj partiji Palestine (PCP), koja je osnova 1923. i odigrala je značajnu ulogu tijekom mandata razdoblja, organizirajući i palestinske i židovske radnike. Kako je PCP osnovan i kakav je program vodila partija?

PCP je osnovala židovska ljevica koja je raskinula s cionistima. Preporučujem knjigu MUSE BUDEIRIJA, 'Palestinska komunistička partija, 1919. – 1948.: Arap i Židov u borbi za internacionalizam', koja pokriva pokušaj izgradnje komunističke partije u uvjetima nacionalnog sukoba. Palestinski sindikalizam započeo je sredinom 1920-ih, a PCP također pokušava mobilizirati i podržati sindikalizam. Komunisti su se dosta bavili i problemima seljaka i radnika u ruralnim područjima, povezivali su pitanja rada i bezemljaštva. Godine 1943. PCP se podijelila po nacionalnoj osnovi, tako da Židovska komunistička partija ostaje PCP, a Palestinci osnivaju socijalističku Ligu nacionalnog oslobođenja (NLL). Palestinci potom stoje iza vrlo aktivnog radničkog pokreta koji

predvodi Arapski radnički kongres (AWC). AWC je jedna od organizacija koja je i dalje pokušavala promovirati zajedničku borbu, organizirali su značajan štrajk državnih službenika 1946. godine.

Koliko su bili važni pritisci Kominterne prema PCP-u i kako je to oblikovalo politiku partije?

PCP je Kominternu priznala 1924. uz uvjet da partija provede arabizaciju. Kominternu kaže da su mase u Palestini Arapi, pa partija, kako bi predstavljala mase, mora privući arapsku javnost. Politika Kominterne više se puta mijenjala 1920-ih i 1930-ih, a jedna od velikih promjena je politika Narodne fronte 1930-ih. Do tog su trenutka komunisti bili protiv rada s nacionalnom buržoazijom. Međutim, politika Narodne fronte značila je

da je PCP u potpunosti podržao palestinski ustanak 1930-ih, što je stvorilo napetosti sa židovskim komunistima kojima je bilo problematično podržavati ustanak koji je ciljao i cionističke židovske mete. Ipak, najjači učinak utjecaja Kominterne na PCP bilo je raspuštanje Kominterne 1943. jer između židovskih i palestinskih komunista više nije bilo ništa stvarno obvezujuće, i tada se PCP raspao na dvije nacionalno opredijeljene stranke.

Jesu li postojale druge organizacije koje su vodile politiku jedinstva Palestinaca i Židova u borbi za radnička i druga prava?

ZACHARY LACHMAN u knjizi 'Drugovi i neprijatelji: Arapski i židovski radnici u Palestini, 1906. – 1948.' pokušava istaknuti neke od tih mogućnosti i pokušaje zajed-

ničkih štrajkova. Ali većina mobilizacije radne snage bila je odvojena, a u početku je među Palestincima prednjačilo Palestinsko radničko društvo (PAWS). Osnovano je sredinom 1920-ih, ali je bio vrlo slabo. Doživjelo je značajnu prekretnicu 1930. na konferenciji na kojoj su komunisti bili jako važni, iako su djelovali iz pozadine i tako pokušavali utjecati na radništvo. Postojali su neki drugi sindikati i različiti pokušaji udružene radničke mobilizacije, a jedan od najpoznatijih je štrajk 1946. koji sam već spomenula. Blokirao je zemlju u velikim razmjerima, ali Histadrut je i taj štrajk pokušao potkopati.

Palestinski ustanak od 1936. do 1939. jako je značajan, a započeo je generalnim štrajkom 1936. koji je trajao pola godine. Kako

Palestina je prošla ogromnu transformaciju u drugoj polovici 19. stoljeća, puno prije nego što je ondje stigao cionistički pokret. Došlo je do ekspanzije gospodarstva i stanovništva. Naglašavam to zato što se često tvrdi da je ekonomski razvoj došao s cionizmom, a to nije istina

je tekao ustanak i koji su bili glavni zahtjevi tijekom generalnog štrajka?

Ustanak je izbio u aprilu 1936., ali nije došao iz vedra neba. Bio je rezultat sve većeg političkog žara među Palestincima 1930-ih, prosvjeda protiv britanske politike i cionističkog pokreta. Događaj koji je poslužio kao okidač ustanka bio je taj da su palestinski radnici u luci Jaffa otkrili zalihu oružja koje je cionistički pokret krijumčario u Palestinu. Štrajk se temeljio na masovnoj političkoj mobilizaciji mladih, žena, radnika i novih političkih stranaka. Najavljen je uz zahtjeve za ograničavanje useljavanja Židova u Palestinu, ograničavanje prodaje zemlje cionističkom pokretu i reprezentativnu nacionalnu vladu. Naravno, cionistički je pokret sve to odbio. Britanci su natjerali susjedne arapske zemlje da pritisnu Palestince da prekinu štrajk nakon šest mjeseci i poslali Peelovu komisiju koja je preporučila podjelu Palestine na židovsku državu, arapsku državu i međunarodnu jurisdikciju.

To je bilo prvo službeno plasiranje ideje o podjeli Palestine. Palestinci su to odbili, a ustanak se pretvorio u oružanu pobunu baziranu uglavnom u selima. Vodstvo je bilo ukorijenjeno u planinama među ruralnim zajednicama. Postojala je podrška ustanku i u gradovima – ženski pokret prikupljao je pomoć za podršku pogođenim zajednicama, imućniji Palestinci iz gradova također su financijski podržavali ustanak.

Židovski narod kao partner

Britanske i cionističke snage brutalno su ugušile ustanak. Kakvi su bili dugotrajni učinci te represije?

Represija je razorila palestinsko društvo do te mjere da neki povjesničari tvrde da se ono nije oporavilo do 1948. godine. Nasilje masovnih razmjera, kolektivno kažnjavanje, razaranje infrastrukture i gospodarstva, protjerivanje palestinskih voda – sve je to potkopalo sposobnost palestinskog društva da se suprotstavi cionističkom pokretu 1948. godine. Palestinci nisu imali obučenu vojsku, jedva su imali oružje. Njihovo vodstvo je uglavnom bilo u egzilu, gospodarstvo se nije oporavilo. Suočili su se s dobro organizira-

Ako gledate recentnu literaturu o okolišu, vidjet ćete da su najveći projekti cionističkog pokreta zapravo ekološke katastrofe i da definitivno nisu učinili da išta procvjeta. Isušivanje jezera Hula bio je katastrofalan ekološki događaj

nim cionističkim institucijama, uključujući potpuno obučenu i naoružanu miliciju, Haganu, uz ostale militantne skupine. To je na kraju značilo da su Palestinci bili vojno poraženi i izloženi masovnom protjerivanju tijekom Nakbe. A što se ustanka tiče, on je ugušen 1939. taman na vrijeme da se Britanci počnu pripremati za izbijanje Drugog svjetskog rata.

Palestina je postala važna vojna točka za Britance tijekom Drugog svjetskog rata. Kako je to utjecalo na radnike i radničko organiziranje?

To je razdoblje značajnih promjena. Palestina je bila jedna od najvažnijih baza za Britance, za njihovu opskrbu na Bliskom istoku, posebno s podmornicama. Deseci tisuća palestinskih radnika radili su u vojnim kampovima, što je značilo veliku proletarizaciju unutar Palestine. I židovski i arapski radnici radili su u tim kampovima. To se poklopilo s usponom laburističke vlade u Ujedinjenom Kraljevstvu i odrazilo na radničko organiziranje kroz kolonijalnu politiku koja je nastojala poduprijeti apolitičnu mobilizaciju rada, suštinski pokušavajući kontrolirati politizaciju radničkog pokreta koja je u Palestini već bila u tijeku. Dakle, između 1942. i 1948. došlo je do velikog rasta radničkog pokreta u Palestini. Međutim, na užas britanskih dužnosnika, Arapski radnički kongres postao je vrlo otvoren ne samo za radnička prava Palestinaca, nego i za palestinsku neovisnost. Angažirao se uz palestinski nacionalni pokret, zahtijevao njegovu demokratizaciju, ali i apelirao na britanske vlasti i protestirao protiv njihove politike u Palestini, zahtijevajući neovisnost.

Razmišljajući o povezanosti nacionalističke mitologije i rada – još je živa ideja da je 'Izrael učinio da pustinja procvjeta', čime se negira postojanje Palestinaca u Palestini, ali i njihov rad na zemlji. Preostaje li nam još i kakvoga posla u raskrinkavanju tih mitova?

U ovom trenutku, osim ako stvarno ne želite vjerovati u te mitove, nemate razloga za to. Jedini ljudi koji ih ponavljaju su oni ideološki privrženi cionističkom argumentu. Već sam spomenula Schölcha i njegov rad koji pokazuje da je u Palestini bilo i ljudi i obrađivane zemlje prije nego što je cionistički pokret stupio na scenu. Palestinski istraživač SAMER ALATOUT piše o vodi i po-

kazuje kako se cionistički pokret pomiče od tvrdnje da vode ima u izobilju, jer tijekom mandatnog razdoblja želi promicati ideju da ima dovoljno resursa i za židovske imigrante, prema narativu o nestašici vode 1950-ih, kako bi se zagovarala isključiva upotreba za cionistički pokret.

Ako gledate recentnu literaturu o okolišu, vidjet ćete da su najveći projekti cionističkog pokreta zapravo ekološke katastrofe i da definitivno nisu učinili da išta procvjeta. Isušivanje jezera Hula bio je katastrofalan ekološki događaj. Nacionalni vodovod građen 1950-ih kako bi se dopremila voda iz Tiberijadskog jezera u Negev bio je ekološka katastrofa. Sadnja šuma u europskom stilu za pozelenjivanje palestinskih sela uništenih u Nakbi također se pokazuje kao katastrofalan potez, što se očituje kroz velike požare kojima ovdje stalno svjedočimo. Priča o cvjetanju pustinje raspada se na svim frontama.

Dugo pišete o palestinskoj povijesti, koje su vam glavne prepreke u radu?

Dva su izazova u pisanju narativa koji predstavlja Palestine danas, u akademskoj zajednici i općenito. Jedan je stalna dominacija cionističkog i izraelskog narativa. Suludo ušutkivanje palestinskih glasova dio je strukture proizvodnje znanja na Zapadu. Suočavamo se sa sumnjama i diskriminacijom. Slučaj STEVENA SALAITE samo je jedan od mnogih. Samo pratite što se događa u američkoj akademskoj zajednici ili u Njemačkoj. Drugi je problem da ne postoje palestinski arhivi. Razaranje palestinskog društva tijekom Nakbe također je značilo da su svi dokumenti uništeni ili ukradeni. Dio su Izraelskog nacionalnog arhiva, koji Izrael kontrolira do dana današnjega. Zapravo, tijekom prošlog desetljeća došlo je do povećanja klasifikacije i kontrole, čime se zamagljuje i opstruira pisanje povijesti koja istinski uključuje palestinski narativ i izaziva dominantni izraelski. Tome svjedoči i činjenica da netko još uvijek spominje 'cvjetanje pustinje'.

Osvrćući se na istraživanje rada palestinskih i židovskih komunista od 1920-ih do 1940-ih, mislite li da postoje vrijedne lekcije koje i danas možemo preuzeti od njih?

Sigurno. Na primjer, među Palestincima je postojalo veliko protivljenje nacizmu, koje su predvodili komunisti tijekom Drugog svjetskog rata. To je nešto o čemu se malo govori. Jedna od stvari koja mi još uvijek daje nadu i mislim da može biti inspirativna stav je komunista o podjeli koji je 1947. podnesen posebnom un-ovom odboru za Palestinu (unscop) koji je predložio podjelu zemlje. Kada je ta komisija bila u Palestini, palestinski komunisti su je službeno bojkotirali.

Preko židovskih komunista podnijeli su svoj oporbeni dokument, a i palestinski i židovski komunisti pozivali su na stvaranje jedne demokratske države. Imali su viziju mogućnosti zajedničkog života koja je bila vrlo sveobuhvatna. Nije se radilo o nekoličko riječi. Palestinski komunisti su tijekom 1940-ih stalno pozivali Palestine da budu oprezni i ne miješaju židovsku i cionističku javnost. Stalno su govorili – naš neprijatelj je cionizam, koji je dio imperijalnog projekta, ali židovski narod bi nam mogao biti partner. Trebali bismo težiti da ih učinimo našim partnerima, marljivo raditi na izgradnji društva utemeljenog na pravdi i radničkim pravima. To je mogao biti temelj za drugačiju prošlost, a može biti i temelj za drugačiju budućnost. ■

'Upute za toplinski val'

Toplinski valovi su među najopasnijim prirodnim nepogodama, uz njih su često vezani i suša, šumski požari, nestašica vode, loša kvaliteta vode. Njihove posljedice na ekonomiju i na ljude obično nisu odmah vidljive kao primjerice kod poplava ili grmljavinskih nevremena

BUDUĆI da je ovaj tekst posvećen toplinskim valovima nisam mogla odoljeti a da za njega ne iskoristim naslov romana MAGGIE O'FARREL na koji sam slučajno naletjela baš jednog ljeta, a pokazao se kao jako dobro štivo za vruće dane. Roman ne govori o toplinskim valovima, nego o kompliciranim obiteljskim odnosima, no radnja započinje usred poznatog toplinskog vala koji je zahvatio Veliku Britaniju 1976. godine i za koji se smatra da je bio uzrokom 20 posto veće smrtnosti toga ljeta. Ipak, najčešće spominjani toplinski val koji je povezan s enornom smrtnošću onaj je iz 2003. godine.

Toplinski valovi nerijetko se podcjenjuju. Oni su među najopasnijim prirodnim nepogodama, uz njih su često vezane suše i šumski požari, nestašica ili loša kvaliteta vode, a njihove posljedice na ekonomiju i na ljude obično nisu odmah vidljive kao primjerice kod poplava ili grmljavinskih nevremena, nego s odmakom. Svjetska zdravstvena organizacija i UNISDR (Strategija Ujedinjenih naroda za smanjenje rizika od katastrofa) procjenjuju da je između 1998. i 2017. na svjetskoj razini više od 166.000 ljudi umrlo zbog toplinskih valova, uključujući više od 70.000 onih koji su umrli tijekom toplinskog vala 2003. u Europi.

RUSSO i suradnici u svom radu iz 2015. rangiraju deset rekordnih toplinskih valova u razdoblju između 1950. i 2014. na području Europe, a poznati toplinski val iz 2003. prestiže samo onaj iz 2010. koji je u Rusiji usmrtio više desetaka tisuća ljudi.

Navedene brojke zaista zabrinjavaju, vjerujem da su i vas iznenadile te pozivaju na to da se toplinskim valovima posveti više pažnje, posebno zato što su najizloženiji upravo oni najranjiviji – starija populacija, bolesnici, trudnice i mala djeca. Uz to, gradske sredine, odnosno urbana područja mogu biti i za pet do deset stupnjeva Celzijevih toplija od okolnih čime se rizik u gradovima povećava. Ovoga smo ljeta i mi iskusili vrlo izražen i dugotrajan toplinski val u srpnju s kojim je za doba godine i temperatura mora porasla u nekim mjestima na rekordne vrijednosti kao naprimjer u Dubrovniku na 30 stupnjeva Celzijevih. Općenito, u jeku tog toplinskog vala mnoge su postaje na istočnom Jadranu izmjerile temperaturu mora 29 ili 30 stupnjeva Celzijevih. Nekako baš po završetku tog našeg paklenog vala koji je pobrao izuzetno mnogo pažnje u medijima stigla je i vijest da je Zemlja doživjela najtopliji dan u novijoj povijesti, prema podacima Službe za klimatske promjene Copernicus (C3S). Dana 22. srpnja 2024. dnevna globalna prosječna temperatura

dosegla je novi rekord od 17,16 stupnjeva Celzijevih. Time su premašeni prethodni rekordi od 17,09 stupnjeva Celzijevih, koji je postavljen samo dan prije, 21. srpnja 2024., i 17,08 stupnjeva Celzijevih, postavljen godinu dana ranije, 6. srpnja 2023. Uz to, prosječna globalna temperatura je 12 mjeseci uzastopno bila 1,5 stupnjeva Celzijevih viša od predindustrijske ere.

Što su zapravo toplinski valovi? To su razdoblja neuobičajeno toplog vremena koje može trajati danima, tjednima, čak i mjesecima. Najviše dnevne, ali i najniže temperature (najčešće noćne) odstupaju od onih uobičajenih za doba godine i određenu lokaciju. U kriterije za toplinske valove sve se više uzima u obzir i najniža temperatura zraka zato što se noću organizam odmara, no ako nam se tijelo noću ne odmori dovoljno, čak i manje dnevno odstupanje može izazvati pojačan stres za organizam. Također, ako su noćne temperature više i maksimumi će danju nastupiti ranije te će visoka temperatura trajati dulje. Međuvladin panel o klimatskim promjenama (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) navodi da s daljnjim globalnim zagrijavanjem možemo očekivati povećanje intenziteta, učestalosti i trajanja toplinskih valova. Iako najviše pažnje posvećujemo toplinskim valovima u ljetnim mjesecima zapravo se sve češće javljaju i u ostalim mjesecima, a kako navodi Svjetska meteorološka organizacija i u nekim regijama koje nisu prije bile ugrožene tim meteorološkim događajima. Jedna od važnijih mjera prilagodbe je svakako izdavanje ranih, odnosno pravodobnih upozorenja na vrućinu i toplinske valove. U Hrvatskoj su takva upozorenja zaživjela 2012. godine i koordinira ih Ministarstvo zdravstva koje je zaduženo za provedbu Protokola o postupanju i preporuke za zaštitu od vru-

ćina. Uključeno je niz institucija, a ključnu ulogu u pripremi i izdavanju upozorenja ima DHMZ. Na osnovu mjerenih i prognoziranih vrijednosti temperature zraka za osam gradova izračunava se opasnost i prikazuje u tzv. bojama semafora. Postoje tri razine opasnosti – umjerena, velika i vrlo velika, a kriteriji su dobiveni analizom korelacije smrtnosti i temperature zraka za osam klimatskih regija za koje DHMZ izdaje i ostala upozorenja za opasne vremenske pojave. Istraživanje su proveli ZANINOVIĆ I MATZARAKIS, a rad je 2014. objavljen u International Journal of Biometeorology. Na poboljšanju kriterija i povećanju broja regija za koje će se izdavati upozorenja kontinuirano se radi u DHMZ-u pa će se u budućnosti moguće koristiti neki drugi indeksi, no u konačnici je važno

prilagoditi aktivnosti i smanjiti napore te slušati nadležne institucije i preporuke o tome kako se zaštititi i smanjiti ili spriječiti opasnost od nepovoljnog utjecaja visoke temperature zraka.

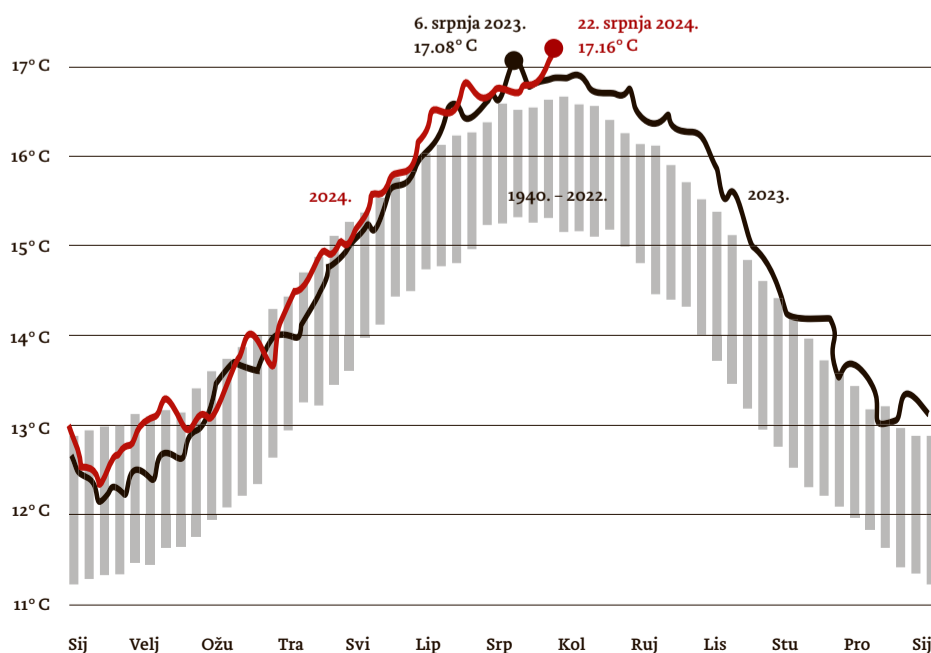
Neki će zapitati zašto toliko govorimo o toplinskim valovima i vrućini, bilo je toga i prije, sve smo to proživjeli i doživjeli... Slažem se, toplinski valovi nisu novost, bilo ih je i prije 20, 30, 40 i više godina. Izostanak kiše, ljetnu žegu, sušu i nepogode koje stižu nakon toga divno je opisao još VLADIMIR NAZOR u svojoj pripovijetki 'Voda' čija se radnja odvija u drugoj polovici 19. stoljeća. 'Sunce je tako toplo i sjajno, da od njegove svjetlosti oči bole, a dišeš teško: nešto i u tebi žeže i pali. Obdan je sve mrtvo, mlitavo, u luci i u selima. Nije dobro ni noću. U onoj

kratkoj tami između kasnog smiraja i ranog rođenja sunčeva, osjećaš još jače toplinu što izbija iz užarenih litica, iz ugrijanih zidova, iz svega onoga čega su se dotakle sunčane zrake preko dugog ljetnog dana.'

Tako i neke najviše izmjerene temperature zraka u Hrvatskoj sežu još iz sredine prošlog stoljeća, a apsolutno najviša temperatura zraka u Hrvatskoj, izmjerena prema standardima Svjetske meteorološke organizacije, u hladu meteorološke kućice, zabilježena je 4. kolovoza 1981. godine u Pločama, a iznosila je 42,8 stupnjeva Celzijevih (izvor: DHMZ). Ono što klimatolozi naglašavaju jest da se povećava učestalost, intenzitet pa i prostorna rasprostranjenost toplinskih valova, što smo iskusili i za srpanjskog vala kada je gotovo trećina Europe bila zahvaćena. Često se u srcu ljeta za takvih događaja otvori i rasprava o održivosti turizma na Sredozemlju kojem veći dio Europe hrli. Istraživanje ETC-a (European Travel Commission) provedeno 2023. godine pokazalo je da je gotovo osam posto putnika posebno spomenulo 'ekstremne vremenske prilike' kao svoju primarnu brigu u vezi s putovanjem.

Bitno je dodati da toplinski valovi nisu opasnost samo za ljude već stvaraju stres i biljnom te životinjskom svijetu. Većina nas zna koje su preporuke, odnosno upute za postupanje u slučaju toplinskog vala, a kako bismo izbjegli toplinski udar svakako je važno izbjegavati izlaganje suncu u najtoplijem dijelu dana kao i teške fizičke napore, ne zaboravimo se i pobrinuti za starije, osobito ako žive sami, ali i za životinje. Držite se hlada koliko je god to moguće. ■

Dnevna globalna prosječna temperatura zraka

Podaci za 2024. prikazani su zaključno s 23. srpnjem. Podaci za 23. srpnja su preliminarni. Izvor podataka: ERAS. Izradio: C3S/ECMWF. Prilagodio za Novosti: Ivica Družak/FINALIZACIJA

INTERNACIONALA

ZDRAVKO JANKOVIĆ Borba protiv Rio Tinta je borba za budućnost

Pitanje Rio Tinta je pitanje nepoverenja u to da ovdašnja vlast može da zaštiti građane od rizika. Nažalost, Evropska unija je izabrala da svoj interes obezbeđivanja litijuma realizuje sa Vučićem, uprkos jasnom i dokazanom ignorisanju osnovnih evropskih vrednosti od strane srpskih vlasti, a posebno je porazno to da je u svemu tome učestvovao i nemački kancelar Šolc. Da bi pokret koji se rađa iz protesta uspeo, moraće da shvati da politika nije bauk i zlo, već javna stvar, kao i da pobjede neće biti bez anti-fašizma, govori koordinator Nadzornog odbora opozicionog Zeleno-levog fronta o protestima protiv rudnika litijuma na koje su izašle deseci hiljada ljudi

PRIMETNA je podrška opozicije poslednjem protestu, ali i otklon od uticaja na njegovu organizaciju. Možemo li se u odnosu na dosadašnje ovaj protest gledati iz drugačije perspektive? Svakako da se ovaj protest može posmatrati iz različitih perspektiva – od samog načina na koji se razvijao, velikog odaziva građana posebno u manjim sredinama, preko organizatora koji je i sada nastupao pod imenom 'Ekološke organizacije Srbije' bez još uvek jasno vidljivog liderstva, do blokada železničkih stanica što do sada nije viđeno. Iskustvo nas uči da će političari svakako prepoznati potencijal – da ne kažem opasnost – i da će reagovati.

Jedna od ključnih karakteristika nedavnih protesta je otklon od politike i političnosti. Da li je moguće time išta postići, posebno ako vidimo uticaj desničarskih, pa i pročetničkih organizacija i stavova? Nacionalisti po pravilu koriste svaku priliku da nametnu svoju agendu. Često smo ih videli i na sprečavanjima iseljavanja koje je koordinirao kolektiv 'Za krov nad glavom'. Videlo se i desničarsko prisustvo u borba protiv stavljanja reke u cevi. Ekološke probleme uzrokovane ogromnom pohlepom kapitalista bliskih SNS-u nacionalisti koriste kako bi nametnuli teme borbe za 'dedovinu', što reče jedan od aktivista ovih protesta. Time se sem nekog učitanog sentimenta neće dobiti ništa, čini mi se. Lično se ne borim za 'dedovinu', već za svoju decu i buduće unuke i njihovo pravo da žive u normalnom društvu i normalnoj zemlji – zemlji koja nije zatrovana i u kojoj je siromaštvo ružna prošlost, a ne moguća sadašnjost.

Koliko je pitanje Rio Tinta u Srbiji ekološko pitanje, a koliko i neka vrsta otpora 'zapadu' i Evropskoj uniji?

Pitanje Rio Tinta je pre pitanje nepoverenja u to da ovdašnja vlast može da zaštiti građane od rizika – stvarnih ili percipiranih – nego što ga vidim kao antizapadno. Na žalost, ta poruka se može čitati i kao 'otpor Zapadu', utoliko što je Evropska unija, kroz ekspresni proces organizovanja samita o kritičnim mineralima u Beogradu izabrala da svoj interes obezbeđivanja litijuma iz nekineskih izvora realizuje sa Vučićem. I to uprkos jasnom i dokazanom ignorisanju osnovnih evropskih vrednosti od strane srpskih vlasti, a pre svega prava na slobodan izbor. Posebno je nama sa leve strane porazno to da je u svemu tome učestvovao i kancelar OLAF ŠOLC, socijaldemokrata upućen potpuno u načine na koje je ALEKSANDAR VUČIĆ manipulirao izbornim procesom, i koga smo videli kao alternativu podrške 'stabilokratiji' koju je u EU agendu prema Srbiji uvela ANGELA MERKEL.

Vidite li u ovome ikakvu šansu opozicije – pred protest se govorilo o tome da je ovo nova šansa za ujedinjenje?

Opozicija nema sad mnogo izbora sem da se koordiniše i radi na političkoj artikulaciji ovog nezadovoljstva. Drago mi je da Zeleno-levi front, čiji sam član, podržava ova okupljanja, ne samo verbalno već i operativno kroz rad naših drugarica i drugova na organizaciji pojedinih lokalnih protesta, ali i rad Pravnog tima koji nažalost ima puno posla usled ovih nerazumnih presuda Vučićevog režima. Ono što nam je sada potrebno jeste zajednički napor da se pitanje zabrane iskopavanja litijuma i bora – oko koga smo videli stav građana – stavi u zakonskoj formi pred Parlament. Znamo da je tadašnji predsednik Skupštine IVICA DAČIĆ uradio sve da izgubi narodnu inicijativu sa overenih trideset osam hiljada potpisa, ali bez obzira na to Skupština Srbije se kroz zajednički rad svih opozicionarki i opozicionara – i izbornih bojkotaša i nas 'borbaša' i pokreta Kreni Promeni – mora da izjasni o nečemu o čemu se govori na ulicama. Ne može Skupština da čuti o problemu koji je u ovom obimu izneo

narod na ulice. Ako se pak ogлуši, onda to nije narodna, već Vučićeva Skupština. Ako je takva, onda nam i ne treba.

Kako vidite rezultat protesta?

Čini mi se da mnogo ljudi nije znalo koji plan nakon govora, pa smo nakon istog i otišli kući. Gledajući sa organizacione strane, koliko god da je čuvanje informacija u uskom krugu korisno za ostvarivanje efekta iznenađenja, toliko ume da bude kontraproduktivno u kontekstu razumevanja plana i poruke. Nadam se da će organizatori budućih protesta to razumeti, a kako bi sam proces proširili na više ljudi koji će moći da preuzmu 'bajlju' kada neki od nosilaca budu uhapšeni. Situacija u kojoj ne znamo kamo dalje sa protestima mora se naprosto izbeći. Moramo da znamo ko koga menja, ko je tu odgovoran, ko je komandant, ko je zamenik.

Predsednik Vučić se posebno naslađuje kad čuje reakcije iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine ili Kosova. Kako vidite reakciju vlasti?

Reakcija vlasti je očekivano surova. Hapšenje i ekspresne osude pokazuju da oni ova 'gibanja' hoće da saseku u korenu. Ono što je na osnovu te reakcije jasno, a znamo da Vučić svoje poruke kreira na osnovu čestih i vrlo detaljnih istraživanja sopstvenog rejtinga, jeste da on loše stoji. Utoliko pre što su telefonska istraživanja podložna strahu ispitanika da će se znati šta su i kako rekli. Lirika o reakcijama iz regiona je deo predsednikovih fabričkih šešeljevskih podešavanja, po kojima su svi naši susedi po definiciji protiv Srba. U to ne veruje niko, sudeći po broju srpskih registracija koje ovih dana vidam u Šibeniku. Posebno ne u one maloumne banere o gubitku pamćenja onih koji letuju u Hrvatskoj, a kojima je 'ukrasio' beogradske nadvoznjake nekadašnjeg autoputa 'Bratstva i jedinstva'

U kom smeru mislite da će se nezadovoljstvo dalje razvijati, kao da osim učestalih protesta i nema druge strategije?

Nemam kristalnu kuglu, ali mi se čini da je Vučiću dosta smanjen manevarski prostor. Sa druge strane, da bi pokret koji se rađa iz protesta uspeo, moraće da shvati da politika nije bauk i zlo – kako je Vučić sve ove godine predstavlja – već javna stvar. Kao i da političari nisu po definiciji korumpirana đubrad i 'najgori', već da tu ima sveta koji radi u interesu svoje zajednice, svojih birača, svoje klase, i da su njihova znanja korisna za zajedničku borbu. Na kraju, ako već i postoji dilema kod organizatora protesta oko uzora na koje treba da se ugledaju ako žele pobjedu u borbi sa nadmoćnijim neprijateljem, istorijski je em opravdano, em više nego poželjno ugledanje na partizansku borbu, na njena postignuća, na 'Padaj silo i nepravdo', i na Užičku republiku kao prvu slobodnu teritoriju u Evropi. Ignorisanje antifašističke tradicije dovešće – ako ni do čega drugog – do toga da neki od nas neće imati dovoljno volje da učestvuju u nejasnim, a po pravilu rizičnim akcijama. Stoga se nadam i da će organizatori shvatiti da bez antifašista, naših parola i simbola pobjede neće biti.

■ Dejan Kožul

Kocka kod Kurska

Ukrajinski prodor u Kursku oblast iznenadio je i osramotio rusku vojsku, no uključuje veliki rizik za Kijev. Eskalacija je moguća, a nastavak ubijanja izvjestan

Garantirana nesigurnost: ruski vojni konvoj (Foto: Tass/SIPA USA)

URUSKO-UKRAJINSKOM ratu iscrpljivanja posljednjih je mjeseci do izražaja došla premoć Moskve. U krvavom i sporom, ali neprestanom napredovanju ruska vojska ostvarila je značajne taktičke uspjehe, započevši osvajanje Časivog Jara i okolice Torecka. Pad strateški važnih gradića ugrozio bi Kostjantinjivku te Kramatorsk i Slovjansk, posljednju veću urbanu cjelinu u ukrajinskim rukama u Donbasu. Još je opasniji južniji prodor prema Pokrovsku. Ruske snage trenutno su od ključnog logističkog središta udaljene petnaestak kilometara. Nastavak njihovog napredovanja narušio bi obranu cijelog tog dijela fronte, a VLADIMIRA PUTINA pribli-

žio završetku osvajanja Donbasa kao makar utješnom cilju njegove agresije. Istovremeno će jačati pozivi na pregovore i zaleđivanje rata, kako na zapadu – čija je financijska i vojna pomoć dovoljna da Ukrajini omogući preživljavanje, ali ne i pobjedu – tako i u samoj zemlji. Prema nedavnim anketama više od polovice Ukrajinaca podupire pregovore. Znatna većina odbija teritorijalne ustupke te ograničenja vanjskopoličko-sigurnosnog svrstavanja, ali ni to više nije tabu.

U ovom svjetlu treba promatrati munjeviti prodor ukrajinskih snaga u samu Rusiju. Nakon što je u proljeće 2022. poražena u pokušaju da zauzme Kijev i veći dio Ukrajine, Rusija se koncentrirala na osvajanje ukrajinskog jugoistoka te stotine i stotine kilometara granice neoprezno ostavila relativno nezaštićene, arogantno vjerujući da protivnik nema snage i hrabrosti da ih ugrozi. Ukrajinsko zapovjedništvo smiono

je iskoristilo priliku, pa su deseci naselja u Kurskoj oblasti pali pod ukrajinsku kontrolu, vjerojatno stotine slabo pripremljenih vojnika su zarobljene, a do 14. kolovoza evakuirano je gotovo dvjesto tisuća izbjeglica. Prizori su za Putina krajnje neugodni: osim što ga je pred čitavim svijetom ponizila zemlja koju je namjeravao okupirati, lajtmotiv njegove vladavine je sigurnost koju navodno garantira ruskim građanima – a uslijed njegove politike oni sada bježe unutar vlastite zemlje. Prema neimenovanim kijevskim funkcionarima, cilj operacije upravo i jest bila destabilizacija Rusije.

No napad podrazumijeva velike rizike i za Kijev, koji je prema procjenama u Kursku oblast upao s možda deset-petnaest tisuća vojnika. Nedovoljno i za zadržavanje svega zauzetog, kamoli za veću operaciju. Za potrebe ofenzive iskorištene su dragocjene rezerve, kao i neke od sposobnijih postrojbi iz Donbasa. Ideja ukrajinskog napada očito je bila olakšati situaciju u rajonima Torecka i Pokrovska prisiljavanjem Rusa da tamošnje formacije prebaci u obranu Kurska. No Rusija je odande zasad povukla tek manje formacije te ukrajinski prodor nastoji obuzdati pričuvnim postrojbama te premještanjem s drugih dijelova fronte. Vlastite napadne operacije i dalje su prioritet. Ukrajina je rusku vojsku taktički briljantnom operacijom osramotila, no pitanje je što dalje. I da zadrži osvojenih tisuću, Rusija s Krimom kontrolira preko 110 tisuća kvadratnih kilometara Ukrajine.

Rat se dobiva slamanjem neprijateljske moći, pisao je CARL VON CLAUSEWITZ – i istaknuo da se moć ne sastoji samo u sumi raspoloživih sredstava, nego i u snazi volje, koja uvelike ovisi o motivaciji. VOLODIMIR ZELENSKI, njegov glavni general OLEKSANDR SIRSKI i ukrajinska vojska očito nisu spremni pristati na Putinove uvjete okončanja rata, koji znače predaju i neokupiranih dijelova oblasti koje je Rusija pripojila te odricanje od pristupanja NATO-u. Uvelike PR-uspjeh u Kurskoj oblasti podigao je moral ukrajinskog društva, a ojačat će i zapadni zagovornici naoružavanja Ukrajine, kako bi joj se omogućilo da sličnim, ali mnogo većim manevarskim operacijama oslobodi veliki dio zemlje. Ni Putinu ne pada na pamet popustiti – najavio je da će Ukrajina 'požaliti', a 'mirovnu ponudu' povukao. Nagađa se da bi ga debakl mogao ponukati na novu mobilizaciju, unatoč unutarnjim rizicima. Izgleda da su zaraćene strane još uvijek daleko od spremnosti na stvarne pregovore i ozbiljne kompromise. Iako je ukupan broj poginulih vjerojatno premašio dvjesto tisuća, borba volja se nastavlja – a s njom i masovno ubijanje.

■ Jerko Bakotin

PERSONA NON CROATA

Foto: devidocumentary.com/press

Nepalska komunistička političarka DEVI KADKA višedesetljetna je borkinja za prava žena, naročito žrtava seksualnog nasilja. I samu današnju članicu parlamenta policajci su brutalno seksualno zlostavljali tijekom građanskog rata između monarhističke vlade i maoističkih pobunjenika, koji je trajao od 1996. do 2006. Njen život i borba za žrtve silovanja tema su novog dokumentarca 'Deli', čija je autorica SUBINA SHRESTHA.

■ J. B.

Razaranje Noine arke

GRUPA od četrdeset znanstvenika i znanstvenica nedavno je upozorila da bi probijanje komercijalnog plovno put kroz močvarno područje Pantanal na tromeđi Brazila, Bolivije i Paragva-

ja rezultiralo ekološkom katastrofom. Pantanal se često naziva 'kraljevstvom vode', a sastoji se od više od 1.200 rijeka i potoka. Pored složene mreže nadzemnih, u Pantalanu se nalazi i raznovrsna i kompleksna mreža podzemnih voda. Impresivna bioraznolikost ovisi o obrascu sezonskih poplava, a probijanje plovno put trajno bi promijenilo prirodni ciklus poplava i opasno smanjilo močvarno područje, ističu znanstvenici u radu objavljenom u časopisu Science of the Total Environment. Pantanal spada među biološki najraskošnije ekosustave na svijetu u kojem živi najmanje 380 vrsta riba, 580 vrsta ptica i više od 2.200 različitih vrsta biljaka. Jedno je od glavnih svjetskih utočišta za jaguare, ali i dom golemim riječnim vidrama, divovskim armadilima i prekrasnim plavim papigama – hijacintnim arama. 'Pantanal je poput Noine arke. Dom je životinjama koje nestaju, mjesto gdje one kojima prijete izumiranje mogu preživjeti', kazao je medijima PIERRE GIRARD, profesor na brazilskom sveučilištu Mato Grosso. Brazilska je vlada posljednjih godina razvijala planove za radove na rijeci Paragvaj, jednoj od glavnih vodnih arterija Pantanal, koju se planira pretvoriti u industrijsku brodsku transportnu rutu. Gornji tok rijeke (700 kilometara) planira se pretvoriti u vodni put Paragvaj-Paraná. Tijekom 2022. i 2023. izdane su dozvole za izgradnju lučkih objekata unutar Pantanal, a građevinski materijal je na teren počeo stizati prije šest mjeseci. Uz izgradnju komercijalnog plovno put došlo bi i do ekspanzije industrijskog uzgoja soje. Teglenicama bi se iz područja proizvodnje u Brazilu, Paragvaju i Boliviji soju prevozilo do obalnih luka u Urugvaju i Argentini. Uz soju, 'vruća' roba za izvoz su šećer, kukuruz, cement, željezo i mangan, a tržišta na koja se cilja su Sjeverna Amerika, Europa i Azija.

Znanstvenici upozoravaju da je gornji tok rijeke Paragvaj krivudav i plitak, i da bi ga se učinilo plovnom za velike teglenice moralo bi se posegnuti za metodama opsežnog jaružanja i razaranja riječnih obala. Jaružanje bi rezultiralo 'ozbiljnom degradacijom globalno izuzetne bioraznolikosti Pantanal', a ugrožena bi bila i egzistencija domorodačkih zajednica koje žive na području Pantanal. Čak i uz ekstenzivno jaružanje, znanstvenici vjeruju da bi zbog sve intenzivnijih klimatskih promjena i smanjenih poplava posljednjih godina razina vode u rijeci bila preniska da omogućiti sigurnu plovidbu. U radu navode da bi razvoj željezničkih ruta bio pouzdaniji i manje štetan način transporta robe na području Pantanal. Osim toga, isušivanjem i smanjivanjem poplavnog područja povećao bi se rizik od požara, a ove su godine u Pantalanu već zabilježeni najgori požari u povijesti mjerenja. Od 1985. Pantanal je izgubio oko 80 posto svoje površinske vode. Izgradnjom komercijalnog plovno put močvara bi postala još suša i osjetljivija na šumske požare. U svakom slučaju, Pantalanu se loše piše ako brazilska vlada ne promijeni svoju politiku. Da se stvari ne kreću u tom smjeru, svjedoči odgovor koji je iz nadležnih ministarstava stigao na rad zabrinutih znanstvenika – zaključili su da se radi samo o dokumentu koji sadrži 'mišljenja'.

■ Ivana Perić

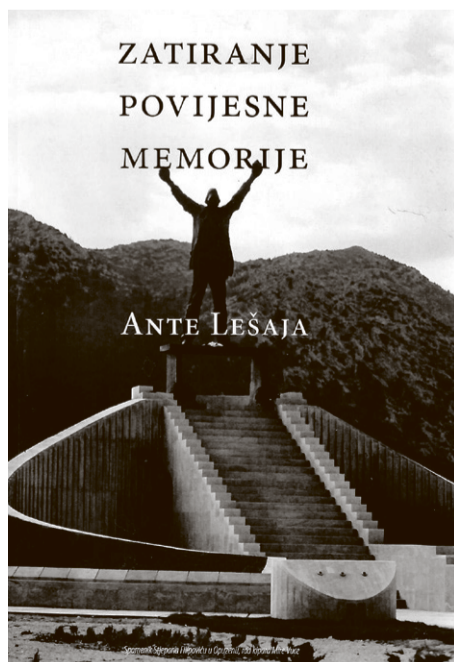
ANTE LEŠAJA Nadolazeće generacije gnušat će se uništavanja spomenika NOB-a

Uništavanje spomenika NOB-a samo je dio kontrarevolucionarnog stampeda na prostorima SFRJ, stampeda koji je doveo do nestanka Jugoslavije, ali prvenstveno do likvidacije socijalističke intencije preobrazbe ekonomskih i društvenih odnosa – intencije proizišle iz narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije

U IZDANJU Saveza antifašističkih boraca i antifašista RH (SABA RH) objavljena je knjiga umirovljenog sveučilišnog profesora ANTE LEŠAJE pod nazivom 'Zatiranje povijesne memorije', koja se bavi uništavanjem spomeničke baštine NOB-a i socijalističke revolucije kao jednog od oblika kulturocida. Prema nepotpunim podacima, samo od 1990. do 2000. uništen je 731 spomenik i 2.333 drugih obilježja palim borcima i žrtvama Drugog svjetskog rata, a uklanjanja i oštećenja spomenika i spomen-obilježja, istina u manjem obimu, nastavljaju se i dalje. Na osnovu velikog broja izvora, tiskanih izdanja i tekstova u medijima i na društvenim mrežama, koji su citirani u bilješkama, nastala je priča o uništavanju spomeničke baštine u Hrvatskoj, naporima pojedinaca i lokalnih zajednica u njenoj obnovi i nebrizi vlasti da se to doista i učini, pa su pojedinačni primjeri obnove tek potvrda pravila. Tokom jeseni predviđena je promocija knjige u Zagrebu, Korčuli i u Dubrovniku – potonje dvije u povodu dana oslobođenja ta dva grada.

Kako je došlo do knjige 'Zatiranje povijesne memorije', kako je koncipirana i kakvu poruku njome šaljete? Kako je došlo do toga da je izdavač SABA RH, a da je podršku knjizi dao Grad Korčula?

Rukopis knjige 'izniknuo' je iz dugogodišnjega praćenja fenomena uništavanja tzv. nepodobne knjižne građe i spomenika. Bio je taj fenomen samo dio, ali veoma upečatljiv, kontrarevolucionarnog stampeda na prostorima SFR Jugoslavije nakon 1989./1990., stampeda koji je doveo do nestanka države Jugoslavije, ali prvenstveno do likvidacije socijalističke intencije preobrazbe ekonomskih i društvenih odnosa – intencije proi-

zišle iz narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Knjiga je stoga morala biti koncipirana tako da ukaže na historijske i društveno-političke korijene spomenutog uništavanja i da ga – a to je bitno – činjenično dokumentira. Pritom se pokazuje da uništavanje spomenika ne iscrpljuje sve aspekte destrukcije. A iz toga proizlazi i osnovna poruka: svaka generacija počinje s nasljeđem i njen odnos prema tom nasljeđu pokazuje njenu povijesnu zrelost i domete. Bezobzirna destrukcija stoga se mora označiti kao retrogradno i retardacijsko ponašanje, odnosno kao iskaz isključivosti – pa je stoga poruka mog istraživanja: prvo, da bi društvo fenomen uništavanja 'nepodobnog' na svaki mogući način moralo spriječiti, i drugo, da je knjiga u isto vrijeme iskaz građanskog otpora i protesta protiv fenomena uništavanja tzv. nepodobnih spomenika i knjižne građe, ali i svega ostaloga što se arbitrarno označi 'nepodobnim'. Istraživanje je obuhvatilo oba područja, spomeničku baštinu i knjižnu građu, ali je objavljen najprije dio o uništavanju spomenika NOB-a i socijalističke revolucije, ali i drugih oblika nasljeđa, dok će drugi svezak biti posvećen knjižnoj građi i tzv. 'povijesnom revizionizmu'. Izdavač rukopisa trebao je biti Razlog, ali uslijed niza okolnosti to nije bilo ostvarivo. Stoga se na inicijativu drugova u Zagrebu, ali i Saveza antifašista

Kulturocid neodvojiv od obnove kapitalizma

u gradu Korčuli, izdavaštva prihvatio SABA RH, imajući na umu tematiku istraživanja i svoja izdavačka nastojanja. A Grad Korčula pojavljuje se kao sufinancijer izdanja, skroman, ali dragocjen i simbolički – Udruga antifašista Grada Korčule redovitu donaciju za svoj rad, koju Grad svake godine dodjeljuje svim društvenim organizacijama, odlučila je dati kao pripomoć za objavljivanje knjige. Na tome sam antifašistima grada, kao i Gradu zahvalan. A zahvalan sam i SABA-i RH, naročito predsjedniku FRANJI HABULINU i sekretaru MIRU KIRINČIĆU, što su se prihvatili funkcije izdavača. Dio koncipiranja knjige su i poukama inspirativan predgovor VIKTORA IVANČIĆA te dragocjeni urednički trud urednice NATAŠE MATAUŠIĆ. Dugujem im zahvalnost, a čitaoci će ocijeniti značaj njihovih priloga.

Odjeci 'Knjigocida'

Ranije ste napisali knjigu 'Knjigocid – uništavanje knjiga u Hrvatskoj 1990-ih'. Kakav je odjek izazvala ta knjiga i kakav odjek očekujete od ove?

Zanimanje za odjek 'Knjigocida' bila je početna točka moga istraživanja. O odjecima potanko raspravljam u drugoj svesci, za koju se nadam da će biti objavljena do kraja ove godine. Najkraće: pregled odjeka pokazuje 'rascijepljenost' hrvatskoga društva: kom-

petentan dio javnosti gotovo unisono je podržao osnovne nalaze knjige, ali je 'Knjigocid' od tzv. zvaničnih dijelova društva podjednako bio ignoriran. S obzirom na našu društvenu situaciju, pretpostavljam da će tako biti i s ovom knjigom.

Koliko uništavanje spomenika ide ruku pod ruku s uništavanjem knjiga, revizijom historije, veličanja kvislinga i razvojem novih, nepravednih i pljačkaških odnosa u društvu?

Sve što ste u pitanju naveli međusobno je povezano i proizlazi iz politike koja je postala dominantna u hrvatskom društvu i u svim ostalim društvima-državama jugoslavenskog prostora s tzv. prevratom 1989./1990., čiji sadržaj je obnova i razvijanje kapitalističke ekonomske strukture, sa primjerenim joj političkim, društvenim i intelektualnim odnosima. A dio su toga proustaško-profašističko-nacističke revindikacije i rigidni antisocijalizam, pa stoga i uništavanje svega što simbolizira i podsjeća na antifašistički pokret/borbu i na socijalističku alternativu.

Zašto su u nekim krajevima Hrvatske, kao što su na primjer Istra, Rijeka, Kvarner, Hrvatsko zagorje spomenici manje-više očuvani s tek nekim uništenim spomenikom kao izoliranim incidentom? A pitao bih vas nešto i kao Dalmatinca. U NOB-u je sudjevalo mnogo naroda, kako je spomenuto, svijet mladosti, zaslugom partizana je Dalmacija danas u Hrvatskoj, a ne i Italiji. Zašto je u Dalmaciji uništen relativno velik broj spomenika?

Postavljeno pitanje prelazi moja znanja o predmetu. Uvid u obim i prostorni raspored spomenika i spomen-obilježja izvan je moći pojedinca, a to naročito vrijedi za mene koji se tim područjem ne bavim profesionalno. Temeljni je uvjet za odgovor na vaše pitanje – postojanje i stalno ažuriranje cjelovite evidencije o spomenicima općenito, a unutar toga i o spomenicima i spomen-obilježjima NOB-a i socijalističke revolucije. To mogu napraviti zajednički strukovne institucije i nadležna državna tijela, prije svega konzervatorski zavodi Ministarstva kulture. A bilo bi pristojno da odgovarajuća tijela svih novonastalih država na području Jugoslavije zajednički porade na izradi cjelovite evidencije, jer su NOB i socijalistička revolucija bili njihov zajednički i povijesno herojski napor. S rizikom da griješim, tokom istraživanja nisam naišao na takvu cjelovitu evidenciju – ni za područje Hrvatske, ni za ostala jugoslavenska područja. Stoga smo upućeni na parcijalne pokušaje, dragocjene u svakom pogledu, a ja sam ih pokušao registrirati u knjizi, premda sam svjestan nepotpunosti te registracije. Ipak bih posebno spomenuo tri, koja su mi bila od naročite pomoći: publikacija SABA-e RH iz 2000. godine, dokumentarac 'Ubijanje sjećanja' BOGDANA ŽIŽIĆA i doktorska disertacija SANJE HORVATINČIĆ. Spomenuto nepostojane cjelovite evidencije o spomeničkoj baštini NOB-a i socijalističke revolucije, što uključuje i postupke njihova uništavanja, sankcioniranje počinitelja, napore za obnovom itd. onemogućava pouzdan odgovor o regionalnim razlikama u postupanju s tom spomeničkom baštinom, pa se stoga ustručavam o tome govoriti. A što se tiče regionalne distribucije počinitelja uništavanja – za to bi bila potrebna temeljita sociološka istraživanja za koja nisam kompetentan. Možda bi se moglo općenito reći, parafrazirajući jedan esej ANTE TOMIĆA: naročiti intenzitet rušenja spomenika događao se u zavisnosti od koncentracije ohlokracije (vladavine rulje ili mase – op. a.) na određenim područjima. A ta koncentracija ohlokracije, rezultat je, uz političke okolnosti, također

i migracijskih kretanja, koja su mijenjala socijalnu i kulturološku strukturu različitih područja Hrvatske. Htio bih ipak reći: društvene promjene ne mogu se zaustaviti, pa se s velikom pouzdanošću može reći da će nadolazeće generacije s gnušanjem ocjenjivati ludilo uništavanja spomenika NOB-a i socijalističke revolucije kojemu smo svjedoci proteklih skoro pa četrdeset godina. Ohrabruje da već i značajan dio naše, odnosno naših generacija to osuđuje i da se tome suprotstavlja.

Nedostatak cjelovitog uvida

Zašto mnogi kažu da je u Hrvatskoj zabilježen najveći broj mirnodopskih uništavanja spomenika na području bivše Jugoslavije?

O najvećem broju uništenih spomenika ne može se govoriti ako nemamo pouzdan uvid u cjelinu spomeničke baštine na hrvatskom i na ostalim jugoslavenskim prostorima. To znači da uništenje spomenika treba promatrati ne samo prema zbroju, nego i relativno, s obzirom na broj izgrađenih spomenika, a

naročito treba pažljivo proučiti strukturu spomeničke baštine prema socijalnim, pijetetskim i estetskim obilježjima. Tek na osnovu takvog 'mapiranja' spomeničke baštine NOB-a i socijalističke revolucije, ali i svake spomeničke baštine, mogu se donositi pouzdani sudovi. Stoga je teško *a priori* reći da li je u Hrvatskoj zabilježen najveći broj uništenih spomenika i tokom rata i nakon njega. Ako bi se u cjelovitom pregledu postupanja sa tzv. nepodobnom spomeničkom baštinom na cjelovitom jugoslavenskom prostoru zaključilo da je u Hrvatskoj bilo najviše uništavanja, onda bi to značilo da je intenzitet nacionalističke isključivosti i naročito antisocijalističke hysterije bio najsnažniji. Ali takvo cjelovito istraživanje još nemamo. Premda se o uništavanju tzv. nepodobnih spomenika pisalo i u drugim zemljama jugoslavenskog prostora, koliko sam mogao dokučiti iz oskudnih uvida, ipak mi se čini da se o tome najobimnije do sada pisalo u Hrvatskoj, pa to bitno utječe i na percepciju i na ocjene o dimenzijama uništavanja.

Tokom ovog vijeka bilo je više inicijativa vezanih uz nastojanje da se zabilježi i spriječi uništavanje spomenika, ali i da

Bilo bi pristojno da odgovarajuća tijela svih novonastalih država na području Jugoslavije zajednički porade na izradi cjelovite evidencije, jer su NOB i socijalistička revolucija bili njihov zajednički i povijesno herojski napor

se preostali sačuvaju. Kako komentirate inicijative pojedinaca, struke, udruženja i lokalne uprave da se neki spomenici ipak obnavljaju (Bjelovarac, Srb) ili da se o njima piše (Stevan Filipović, Kamenska ili Petrova gora)?

O glavnim inicijativama i nastojanjima da se spriječi uništavanje spomenika i da se preostali sačuvaju govorim u knjizi. Imao sam brojne informacije i o tzv. lokalnim i inicijativama pojedinaca – na neke sam u knjizi ukazao, ali ih je bilo nemoguće sve temeljito prikazati. Tražilo bi to posebno proučavanje svakog od tih nastojanja, a to je iznad mojih mogućnosti. Ali i spomenu te inicijative i nastojanja smatram dragocjenim prilogom suzbijanju isključivosti bilo koje vrste i kao građanin ih pratim s velikim zadovoljstvom i odobravanjem. Bilo bi od velikog značaja kad bi svaku takvu lokalnu ili pojedinačnu inicijativu podržala i nadležna državna tijela, posebno Ministarstvo kulture. Nadajmo se da će i do toga doći.

Zašto nadležne državne institucije muku muče i ne štite i ne obnavljaju spomenike koji su na spisku zaštićenih?

Na to pitanje odgovor bi trebalo zatražiti od 'nadležnih državnih institucija'. Moj pokušaj da barem dijelom dobijem takav odgovor nije bio ohrabrujući, a to će zainteresirani čitalac vidjeti i u knjizi.

Jeste li optimist ili pesimist u pitanju daljnje devastacije spomeničke baštine?

Što će se događati u skoroj ili daljnjoj budućnosti sa spomeničkom baštinom NOB-a i socijalističke revolucije nezahvalno je procjenjivati. Dosadašnja evidencija, iskustva i uvidi nisu ohrabrujući. Dovoljno je čitaoce podsjetiti s kojom su žustrinom i obuhvatom likvidirani muzejski postavi o NOB-u i socijalističkoj revoluciji, a naročito na okolnosti koje su dovele do ostavke ravnatelja JUSP-a Jasenovac IVE PEJAKOVIĆA u svibnju 2024. godine. Posebno je također obeshrabrujući, da upotrijebim najblažu kvalifikaciju, cjelokupni rašomon u vezi s nedavnim predsjedavanjem Hrvatske IHRA-om, a o jednom dijelu toga čitalac se može informirati u ažurnom i izvrsnom tekstu HRVOJA ŠIMIČEVIĆA 'Kako negirati genocid', objavljenom u Novostima. Ipak, nazire se rastući otpor uništavanju, devastaciji – i u tome vidim zalag promjena. Naravno, bitan preduvjet za to je i suštinska promjena dosadašnje (i sadašnje) politike i političkih odnosa. ■

Žena, hajka, kraljica

Priča o Imane Khelif, koju je desnica tjednima razvlačila po medijima i društvenim mrežama optužujući je da je biološki muškarac, završila je tako što je alžirska boksačica u Parizu osvojila olimpijsko zlato. Zato, vrijeme je da se prisjetimo kako je priča ustvari počela

PRIČU znate dobro, možda i bolje nego što biste htjeli, jer malo se o čemu pričalo posljednjih tjedana kao o muškim i ženskim olimpijskim disciplinama, prikrivenim muškarcima i medicinskim testovima, testosteronu i kromosomima. Pa ipak, vrijedi se prisjetiti kako je priča počela: ako ni zbog čega drugog, onda zbog interesantnog detalja koji je promaknuo mnogima.

Na Olimpijske igre se dakle plasirala vrhunska sportašica, jedna od glavnih favoritkinja u svojoj disciplini. Uoči njenog nastupa, međutim, medijima se širi priča da je vrhunska sportašica ustvari sportaš: biološki muškarac skriven iza ženskog imena. A muškarci, jasno, 'ne bi smjeli sudjelovati u ženskim takmičenjima', kao što bi to elegantno sažela postfašistička premijerka Italije GIORGIJA MELONI. Oni 'ne spadaju u ženske discipline', kao što bi se složio ELON MUSK, šerajući po vlastitoj platformi X tu i slične izjave. Treba ih 'držati izvan ženskog sporta', kao što bi potvrdio Muskov miljenik i potencijalni američki predsjednik DONALD TRUMP. Čitava ta poremećena zamisao da se muškarcima dozvoli takmičenje sa ženama – prebacimo se nakratko na domaći teren – nije ništa drugo nego 'rodna ideologija u punom sjaju', kao što bi sjajno razjasnila ŽELJKA MARKIĆ. A rodna ideologija – dodao bi predsjednik Mosta i saborski zastupnik BOŽO PETROV – samo je 'paravan za promicanje *woke* ludila i dekadencije'. Odnosno, da zajedno s aktualnim DP-ovim ministrom gospodarstva ANATOM ŠUŠNJAROM čitavu ovu kompleksnu raspravu svedemo na meritum: 'Pogledajte samo tu fizionomiju...'

Nema novootkrivenog stručnjaka za medicinu, genetiku i probleme fizionomije, nema stručnjakinje do jučer savršeno ravnodušne spram olimpijskih natjecanja, nema među medijskom publikom nikoga tko ne bi imao jasno mišljenje i čvrst stav o rodnoj pripadnosti one vrhunske sportašice, nikoga tko joj ne bi čepkao po intimi i virio u gaćice. Usprkos svemu tome, djevojka – nema naime ni najmanje sumnje da je u pitanju djevojka, barem ako pitate znanost, njene roditelje ili one koji su provodili odgovarajuće testove – uspijeva izdržati pritisak javnosti. Boreći se ne samo protiv svojih konkurentkinja, nego i protiv ružnih komentara, sumnji i glasina, naposljetku osvaja zlato: u Berlinu, 4. augusta 1936. godine, američka atletičarka HELEN STEPHENS pred punim Olimpijskim stadionom istrčava 100 metara za fascinantnih 11,5 sekundi, a samo zbog nešto jačeg vjetra nije joj priznato službeno obaranje svjetskog rekorda.

Eh da, Berlin 1936. Eto obećanog interesantnog detalja koji je promaknuo mnogima, eto kako je priča zapravo počela. Priča koja

je prošlih tjedana punila medije i društvene mreže, priča koju su kompulzivno širili Elon Musk i slični šeronje, priča o '*woke* ludilu' i 'dekadenciji', o 'biološkim muškarcima' i njihovim fizionomijama, o 'rodnoj ideologiji' i kulturnim ratovima stara je skoro 90 godina: u Berlinu, neposredno uoči igara koje je HITLER zamislio kao krunski dokaz njemačkih organizacijskih sposobnosti i arijske supremacije, prvi put u povijesti Olimpijskih igara uveden je medicinski pregled natjecateljica kako bi se utvrdilo da žene nisu prikriveni muškarci. Ne spominjemo Hitlera bez razloga: rodonačelnik revolucionarne ideje testiranja sportašica bio je njegov obožavatelj i vjerni sljedbenik WILHELM KNOLL, doktor medicine i član Nacionalsocijalističke njemačke radničke partije koji je predavanje na Sveučilištu u Hamburgu držao odjeven u smeđu košulju s kukastim križem na rukavu, a usput i predsjednik Međunarodne udruge sportskih liječnika koja je službeno savjetovala Međunarodni olimpijski odbor. 'Zahtijevam da izabrani liječnici provjere spol svih sudionica Olimpijskih igara prije njihovog nastupa', pisao je revni dr. Knoll službenim tijelima, završivši svoj dopis, kao što je i red, s 'Heil Hitler!', a kako je bilo ostalo premalo vremena do početka berlinskih igara, kompromisno je dogovoreno da se testiranju podvrgnu samo one sportašice od kojih to zatraži konkurencija. Osamnaestogodišnja Helen Stephens iz gradića Fulton u Missouriju – 'Munja iz Fultona', kako su je prozvali američki mediji – mjesecima uoči igara postizala je nevjerojatne rezultate, prijeteci donedavno neprikosnovenj poljskoj

Imane Khelif, šampionka
(Foto: Cal Sport Media/
Sipa USA/PIXSELL)

sprinterici STANŚLAWI WALASIEWICZ, pa su poljski mediji pokrenuli kampanju tvrdeći da je Stephens zapravo muškarac. Liječnička komisija nedvosmisleno je, međutim, utvrdila njen ženski spol, a ostalo je, kako se to već kaže, povijest.

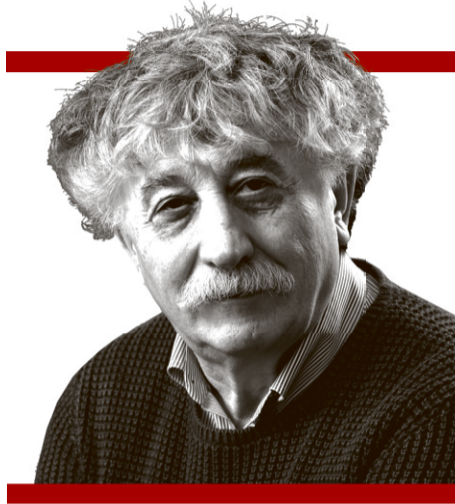
SJEDNE strane, povijest Olimpijskih igara, jer 'Munja iz Fultona' će pred njemačkom publikom, dr. Knollom i Führerom, pored zlata na 100 metara, osvojiti još i štafetu na 4x100. S druge strane, povijest sumnji i medicinskih testiranja koji će kroz idućih devedesetak godina, sve do danas, dokačiti brojne sportašice: od same Stephensine konkurentice Walasiewicz, kasnije poznatije kao Stela Walsh, preko ruskih sestara TAMARE i IRINE PRESS koje su zapadnjački mediji pedesetih i šezdesetih uporno zvali 'braća Press', španjolske preponašice MARIJE JOSÉ MARTÍNEZ-PATI' o koju su osamdesetih zbog kariotipa XY proglasili muškarcem a mediji joj razbucali privatni život, e da bi se nakon velike borbe uz pomoć medicinske struke kasnije izborila za promjenu odluke, južnoafričke srednjepругašice i dvostruke zlatne olimpijke CASTER SEMENYA koja se, nakon testiranja, još uvijek takmiči... Sve do, evo, hrabre alžirske boksačice IMANE KHELIF na koju se posljednjih tjedana oborila samozvana struka i motika, svi ti muskovi, petrovi, trumpovi i šušnjari, i s kojom pričā, barem za sada, završava. Mijenjale su se usput medicinske spoznaje i načini provjere, mijenjali su se testovi i kriteriji, prelazilo se s ponižavajućeg pregleda genitalija na naprednija laboratorijska istraživanja, s testiranja kromosoma na testiranje hormona, samo da bi se uvijek iznova pokazalo da je

ljuska biologija daleko kompliciranija nego što se činilo isprva. Promijenilo se, ukratko, mnogo toga. A opet, podjednako mnogo ostalo je isto.

Ista je, recimo, medijska histerija: tridesetih su je širile nacističke novine poput Der Führera, hvaleći zamisao dr. Knolla, dok je posljednjih tjedana metastazirala društvenim mrežama i desničarskim portalima. Ista je potreba za jednostavnim rješenjima i potraga za jasnim biološkim razgraničenjima: Wilhelm Knoll uveo je pionirsko olimpijsko testiranje sportašica u sklopu šire akcije eliminiranja 'neprikladnih elemenata' iz sporta, svrstavajući pritom u 'neprikladne elemente' i njemačke sportaše židovskog ili romskog porijekla, dok suvremena postfašistička desnica sanjari o svijetu čvrsto zadanih rodni uloga, nasuprot 'dekadencije' i '*woke* ludila'. Ista je bila čak i reakcija roditelja sportašica izvrnutih sumnjama i masovnoj mržnji: nesretna majka Helen Stephens novinare je morala uvjeravati da je njena kći 'apsolutno djevojka' koja 'vodi normalan ženski život i voli plesati', dok je otac Imane Khelif morao ponavljati kako je njegova kći 'snažna djevojka' koju je 'odgodio da naporno radi'.

Ista je, na sreću, i hrabrost tih djevojaka: to je ono što vrijedi upamtiti dok Markić i Musk, Petrov i Trump, Šušnjar, Meloni i ostali bulazne o *woke* kulturi, rodnoj ideologiji i sumnjivoj fizionomiji, nesvjesni da samo nastavljaju priču staru skoro 90 godina, priču koju je pokrenuo jedan vjerni Führerov sljedbenik s kukastim križem na rukavu. Osamnaestogodišnja Helen Stephens, Munja iz Fultona, prisjećala se tako kako je nakon osvajanja olimpijskog zlata upoznala Hitlera: 'Priašo je i pozdravio me nacističkim pozdravom. Pružila sam mu ruku da se rukujemo na dobri stari način, onako kako to radimo u Missouriju.' Kasnije je, prepričava, odbila Führerovu ponudu da provede vikend u njegovoj kući u bavarskim Alpama. Skoro stoljeće nakon toga, Imane Khelif, tek što je osvojila zlatnu medalju, ustala je protiv svojih progonitelja: na pariškom sudu tužila je Muskovu platformu X zbog laži, uvreda i dezinformacija koje je mreža tjednima širila. 'Ono što se govorilo o meni na društvenim mrežama je nermalno', izjavila je tada. 'Želim promijeniti mišljenja ljudi širom svijeta.'

Doduše, ako smo nešto naučili u posljednjih devedesetak godina – od vremena nekađšnjih nacista do ere sadašnjih postfašista – to je da se mišljenja ljudi ne mijenjaju tako lako. Ali baš zato sportu su potrebne snažne, odvažne, neustrašive djevojke. Žene koje će Hitleru reći ne, žene koje će nadjačati uvrede: žene kao što su Helen Stephens i Imane Khelif, olimpijske šampionke. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJCarter Revard
blizanac

PIŠE Sinan Gudžević

U baru ispod hotela ispričao mi je Carter kako za svoje školovanje najviše duguje svojoj sestri bliznakinji. Ona ga je nagovorila da učestvuje na nekom kvizu neke radio stanice, a nagrada za najboljega bila je stipendija za univerzitet Tulsa. Onda je ispričao kako mu je sestra umrla s jedva navršenih trideset godina. I da se bez nje cijeli život osjeća kao Mjesec koji je ostao bez atmosfere

PRILIKA je da iz gaja sjećanja izvučem i CARTERA REVARDA, koji je s ovoga svijeta otišao sa 90 godina, 3. januara 2022. S njime sam bio nekoliko puta na susretima pjesnika koje je priređivala Casa della poesia iz Salerno. Susret koji je važan za ovu priliku bio je u Trstu 2001. godine u danima od 8. do 11. septembra. Susreti su imali naziv Sidaja, koji je složen od potvrđne riječi *da* na tri jezika da označi jezike graničnih naroda, Talijana, Hrvata i Slovenaca: *si-da-ja*. U Trstu je u ta tri dana bilo teško naći jednokrevetnih soba, te smo raspoređeni i u dvokrevetne. Mene je za sobnog druga zapao Carter Revard, američki pjesnik i univerzitetski profesor. Revarda sam poznao od ranije, barem tri puta smo se sreli na sličnim susretima, te je naše prvo dijeljenje sobe bilo nezahtjevan napor. Naš hotel se zvao Stella Polare, ne znam postoji li i danas. Dobili smo sobu kakvih je Italija puna, pod od keramičkih pločica, to nam u septembru nije smetalo, ali smo obojica kazali da se čitav život nećemo naviknuti na pod koji nije od drveta. Tada sam tri mjeseca boravio na Bodenskom jezeru i u Trst sam došao odande, a preko Zagreba. Stihove su pjesnici čitali u dvije večeri u Slovenačkom stalnom gledalištu (Teatro stabile sloveno). Koga zanima program čitanja, može ga naći ovdje: <https://www.casadellapoesia.org/eventi/festival/sidaja-2001-trieste/programma>.

Dakle, nakon što smo se pozdravili kazao sam Revardu da u Gottliebenu, gdje sam ta tri mjeseca boravio, preko puta kuće gdje stanujem ima škola sa samo jednom učionicom, i kako izjutra sa svoga balkona kroz otvorene prozore učionice vidim učitelja ispred kojega u klupama sjedi šest razreda učenika, a on im svima drži nastavu istovremeno. Kazao sam mu da me to podsjeća na moju osnovnu školu u kojoj su u istoj učionici bila po dva razreda, sa skoro stotinu đaka. On mi je odmah spremno odgovorio kako je u školu sličnu toj u Gottliebenu išao i sam: u rezervatu Osage, kod Oklahome, i da predobro poznaje tu vrstu škole, da je u jednoj učionici bilo osam razreda. Kazao je kako je u istu školu išao zajedno sa svojom sestrom MAXINE, dobro se sjećam njenog neobičnog imena. Riječ po riječ, kazao sam mu da su u Zagrebu sada moja supruga i naša djeca blizanci. O, pa i ja sam blizanac, uzviknuo je. Tu sam dodao da sam blizanac i ja. Jednojajčani ili dvoajčani, rekao sam jednoajčani, ali mi je brat umro. Ja sam dvoajčani, kazao je, ali je i meni sestra bliznakinja umrla. Koja sestra, Carteru? Pa Maxine, koju sam ti upravo spomenuo. Carter i Maxine su po ocu bili indijanskog porijekla iz plemena Osage, rođeni 1931. u mjestu Pawhuska (Oklahoma) odrastali u tom rezervatu Osage, tu išli u tu školu, jedna učionica osam razreda, u toj školi su on i sestra Maxine, kad su bili u osmom razredu, radili kao domari. Škola je bila u dolini Buck Creek, i zvala se Buck Creek. U toj dolini je Carter još kao dječak radio na poljima, kosio i skupljao sijeno, a još je naučio i da dresira lovačke pse.

U baru ispod našeg hotela ispričao mi je Carter kako za svoje školovanje najviše

Carter Revard 1966. u svom profesorskom kabinetu na Washington University. Foto: Washington University Archives

duguje svojoj sestri bliznakinji. Ona ga je nagovorila da učestvuje na nekom kvizu neke radio stanice, i on je u tome kvizu bio najbolji, a nagrada za najboljega bila je stipendija za univerzitet Tulsa. Kazao mi je da je to detaljno opisao u knjizi *Winning the Dust Bowl*, koja je bila tek izišla i koju je imao na stoliću u sobi. Nakon što je diplomirao 1952. godine, postao je jedan od prvih američkih Indijanaca dobitnika Rhodesove stipendije, koja mu je omogućila da magistrira na Oxfordu, a zatim i doktorira na Yaleu, čime je započeo njegov profesorski put od skoro četrdeset godina, tokom kojih je držao nastavu iz srednjovjekovne engleske književnosti i lingvistike. Politički događaji sedamdesetih, kao što su Trail of Broken Treaties 1972. i Wounded Knee Occupation 1973. godine, odvukli su ga da se vrati svojim korijenima i posveti se držanju seminara iz književnosti i kulture američkih Indijanaca. Svega toga, rekao je, ne bi bilo da nije bilo sestre bliznakinje, ništa ne bi bilo, ne bismo danas ni bili u Trstu. Onda je ispričao kako mu je sestra umrla od brzog raka jajnika, s jedva navršenih trideset godina. I da se bez nje cijeli život osjeća kao Mjesec koji je ostao bez atmosfere.

SUTRADAN, nakon čitanja stihova u Teatro stabile sloveno, po dolasku u sobu nastavili smo razgovor o blizanstvu. Od Cartera sam čuo da je najbolju knjigu o fenomenu ameroindijskih blizanaca napisao CLAUDE LEVI-STRAUS, da joj je engleski naslov *The Story of Lynx* ('Povijest o risu') i preporučuje mi da je obavezno pročitam, ako već dosad nisam. Nisam je bio pročitao, nisam za nju ni znao, za nju sam čuo od Cartera Revarda u hotelu Stella polare u Trstu. I rekao mi još Carter da Indijanci imaju jako složen odnos prema blizanstvu i fenomenu blizanaca, a da indijanskim blizancima nije nikad bilo lako, da je evropskim blizancima lakše nego američkim indijanskim. Carter Revard je bio Amerikanac koji je i u Evropi držao jako do svoga indijanskog porijekla. Kazao mi je da ima i ime na jeziku osage: Nompehwahthe.

Ime mu je dala baba po očuhu. Na pjesničkom festivalu u Napoliju je te godine čitao odjeven u indijansku nošnju, čitao je na engleskom. Bio je neobično miran, djelovalo je da ima sve vrijeme ovoga svijeta.

Prije nego što smo posljednje noći u Trstu zaspali kazao sam svome sobnom kolegi blizancu neka mi oprost, ako budem, možda u snu hrkao. On se nasmiyao i kazao mi kako me prošle noći nije čuo da hrčem, kako me neće čuti ni ove, jer odavno ne čuje ničije hrkanje. Pa je onda izvadio punu šaku nekih metalnih i plastičnih komada iz uha i dodao, posve pjesnički: *Vidiš da sam gluh! You see, I am deaf.* Pa me zamolio da oprostim ako budem čuo njegovo hrkanje. Nisam ga čuo, nije ni on moje.

Sutradan, nakon doručka, društvo se razišlo, otišlo u razne pravce. Ne znam kamo je otputovao Carter Revard, zaboravio sam. Ja sam krenuo natrag na Bodensko jezero. U Milanu sam čekajući voz za Zürich, ušao u staničnu samouslugu i vidio kako žene na kasi manje rade nego što gledaju u televizor na ulazu, bio je neki film gdje je gorjela neka zgrada. Kupio sam dvije kutije kafe Illy i otputovao. Na švajcarskoj granici je ušla granična policija i strogo pregledala dokumente, ponekog je i pretresla. U Zürichu se prvo izdanje *Neue Zürcher Zeitung*, ono za sutra, nije više moglo naći, rasprodato! Bilo mi je čudno da se nzz tako začas rasproda. Ljudi su bili nekako tiši, švajcarska tišina se pojačala. Bilo mi je to sve čudno, ali opet, mislio sam, takav dan, kraj ljeta, ima takvih dana. Iz Zürich-a sam otputovao za Kreuzlingen, u kupeima je bilo čak usplahirenog svijeta. I tek sam u lokalnom vozu za Schaffhausen, upitao nekog Turčina da li se šta danas neobično desilo u svijetu, nekako mi je čudno ponašanje ljudi. Čudno, ha, niste čuli, rekao mi je, u Americi je počeo rat. Stotine aviona je napalo Ameriku, žrtava ima na milione. Srušene su već i one dvije zgrade u New Yorku, znate one što se zovu Blizanci. ■

Лојалан државни службеник

Умјесто да је послужила као повод за критичку рефлексiju о нашем односу према баштини, изложба посвећена утемељитељу Музеја града Загреб Емилију Лашовском у магли оставља ограничења и спорне елементе његовог дјеловања

ПОНЕКАД се чини да би се хрватски музеји радије спонтано самозапалили него критички контекстуализирали живот и рад наших Повијесних Великана. Не мора се радити о томе да су ти Великани особно правили ражњиће од дојенчади, палили живу штенад златних ретривера или били управитељи концлогора – било каква 'незгодна' питања морају бити строго избјегнута, а биографија прочишћена како би се уклопила у укисељену грађанско-националистичку визију повијести. У пријеводу, умјесто с комплексним биографијама, посла тако редом имамо с плошним хагиографијама које сустванно репродуцирају митологизацију хрватске повијести из 1990-их, држећи њену институционалну слику строго тамо гдј је тада и (за)остала.

Музеј града Загреб једна је од установа која је дуго била задужена за одржавање такве талачке ситуације, о чему је, анализирајући његов стални постав, крајем 2021. исцрпно писао наш Хрвоје Шимичевић у поводу сукоба око избора његове нове равнатељице. Након низа перипетија, на то је мјесто коначно изабрана АЛЕКСАНДРА БЕРБЕРИХ СЛАНА, дотадашња равнатељица Музеја народног ослобођења у Марибору. У двије године колико је Берберих Слана провела на челу мгз-а, помаци су у програмском смислу спори, што се добронамјерном проматрачу мора учинити бар дијелом разумљивим, узевши у обзир кадровску и инфраструктурну ситуацију коју је наслиједила, као и шире проблеме постбандићевске, а потом и постпотресне и постпандемијске консолидације градошког (културног) сутава.

Добра прилика да мгз направи заокрет у складу с аутореклексивним тенденцијама у сувременој музеологији понудила се у облику најзахвалније могуће грађе – властите повијести. Наиме, у травњу ове године отворена је мултимедијална изложба 'Лашовски – утемељитељ', која кроз минипостав у главној згради Музеја и грађом богату виртуалну изложбу приповиједа о животу и дјелу оснивача и првог равнатеља и кустоса мгз-а Емилија Лашовског. Међутим, оно што у теорији представља фантастичну студију случаја која нам може послужити да критички прикажемо формирање наших културних и баштинских установа и њихову улогу

Заслужан за успоставу важних загребачких установа, али и активан за вријеме ндх – Емилија Лашовски (Фото: мгз)

у измишљању националне традиције, а све с циљем да проблематизирамо изглед наших институција и наш однос према баштини данас, у пракси се на примјеру ове мгз-ове изложбе претворило у идолизацију Лашовског која у магли оставља ограничења његовог рада и потенцијално спорне елементе његове биографије.

Другачије, заправо, тешко да је у самом старту могло бити – изложба је, између осталог, реализирана у партнерству с Дружбом 'Браћа хрватског змаја', чији суоснивач је 1905. с Велимиром Дежелом био сам Лашовски. Осим што је био и њен први Велики мештар, наш Утемељитељ је, дознајемо, у дружби носио 'змајско име Змај Брлошки, којем је касније додао и Озаљски, затим наслове *Празмај-осниватељ, часни браћо Хрвајско-ја змаја ше Прејасни (Серенисимус)*'. Цијела се ова провинцијална пародија масонства у виртуалном дијелу изложбе међутим приповиједа мртво озбиљно, као да је ријеч о нечем узвишеном и значајном, а не комичном или бар вриједном трезвог одмака. Уосталом, ријеч је о организацији у коју је 2007. 'засмајен' покојни Милан Бандић ака Змај од каменитих врата ив. те која међу својим циљевима наводно истиче 'његовање и промицање исконскога хрватског значења', што год то било.

Но с обзиром на то да је Дружба почетком 20. стољећа око тог романтичарског кича окупљала утјецајне припаднике национално-просвјетитељски оријентира-

ног племства и грађанства, Лашовски је с те позиције и уз велики особни ангажман уистину одиграо кључну улогу у оснивању и животу неколико важних градских установа – осим Музеја града Загреб, то су и градска књижница и архив те Добровољно друштво за спасавање у Загребу као претеча хитне помоћи. Виртуална изложба тај његов ангажман добро документира – читамо, примјерице, о његовим заслугама за удомљавање данашњег Државног архива у згради на загребачком Марулићевом тргу у којој се још увијек налази, а затим и о његовом вођењу те институције у којој ће остати све до умировљења 1939. Посебна је дакако пажња придана оснивању мгз-а, уређењу његовог првог дома у просторијама изнад Каменитих врата, прикупљању прве грађе и цјеложивотној повезаности Лашовског с том установом.

ИЗ свега тога оцртава нам се лик Лашовског као заслужника грађанске културе и хиперпродуктивног вртла националне митологије. Међутим, зашто бисмо морали прихватити такав оквир, зашто не бисмо критички претресли такву врсту традиције коју је Лашовски – уистину неуморно и педантно – градио? Дознајемо, примјерице, о труду који Емилија & Д Дрегонс улажу у његовање 'заносног култа зринско-франкопанског', попут ексхумације остатака двају Хрватских Мученика и њиховог коначног пребацивања у загребачку катедралу. Но та нам се пак гробарска авантура преноси, што би браћа Енглези рекли, *еј фејс вељу*, а не рецимо као национално булажњење које треба сустванно демистифицирати, укључујући и улогу коју дан-данас има у националистичкој конструкцији хрватске повијести.

Ту долазимо и до кључног проблема који чини да мгз-ова изложба почиње плесати на рубу ревизионизма. Наиме, 'Лашовски – утемељитељ' врло магловито и штуро адресира чињеницу да је њен протагонист, успркос старијој доби, био активан и за вријеме Независне Државе Хрватске. Како дознајемо, у првим је њеним мјесецима именован на позицију равнатеља Ратног архива и музеја ндх, с које је додуше смијењен након неколико мјесеци. У тексту у виртуалном дијелу изложбе наводи се апологетски како Ла-

шовски 'није био дорастао новим политичким суставима који су успостављени тијеком и послје Другога свјетског рата' те да је 'врло брзо изгубио наклоност нових режима'. На страну тон суптилног изједначавања усташког и комунистичког 'режима' у типичном регистру грађанског ревизионизма (*Лашовски као мали човек у вихору њовијесии*), ни у једном трену није до краја јасно како је то Лашовски маргинализован за вријеме ндх. Примјерице, лексикон 'Тко је тко у ндх', у који је уврштен као истакнути културни радник, доноси непотпуни попис публикација у којима је објављивао за вријеме ндх, показујући да је био сурадник низа тисковина у којима је углавном објављивао повијесне цртице, стављајући имплицитно свој рад на изградњи националне традиције у службу усташком медијском апарату – па тако, примјерице, 1943. у Новој Хрватској невинно пише о поточићу Илици, док исти тај лист бљује фашистичку пропаганду. Из те перспективе помало цинично дјелује констатација на страници изложбе како се Лашовски 'понашао као лојалан државни службеник у свакој владајућој опцији унутар одређеног раздобља' – јест, али једна од тих опција је била усташка.

Из доступне грађе не искачу експлицитно грозни доприноси Лашовског усташким тисковинама. Да није активно закрвавио перо, уосталом, показује и чињеница да га ратни побједници нису сувише гњавили. Штовише, виртуални дио изложбе доноси и врло срдачну захвалу краткотрајног послјератног управитеља мгз-а КРЕШИМИРА Филића на његовим новим донацијама Музеју. Но како уврстити а не проблематизирати чињеницу да Лашовски у часопису Загреб – ревија Друштва Загребчана 1942. године у поводу 700. обљетнице Златне буле, док је град центар колаборационистичког режима који врши сурови терор над својим грађанима, пише како 'Загреб је био, јест и остат ће вазда хрватски град и средиште хрватскога рада и хрватских тежња! Он ће вазда бити спреман на рад за добро домовине, народа, вјере, својих предја и дома свога!' На први поглед, ништа евидентно страшно – само један 'лојалан државни службеник' који изражава љубав према граду којем је толико дао. Или?

Ова изложба нам сигурно неће понудити јасан одговор на то питање. ■

Pjesme koje žive

Ne smije se pristajati na odbacivanje partizanskih pjesama koje ministrica kulture RH provodi u maniri ideološke higijeničarke. Zahvaljujući praksi zborova, Partizanske su pjesme u Hrvatskoj i dalje življe od npr. zaštićenog umijeća riječnog zlatarenja u Međimurju i ostalih sličnih čudesa nacionalne opstojnosti

O DBIJANJE hrvatske ministricke kulture da zaštiti izvođenje partizanskih pjesama kao domaću nematerijalnu baštinu, nalik njihovu statusu odnedavno u Sloveniji, zadobilo je prije nekoliko dana nove konotacije, tzv. dvostruke, izmotavanjem vlasti oko javnog izvođenja – ustaških pjesama. Kao što je poznato, u Imotskom se prigodno *en masse* zapjevalo poglavniku i njegovima. Dodatno se uvuklo još i spomenik TINA UJEVIĆA u crno kolo, ali policijski izvodi nad svime tim ipak traju dandanas. Prethodna muzičko-urednička situacija riješena je kudikamo efikasnije.

‘Ono što živu baštinu razlikuje od povijesti’, rastumačila je kriterije zaštite NINA OBUJEN KORŽINEK, ‘jest to da su se povijesni događaji dogodili i završili, a živa baština se kroz nove izričaje stvara i u sadašnjosti. Ako baština nema novi život u sadašnjosti, ako nema važnu ulogu u izgradnji identiteta pojedinca, grupe ili zajednice, tada se ne može definirati kao nematerijalna, odnosno živa baština.’

Ministrica pritom nije uočila da joj se ustaške pjesme sa svojim novim životom savršeno uklapaju u standard, a i mi ćemo se ovdje zadržati na partizanskima. Što su one uopće bile, politički i etnomuzikološki, te što su postale u međuvremenu? Većina stasalih u Jugoslaviji pamti ih najviše po zvaničnoj, protokolarnoj eksploataciji na javnim manifestacijama. Prije nego što ih je uzurpirala partijska elita, pripadale su bazi, tamo gdje su mahom i nastale.

Zadržimo li se na teritoriju Hrvatske, u oko padaju najprije hitovi koje su autorizirale pojedine megazvijezde partizanske epike. JURE KAŠTELAN, recimo, tvorac je stihova ‘Oj, Mosore’, dok je ‘Naša pjesma’ djelo IVANA GORANA KOVAČIĆA, a VLADIMIR NAZOR je sročio ‘Mitraljezu’ – da im navedemo samo po jednu za svrhu ovog pregleda. Nadalje možemo spomenuti odmah npr. DRAGU GERVAISA i ‘Pjesmu slobodi’. Govorimo samo o uglazbljenim stihovima, naravno, koji se mogu interpretirati pjevački. No red je upozoriti i da će naš osvrt nužno biti paušalan i ovlašan, s obzirom na obim dotične materije.

Najduže u određenom tipu službene upotrebe je ostala ‘Mornari’ (‘hrabri k’o legende glas’) DAVIDA KABALINA, puštana za uvodnu špicu emisije ‘Pomorska večer’ Hrvatskog

radija sve do prošlog desetljeća, uz nekoliko godina prekida o prelazu milenija. Par drugih pamtimo iz autorskih redova koji nisu bliski onima komunističkim, ali su više nego općeprihvaćene zbog socijalne i buntovničke tematike: ‘Padaj silo i nepravdo’ JOSIPA SMODLAKE i ‘Crveni makovi’ MIHOVILA PAVLEKA MIŠKINE.

Neke od najpopularnijih pjesama zabilježene su kao ‘narodne’, što je napose u partizanima moglo značiti spontano kolektivno autorstvo. Primjeri su: ‘Dalmacija biser-grana’, međimurska ‘Šume, šume’ (‘najljepša vam hvala’), cetinsko-krajinska ‘Poletilo jato vrana’, kordunska ‘Složili se Srbi i Hrvati’. U kordunaškoj i ličkoj produkciji, međutim, izdvajaju se i pojedinačni autori s nizom pjesama. DESANKA ČUIĆ KAČAR napisala je npr. ‘Na Kordunu grob do groba’ i ‘Oj, narode Like i Korduna’ (‘Pjesma Marku Oreškoviću’), a SAVO ZLATIĆ potpisao je ‘Petrova mi gora mati’.

Naknadno će Zlatić, prvi liječnik Partizanske bolnice na Petrovoj gori, opisati specifične okolnosti nastanka te pjesme u društvu sa VEČESLAVOM HOLJEVCEM, STANKOM OPAČIĆEM, JAKOVOM KRANJČEVIĆEM i HUSKOM MILJKOVIĆEM te još tridesetak manje znanih partizana. Kao da je posrijedi šumski *jam session*, Holjecac je zapjevušio melodiju, Kranjčević ga popratio na gitari, Zlatić počeo s tekstom, a dalje su stihove nabacivali takoreći svi ostali.

Jednom je takav proces opisao i partizanski general KOSTA NAD: ‘Mi smo iz Španije donijeli špansko-internacionalne pjesme, robijaši (komunisti sa stažom iz Lepoglave i Sremske Mirovice, op. a.) su donijeli robijaške koračnice, borci su marširali po tradiciji svog kraja.’ Uostalom, kasnije će sav taj autentični kulturprodukt epopeje ovih naroda istražiti poznati ovašnji teoretičari, poput MAJE BOŠKOVIĆ STULLI, DUNJE RIHTMAN AUGUŠTIN, TVRTKA ČUBELIĆA.

Na poeziju već čuvenih književnika, ali i mnoge nepotpisane napjeve, usput ili naknadno su glazbu često komponirali poznati skladatelji: NIKOLA HERCIGONJA, SILVIJE BOMBARDELLI, IVAN MATETIĆ RONJGOV, NATKO DEVČIĆ, EMIL COSSETTO, JOSIP HATZE, MIROSLAV ŠPILER itd. Tematski, porred motiva otpora i slobode, pak, posebno se nameće značaj opjevavanja borbenog jedinstva Srba i Hrvata. Naročito je to do izražaja došlo na Kordunu i Baniji te u Lici.

Dok je tamošnji srpski živalj masovno stradao od ustaških pokolja, dakle, okrenuo se zajedničkoj borbi s hrvatskim komunistima i antifašistima. Jednako tako, ljevičari među Hrvatima su znali da im nema opstanka bez Srba. Pa, kad se danas hrvatskim partizanima u zaslugu upisuje tek vraćanje matici-zemlji onih dijelova koji su bili prepušteni okupatoru, nije zgoreg odati jednu činjenicu koja se obavezno prešućuje. Hrvatske u današnjim joj granicama ne bi nipošto bilo, ako bi je bilo ikako, bez tih Srba, tj. sada već nezamislivog pothvata udružene Narodnooslobodilačke borbe.

Današnja percepcija i politički te ideološki tretman svih ovih pjesama zadan je time što ‘protokoli nasleda interpretiraju ‘sporne’ ostatke prošlosti prikrivanjem ili odstranjivanjem politički nekorektnih sadržaja’, kao što zaključuje srpsko-slovenska teoretičarka ANA HOFMAN u svojoj knjizi ‘Novi život partizanskih pesama’ (Beograd, XX vek, 2016.). ‘U tako postavljenom diskursu o ‘privilegovanoj’ prošlosti (ovoj ili ovima jednonacionalnim, op. a.)’, dodaje ona malo dalje u tekstu, ‘nedavna jugoslovenska prošlost ne može biti dovoljno autentična, jer raskida sa idejom etnički čiste zajednice koja stvara određenu ‘tradiciju’, i zato se teško može smestiti u dominantan nacionalni okvir.’

AZATO se ne može smjestiti ni u registar nepokretne baštine RH, bez obzira na to što Nina Obuljen Koržinek ne svjedoči o njima vjerodostojno. Istina je da nam partizanske pjesme u Hrvatskoj više ne pjevaju ni Ladarice ni KUD Ivan Goran Kovačić, kamoli da bi se izvodile na državnim *eventima*. No živa praksa njihova njegovanja svejedno postoji u radu npr. zbora Praksa iz Pule, Le Zbora iz Zagreba, kao i zagrebačko-srpskog kolektiva ZborXop, ili drugog Prosvjetina ženskog hora, onog iz Splita.

Da se ne zanemari, vidno je pritom da im plamen na životu održavaju danas gotovo isključivo ženski sastavi. Pjevaju ih na koncertima i u raznim svečanim prilikama, od proslave Dana ustanka u Srbu do Trnjanskih kresova na Dan oslobođenja Zagreba. One to ne čine nipošto iz komemorativnih razloga, prema onome što same kazuju, nego zbog njihove političke aktualnosti danas, i zbog potencijala otpora. I zato da iz zvučnika ne bi dopirala samo ‘Bella ciao’, pretvorena već pomalo u globalnu monetu za antifašističko potkusurivanje bez osobitog rizika.

Time se itekako zadovoljava ministričin kriterij novog života baštine u sadašnjosti, i uloge u gradnji identiteta pojedinca, grupe, zajednice. No što još dugujemo integralnom naslijeđu pjesama iz NOB-a? ‘Nestanak državnih okvira memorijalizacije Drugog svjetskog rata i postsocijalistički revizionizam uz novi rat koji je vratio međuetničku netrpeljivost’, napisala je u ovim novinama zagrebačka etnomuzikologinja JELKA VUKOBRATOVIĆ početkom prošlog mjeseca, ‘stvorili su u ljudima pretjerani dojam konstruiranosti povijesti antifašističke borbe i odmak od uloge vlastitih naroda u toj borbi. Gubitak veze s partizanskim pokretom kao otporom običnih ljudi odozdo započeo je još u okviru bivše države.’

[...] Kad bi se taj doživljaj antifašističke borbe ponovno učio i prenio i novim generacijama, partizanske pjesme bi možda, kako glasio naslov jedne od najranijih zbirki, bile opet doživljavane kao ‘Naše pjesme’, zaključila je Vukobratović. Konkretnije, prostor za to Ana Hofman bilježi u radu novih, samorganiziranih te kolektiviziranih izvođačica i njihovu horskom ‘radikalnom amaterizmu’ naspram ‘tehnokratskoj i birokratizovanoj, komodifikovanoj i profesionaliziranoj muzičkoj industriji i konvencionalnim načinima muzičke produkcije u neoliberalizmu’.

No i prije toga, ne smije se pristajati na odbacivanje partizanskih pjesama koje ministrica kulture RH provodi u maniri ideološke higijeničarke, vremenom izrasle u špicu HDZ-ova konzervativizma i revizionizma, pri čemu joj nije pomogla ni formalna akademsko-muzička izobrazba. Kakve god, partizanske su pjesme u Hrvatskoj i dalje življe od npr. zaštićenog i turističko-industrijski posredovanog umijeća riječnog zlatarenja u Međimurju ili pastirske igre pljočkanja u Istri, i ostalih sličnih čudesa nacionalne opstojnosti. ■

ZborXop – jedan od njegovatelja baštine partizanskih pjesama (Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

Maxxxine

(r: Ti West) (2024.)

Mia Goth
kao Maxine

PIŠE Damir Radić

De Palma
za siromašneKompetentno postavljen
film pretvara se u
eksploatacijski uradak

SEDAMDESETIH i osamdesetih godina BRIAN DE PALMA kreirao je niz filmova originalne 'prepisi-vačke' poetike, to jest drsko otvorenog kopiranja klasičnih filmova i autora, od najnadahnjujućeg mu ALFREDA HITCHCOCKA (posebno 'Vrtoglavice', 'Psiha' i 'Prozora u dvorište'), preko ANTONIONIJA ('Blow-Up') i zarana kanoniziranog mu generacijskog kolege COPPOLE ('Prisluškivanje'), do EJZENŠTEJNA ('Oklopnjača Potemkin'). No 'Opsesija', 'Obučena da ubije' i 'Striptiz smrti', 'Blow-Up' i 'Nedodirljivi' nisu samo, sa za to doba nevjerovatnom samosviješću, prepisivali motive i stilske postupke velikih autora, nego su demonstrirali i zadivljujuće virtuozne stilizacije samog De Palme i stvarali svoje autonomne svjetove. Inter/metatekstualnost nerijetko je išla ruku pod ruku sa sviješću o političnosti u užem i širem smislu – uostalom, neki autorovi rani *underground* filmovi, ponajprije remek-djelo 'Zdravo mama!', bili su izravne društveno-kritičke satire, dok je kasniji i kasni De Palma ('Prokletnici rata', 'Razotkriveno') znao pokazati političku hrabrost kao malo koji američki sineast tog ranga. Na postmodernističkog novohollywoodskog velikana nesumnjivo se ugledao točno četrdeset godina mladi TI WEST, hiperproduktivni autor specijaliziran za žanr horora, često s metatekstualnim inklinacijama.

Njegov najnoviji film 'Maxxxine' je, čini se, završni dio (vjerojatne) trilogije čije je sidrište autorova muza MIA GOTH, mlada i talentirana glumica koja iza sebe ima, među ostalim, nastupe u VON TRIEROVOJ 'Nimfomanki: drugi dio', GUADAGNINOVOM *remakeu* legendarne ARGENTOVE 'Suspirije' te 'Bazenu beskraja' CRONENBERGA mlađeg. West i Goth krenuli su 2022. s naslovom 'X', u kojem je on povezo 'Teksaški masakr motornom pilom' i 'Duboko grlo', dodajući i natruhe 'Psiha', a ona utjelovila ambicioznu pornogлумicu koja želi uspjeti u Hollywoodu. Iste godine polučili su i 'Pearl', u kojem su pornografski žanr kao partnera hororu

zamijenili melodrama i mjuzikl, a kritika je oba filma jako dobro primila, doživjevši ih kao inteligentno propitivanje odabranih žanrova i konteksta njihova funkcioniranja. Na tom valu nastala je ove godine 'Maxxxine', u kojem Goth nakon 'X'-a ponovo glumi naslovnu junakinju koja želi ostvariti transfer iz pornofilmova u horore kao stepenicu na putu u Hollywood, gdje želi uspjeti u *mainstream* produkcijama. Publika je i ovom filmu bila naklonjena, ali kritika manje, što nije čudno jer 'Maxxxine' je ostvarenje koje se u konačnici može ocijeniti kao u najboljem slučaju kvalitativno tek donekle ko-rektno djelo. West ga jako dobro otvara i razvija, fino slikajući kulturno-političku atmosferu 1980-ih kad se radnja zbiva i zajedno s Goth, koja mu je i producentka partnerica, vrlo izražajno oblikuje naslovni lik. Reference na filmove i ovdje su obilne, među ostalim i na De Palminu 'Crnu Daliju' prema ELLROYU, a može se reći da je središnja spona ona sa SCHRADEROVIM 'U podzemlju seksa'. West izvirci Schraderov moralistički motiv dobrog oca koji dolazi u velegrad da izbavi zabludjelu kćer iz pakla pornografije, predstavljajući Maxineina oca kao ubilačkog religijskog fanatika, i ta subverzija načelno je interesantna i itekako dobrodošla u eri novog (radikalnog) konzervativizma, međutim njezina izvedba prilično je tanka. Naime, film oko sredine svog trajanja počne gubiti dah i iz kompetentne, ozbiljno postavljene (metatekstualne) triler-drame s hororskim elementima počinje se pretvarati u eksploatacijski uradak čije oskudni produkcijski kontekst postaje balastom. I De Palma je u svojim radovima znao satiru dovesti do ruba *trash*a, ali pritom nije gubio šarm, što se za Westov novi film nažalost ne može reći. De Palma za siromašne – možda je naposljetku najjezgrovitiji opis novog Westova ostvarenja; šteta, nije moralo biti tako. ■

Dogodio se

(r: Dejan Ćimović) (2024.)

Ratko Rudić i Dejan Ćimović
(Foto: Neva Žganec/PIXSELL)

PIŠE Tihomir Ponoš

Film po izboru
olimpijacaNa prvom festivalu filmova
koje su radili olimpijci ili su
im posvećeni, nagađeno je
djelo o Rudiću

DOKUMENTARNI film redatelja i producenta DEJANA ĆIMOVIĆA 'Dogodio se' dobio je nagradu u izboru olimpijaca u prvom OLY House Film Festivalu. Festival je u Parizu organiziran istovremeno s Olimpijskim igrama. Protagonist filma je RATKO RUDIĆ, najuspješniji vaterpolski trener u povijesti tog sporta. Kao trener svoje je momčadi (Jugoslaviju, Italiju, Hrvatsku) četiri puta doveo do zlatne olimpijske medalje, s njima je osvojio još tri naslova svjetskih i dva europskih prvaka te još tridesetak drugih medalja na velikim međunarodnim vaterpolskim natjecanjima.

Na festivalu koji je održan i uživo i *online* prikazano je 29 filmova, a filmove su ili snimili olimpijci ili su posvećeni olimpijcima. Film 'Dogodio se' snimljen je u produkciji Hrvatske radiotelevizije i Radiotelevizije Srbije. 'Naći se u konkurenciji jednog tako važnog svjetskog događaja kao što je OLY House Film Festival prvenstveno je velika čast, a pritom još i dobiti nagradu Olympians Choice u konkurenciji filmova 'Moses – 13 Steps' o EDWINU MOSESU, olimpijskom i svjetskom šampionu na 400 metara s preponama, 'Kangaroo' o najvećem gruzijskom sportašu 20. stoljeća, trostrukom olimpijskom pobjedniku u troskoku VIKTORU SANJEJEVU, 'The Sirens of Ukraine' o ukrajinskim blizankama MARINI i VLADISLAVI ALEKSIIV koje su bježeći pred bombama iz svog stana ponijele samo olimpijske medalje iz Tokija 2021, ali su se vratile kući da bi se mogle pripremati za Olimpijske igre u Parizu 2024., ogromno je priznanje na koje smo jako ponosni', izjavio je Ćimović nakon što je u nedjelju saznao da je njegov film dobitnik nagrade.

Film o Ratku Rudiću, njegovim igračkim (također uspješnim) i trenerskim danima je i svojevrsni film o povijesti vaterpola u posljednjih pedesetak godina. U filmu govori

čak 125 sugovornika, golem niz velikana vaterpola iz Hrvatske, Srbije, Crne Gore, Italije, Sjedinjenih Američkih Država, Španjolske, Mađarske, Grčke, Gruzije i Rusije. U 115 minuta film opisuje karijeru Ratka Rudića od njegovih igračkih početaka u Zadru pa do velikih trenerskih uspjeha s više reprezentacija. U ekipnim sportovima samo je brazilski odbojkaški trener BERNARDO ROCHA DE REZENDE osvojio više medalja kao izbornik. Film je krajem veljače premijerno prikazan u Zagrebu. Interesantna je koincidencija da je Ćimović za film o Rudiću dobio nagradu posljednjeg dana Olimpijskih igara u Parizu, na dan kada su u vaterpolu finalnu utakmicu igrale reprezentacije Hrvatske i Srbije.

U žiriju OLY House Film Festivala bili su predsjednik Europske filmske akademije MIKE DOWNEY, četverostruki olimpijac JOËL BOUZOU, filmski snimatelj KONSTANTIN ESADZE i sami olimpijci. Pobjednik u kategoriji dugometražnih filmova je 'Moses – 13 Steps' MICHAELA WECHA o legendarnom američkom preponašu Edwinu Mosesu, koji je bio nepobijeden deset godina, a bio je poznat po veoma elegantnom trčanju i tome da je razmak između dvije prepone savladavao u samo 13 koraka. Najbolji kratkometražni film je 'Surfing Through the Odds' ANE FILIPE DOMINGUES o djevojkama sa São Tomé i Príncipea koje većinu dana skupljaju vodu i pomažu obiteljima, a nije im bilo dopušteno surfati. Borba za rodnu ravnopravnost vodi se i terapijom surfanja, akademskom podrškom i obrazovanjem o mentalnom zdravlju. Posebnu nagradu žirija dobio je film 'Strong Grandma' CECILIJE BROWN i WINSLOW CRANE-MURDOCH o 95-godišnjoj CATHERINE KUEHN, svjetskoj rekorderki u *powerliftingu* koja razmišlja o ljubavi i gubitku dok se priprema za svoje posljednje natjecanje. ■

Preporuke: Poezija

Grupa autora: Odveć nježne riječi, zbornik Revije malih književnosti

(s engleskoga prevela Vlatka Valentić,
Kulturtreger, Zagreb, 2023.)

AKO je nekog mimoišlo, Booksina Revija malih književnosti, koja se u festivalskom formatu odvija još od 2005., također je jedna mala velika stvar. Festivalске antologije također su mahom izvršni pilot-vodiči po često nepoznatim književnim teritorijima. Ovaj put u gostima su bili Maltežani, a publikacija, uz predgovor pjesnika i selektora ADRIANA GRIME, donosi kratkim intervjuima popraćene izbore iz djela pet pjesnikinja i pjesnika, redom: MURADA SHUBERTA, NADIJE MIFSUD, LEANNE ELLUL, GIOELEA GALEA i KARLA SCHEMBRIJA. Neka moguće očekivana imena, poput IMMANUELA MIFSUDA, ANTOINEA CASSARA ili samog Grime, izostaju, no tim je svježiji i zanimljiviji predstavljeni izbor. Između Schubertovih lirskih minijatura, narativne konfesionalnosti Mifsud, Galeaovog klasičnog timbra i Schembrijevog politiziranog biografizma, ovaj čitatelj bira smjeli, čvrstim poantama utegnuta rasuta teret Ellulove. Kineza je, sasvim uzgred, tek nešto manje od milijardu ipo, a Maltežana tek nešto više od pola milijuna.

Tomas Braš: Lepi 27. septembar

(s njemačkog prevela Bojana Denić,
Radni sto, Beograd, 2022.)

DRAMATIČAR, pisac i pjesnik THOMAS BRASCH rođen je kao dijete židovskih izbjeglica u posljednjoj godini II. svjetskog rata u engleskom egzilu, da bi se obitelj uskoro preselila u DDR, a sam pjesnik 1976. konačno prešao u Zapadnu Njemačku. Poeziju je pisao i sporadično

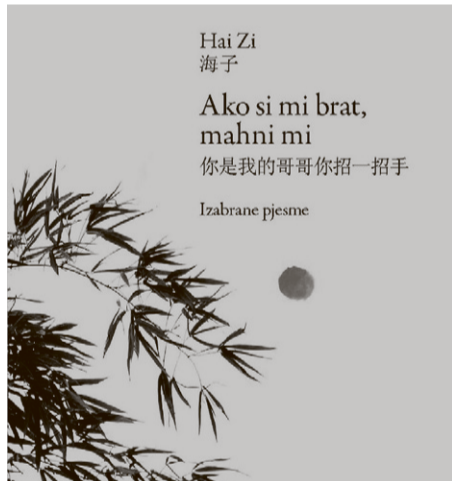
objavljivao cijelog života, a 'Lepi 27. septembar', izvorno objavljena 1980. godine i nagrađena Kleistovom nagradom, njegova je najpoznatija i najkompletnija pojedinačna knjiga stihova. Popraćen, umjesto pogovora, govorom CHRISTE WOLF povodom uručivanja nagrade, u četiri po dobu dana imenovana ciklusa podijeljen svezak predstavlja britak, dnevnom politikom, pop-kulturom, pjesničkim nasljedem 'nove subjektivno-

sti' i autorskom aurom HEINERA MÜLLERA obilježen generacijski glas, izvedbeno raspet između tradicionalnih formalnih obrazaca i njihovih odjeka i razbarušene izravnosti. Pjesnikov otac dogurao je do pozicije ministra kulture – čemu protesti, iseljavanje, oznaka 'neprijatelja države'? 'Po sopstvenom nalogu, to ne razume nijedan policajac.'

Hai Zi: Ako si mi brat, mahni mi, Izabrane pjesme

(s kineskoga preveo Dinko Telečan,
Matica hrvatska, Zagreb, 2024.)

NEDAVNO smo već na ovom mjestu registrirali za našu malu književnost, napose pjesništvo, veliku vijest: DINKO TELEČAN, renomirani prevoditelj stiha i proze s engleskog i španjolskog, upustio se u prevođenje suvremene kineske poezije s izvornika, i pred nama je već treća knjiga tog hvalevrijednog i zaguljenog poduhvata. Nakon pomalo slučajnog uvoda s pjesnički ne toliko zanimljivim kulturtregerom JIDI MAJIAJEM i nastavka s iznimnim XI CHUANOM, pred nama je zbirka pjesnika koji u vlastitoj zemlji uživa kulturni status. Taj je status autora stigao tek nakon smrti, samoubojstvom skokom pod vlak 1989. godine, netom nakon 25 rođendana i manje od mjesec dana prije početka tiananmenskih protesta.

Njegovu je pozamašnu ostavštinu za tisak priredio upravo već spomenuti XI CHUAN, pjesnikov prijatelj. Suputnik, ali ne i izravno identificiran s generacijom 'maglenih pjesnika', HAI ZI nosi jasan pečat svoje zapadne lektire, očitljiv posebice u egzistencijalnom timbru i tretmanu pejzažnih veduta. Pojedine pjesme ovog će čitatelja podsjetiti na ranu, simbolističko-impresionističku liriku SREČKA KOSOVELA: optimizam hiperekspoziranog, bujnog pejzaža obasan je sjenom rastrojstva, smrti. Temeljni su njegovi poetički korijeni i strategije ipak duboko lokalni; od načina tvorbe slike i uloge figure, preko pozicije lirskog subjekta, njegovog zrcaljenja u svijetu, do specifične lakoće razvijanja apstrakcije iz vrlo konkretne, svakodnevne slike. Generacijske su 'hermetičnosti', primijetiti je, u usporedbi s evropskom lirikom epohe prilično blage, i njihovo je ishodište obično pojmovno, a ne rezultat jezične makinacije – ukoliko je, na osnovu prepjeva s toliko drukčijeg jezika, tako nešto uopće moguće tvrditi. Kako bilo, Hai Ziove pjesme uzbudljiva su i rafinirana, usporedo posve prozračna i teška lirski faktura.

Marko Pogačar

TONOTA Uvijek postoji taj prokleti sindrom uljeza

U srijedu, 21. kolovoza u Kulturno-educativnom centru Murai u Pleškovcu govorit ćete o projektu 'Tebe nema, jao srcu mome'. Predstavite nam ga.

Budući da sam se zadnjih nekoliko godina počela interesirati za južnoslavensko tradicijsko pjevanje, predložila sam da nam upravo to bude polazna točka. Okupila sam zbor posebno za ovu priliku, koji su činile DUNJA BAHTIJAREVIĆ, MARTA KOLEGA, JULIJANA LEŠIĆ, LANA HOSNI i TAJANA JOSIMOVIĆ. Iz dvije pjesme koje su one otpjevale napravila sam kompoziciju. Na to se nadovezao i trubač LUKA HALUŽAN kao solist, a ANA HUŠMAN i IVAN MARUŠIĆ KLIF iskoristili su glazbu kao osnovu za vizuale, odnosno kao aktivator radnji u prostoru. Ti vizuali sastojali su se od manipulacije biljaka, narodnih nošnji, optičkih leća i stakala na analognim projektorima. Tako dobivene slike su montirali u vizualne kolaže koji su bili prikazivani na ogromnom platnu u prostoru Zagrebačkog plesnog centra. Zbilja se veselim držanju predavanja o tom projektu jer ima puno slojeva i kuteva koji su mi zanimljivi.

Kao glazbenica i producentica djelujete u brojnim kontekstima, od eksperimentalnih izvedbi do klupskog podija. Zbog čega vam je važna ta demokratska širina?

Prvi i osnovni povod bio je čista znatiželja i želja za učenjem i razvijanjem. Dugo sam mislila da mogu samo snimati albume i održavati koncerte, no kako je pandemija koronavirusa obustavila koncerte, a ja paralelno počela samu sebe sve više doživljavati kao producenticu, sve se više počinjem zanimati i za druga područja. Trebalo je vremena da se usudim probati i nove stvari jer uvijek postoji taj prokleti sindrom uljeza. Na kraju dana shvatiš da je jedino što možeš – sjesti, raditi i učiti i s vremenom napredovati. Tako sam nekako počela istraživati što sve kao producentica i autorica mogu ponuditi u kontekstu zvuka. Mislim da bilo tko tko želi stvarati svoj umjetnički glas jednostavno mora krenuti jako široko da bi na kraju shvatio što mu najbolje leži. No vjerujem da ću se u nekom trenutku vjerojatno više ograničiti na jedno područje i naći neku svoju nišu jer

Foto: Stephany Stefan

je zbilja iscrpljujuće loviti toliko različitih smjerova. Ali daleko smo još od toga.

Stipendija festivala SONICA za radionicu s Nicolasom Jaarom, primanje u platformu SHAPE+ – već sada možemo reći da je ova godina vrlo uspješna za vas. Što za vas predstavljaju ta priznanja?

Priznanja mi generalno daju potvrdu da se trud isplatio, dodatno me motiviraju da i dalje rudarim i trudim se i daju mi nadu da će stvari kad-tad dogoditi. U ovakvom tipu posla priznanja bilo kakve vrste jednostavno su potrebna da se otvore neka nova vrata i da dođe do novih suradnji. Lakše mi je dogovoriti gig u Beču kao tonota koja je dio SHAPE+ platforme nego tonota s istim radovima, ali bez neke vanjske validacije. Tako jednostavno taj svijet funkcionira – previše je toga, pa te ovakva priznanja malo pogurnu. Specifično za ove dvije stvari koje spominjete nadam se da mi pomalo otvaraju vrata Europe i to me jako veseli.

Lujo Parežanin

KVADRAT

U 92. godini života preminuo je jedan od najrelevantnijih jugoslavenskih lingvista RANKO BUGARSKI. Predavač na brojnim međunarodnim sveučilištima, nekadašnji predsjednik Evropskog lingvističkog društva i autor niza važnih studija, Bugarski je u pogledu odnosa hrvatskog i srpskog dosljedno branio tezu o jednom policentričnom standardnom jeziku.

L. P.
Dosljedni protivnik jezičnog nacionalizma
(Foto: Wikimedia Commons)

Kapitalna manipulacija

Lilijana Burcar nastavlja ondje gdje je Silvia Federici stala, u točki pogroma nad ženama na prijelazu iz feudalizma u kapitalizam i analizira sudbinu žena i njihova prava na reproduktivnu autonomiju u kapitalističkom stoljeću. Njezina je knjiga primjer kako se utemeljeno piše o patrijarhatu

KNJIGA LILIJANE BURCAR 'Kapital i reproduktivna prava: zapadne kapitalističke države' ('Kapital in reproduktivne pravice: zahodne kapitalističke države') četvrta je u nizu u kojoj se ta profesorica, publicistkinja i aktivistkinja bavi marksističkom, ili kako voli reći dijalektičko-materijalističkom, kritikom položaja žene u suvremenim društvima.

Knjiga je podijeljena u tri poglavlja. Prvo govori o SAD-u kao temeljnom primjeru klasne nejednakosti i s tim povezanim uništavanjem reproduktivnih prava, a drugo o kapitalističkoj zapadnoj Evropi, također sa stanovišta klasnog raslojavanja i ograničavanja reproduktivnih prava. Ta su poglavlja nužna i inspirativna jer radikalno odstupaju od prevladavajućeg liberalnog feminizma. No nama je najinspirativnije bilo treće poglavlje, koje govori o jednom aspektu repatrijarhalizacije društva, koji možemo nazvati i klerikalizacijom, a nosi naslov 'Ofenziva crkve i konzervativnog bloka protiv reproduktivnih prava žena'.

Ideja i teze za ovu studiju o kapitalu i reproduktivnim pravima žena nastala je na temelju središnje teze predgovora koji je autorica napisala za knjigu SILVIJE FEDERICI 'Kaliban i vještica'. I dok su žene u srednjem vijeku, kako ističe Federici, raspolagale različitim oblicima sprečavanja trudnoće i imale nadzor nad rađanjem, od tog su znanja i nadzora odsječene s pojavom kapitalističkog poretka. Nadničarski patrijarhat napao je kao vještice upravo babice i one žene koje su raspolagale kontracepcijskim i drugim znanjem potrebnim za sprečavanje neželjenih trudnoća i reguliranje rađanja. Otada se žene tretira kao prirodni stroj za rađanje na čiji ritam one više nemaju utjecaja. Pritom su u prvi plan izbili interesi Crkve koju treba shvatiti kao najvećeg veleposjednika, koji zahtijeva dotok radne snage, i štiti interese buržoazije kao kapitalističke klase u usponu.

Burcar nastavlja ondje gdje je Federici stala, u točki pogroma nad ženama na prijelazu

Manipulativno očovječenje fetusa dovelo je do dehumanizacije žene. Napadnuta su sva ženska preproduktivna prava, ali i njihov socijalni položaj. Žene su tako opredmećene i svedene na razinu nijemog biološkog inkubatora

iz feudalizma u kapitalizam i analizira sudbinu žena i njihova prava na reproduktivnu autonomiju u kapitalističkom stoljeću, s posebnim naglaskom na drugu polovicu 20. stoljeća do danas. Središnja teza knjige je da procesi povezani s ograničavanjem reproduktivne autonomije na kapitalističkom zapadu u drugoj polovici 20. stoljeća, usprkos dekriminalizaciji kontracepcijskih sredstava i uvođenju zakonskog prava žena na prekid trudnoće, možda baš i zbog toga, nisu obustavljeni. Moderno kapitalističko uređenje, koje se temelji na sistemskom iskorištavanju radne populacije, oslanja se i na minimalan ili djelomičan oblik tzv. socijalne kapitalističke države. A taj oblik ne mari za materijalne uvjete koji omogućavaju slobodan ulazak u materinstvo ili zaposlenost majki jer bi to značilo nižu stopu akumulacije kapitala u rukama nekolicine. Zbog toga ustrajava tzv. hraniteljski model, koji ekonomska prava koncentrira oko muškarca u porodici, ali to vrijedi i za nove oblike nadničarske repatrijarhalizacije društva. Taj sistem tretira žene kao strojeve za rađanje i obnavljanje bazena radne populacije, upravo zbog negativnih odnosa koje sam rađa. Glavna zapreka koju liberalni, kapitalistički sistemi postavljaju je plaćanje kontracepcijskih sredstava i prekida trudnoće na zahtjev. Zato reproduktivna autonomija na kapitalističkom zapadu i nakon zakonske legalizacije pobačaja i kontracepcijskih sredstava u drugoj polovini 20. stoljeća ostaje privilegija bogatih, dok je za većinu ekonomski iskorištavanih i razvlaštenih radnih žena nedostupna. Mogućnost reproduktivne autonomije i dostupnost sredstava za njezino dostizanje na zapadu su jasno klasno uvjetovani.

Treba razmotriti promjene koje su se počele događati u drugoj polovici 19. stoljeća, koje obilježava uspon industrijskog kapitalizma i nacionalnih država. U tom kontekstu došlo je do uspostavljanja i konačnog ukorjenjivanja nuklearne porodice, institucionalnog uvođenja hraniteljskog modela i uspostave prvih zakonski reguliranih oblika

potpune kriminalizacije i zabrane pobačaja diljem Evrope i SAD-a. Zbog sve veće liberalizacije društva organizirani napad na dekriminalizaciju kontracepcijskih sredstava i legalizaciju pobačaja povela je katolička crkva 1960-ih godina i to u SAD-u. Odande se u 1980-im godinama proširio i na zapadnu Evropu. Cilj je bio ocrniti i proširiti nevjericu u reproduktivnu autonomiju žena kao nešto 'neprirodno', suprotno materinstvu i ženstvenosti, sve dok zabrane kontracepcije i pobačaja ne budu progurane u zakone. Crkva je to činila uz pomoć formalno neovisnih nevladinih organizacija i parlamentarnih stranaka koje su joj služile. Pritom su katolici i protestanti po tom pitanju nastupali zajedno.

Taj ciklus je, kao što smo spomenuli, počeo u SAD-u 1960-ih godina koordiniranim napadom na kontracepciju. Ustanovljen je Nacionalni odbor za pravo na život, a fokus je potom preusmjeren na kampanje protiv pobačaja, koje je financirao crkveni vrh. Trebalo je nekako razdvojiti kampanje protiv kontracepcije i one protiv pobačaja, jer većina vjernika nije vidjela njihovu povezanost. Fokuseranjem kampanje na pobačaj olakšano je demagoško umrežavanje i prikrivanje socijalnih ciljeva koji su puno širi. Crkva je djelovala iz sjene, osnivala je formalno neovisne skupine za život i lobirala među strankama da u zakonskom i sudskom miljeu zagovaraju zabranu pobačaja. Tako je formirana snažna konzervativna fronta, a kampanja je upakirana u eufemistične izraze o zaštiti 'porodičnih vrijednosti', no u pozadini je stajalo protjerivanje žena u obitelj, odnosno njihova redukcija na puku biološku reprodukciju, a zabrana pobačaja bila je na prvom mjestu. 'Pravo na život' postalo je pokret koji bez crkve ne bi postojao.

Moralno osuđivanje pobačaja i njegovih navodnih štetnih posljedica palo je u drugi plan, a u prvi plan je stavljen fetus, koji je poosobljen, individualiziran i počovječen. Oko toga su usredotočena sva nastojanja da se pravo na pobačaj ukine. Trebalo je dobiti ideološku bitku u kojoj će fetus postati osoba, a ne organska materija ovisna o tjelesnim funkcijama trudnice. Zato što je fetus proglašen osobom, prekid trudnoće postao je ubojstvom 'nerođenog djeteta'. Manipulativno očovječenje fetusa dovelo je do dehumanizacije žene. Napadnuta su sva ženska preproduktivna prava, ali i njihov socijalni položaj. Žene su tako opredmećene i svedene na razinu nijemog biološkog inkubatora. U tom su kontekstu kriminalizirane i one žene koje su spontano izgubile plod.

No sve to treba postaviti i u širi kontekst selektivne 'svetosti života'. Jer, dok ustraju na svetosti života, koju projiciraju u zameetak, zagovornici takvih konzervativnih ideja bezobzirno napadaju život djece i odraslih, a čine to u ime vlastite koristi povezane s kapitalističkim izrabljivačkim praksama i imperijalističkim ekspanzivnim politikama čiji je cilj koncentracija privatnog bogatstva i političko-ekonomske moći. Promišljena je strategija proizvodnje buduće radne i vojne snage. Iza ideologije 'nerođenog djeteta' istovremeno se skriva sistemsko zanemarivanje i odricanje prava djece i odraslih na dostojanstven život. Od kađenja svim vojskama, pri čemu crkva nema problema sa 'svetošću života', do poslovnog života crkve, u kojemu ona nastupa kao korporacija među korporacijama u kapitalistički strukturiranim društvima. Zato treba uvijek iznova isticati da je usprkos maskiranju u srednjovjekovne rituale, crkva danas s feudalističkog prešla na kapitalističko poslanje.

Knjiga Lilijane Burcar primjer je kako se o patrijarhatu ne piše moralistički, kao o navodnom ratu spolova i još manje kao o ratu generacija, nego utemeljeno. ■

TV RAŠETANJE

Jokara
na pariški

PIŠE Boris Rašeta

Senzacionalnu polufinalnu košarkašku utakmicu Srbije i SAD-a, u kojoj su Srbi sve do zadnje dvije-tri minute imali dramatičnu nadmoć, komentator HRT-a prenosio je uzorno, korektno, sportski, kako i dolikuje. Da su je prenosili Slavko Cvitković ili Drago Ćosić imali bismo elegiju tijekom susreta pa eksploziju oduševljenja na kraju, kod američke pobjede

**Novi dan, N1,
6. kolovoza, 8:00**

HASSAN HAIDAR DIAB, novinar Večernjeg lista porijeklom iz Libanona, uvjeren je da će Iran napasti Izrael u znak odmazde zbog ubojstva vođe Hamasa ISMAILA HANIJE u Teheranu, koje je izvedeno pod nosom Revolucionarnoj gardi. BENJAMIN NETANYAHU se bori za goli život i opstanak na vlasti. Kada bi rat u ovom trenutku prestao, on bi bio politički mrtav i bio bi suočen s optužnicama za ratne zločine, korupciju te propuste pri napadu 7. listopada. Amerikanci su u izuzetno teškoj situaciji jer su jamčili libanonskoj vlasti da neće doći do napada na Bejrut što je Hezbolah tada i prihvatio. Dobili su jamstva da će napadi biti na sjever gdje su oni ispraznili svoje stozere, no onda je došlo do napada na Bejrut, zaključio je Diab dodavši kako će, ako dođe do rata, Libanon i regiju mogao čekati 'pakao kao i 2006.'. Hoće li Iran opet imati dovoljno snage i mudrosti pa ostati suzdržan? Do zaključenja ove kritike, nije bili odmazde. Izraelski list Haretz objavljuje članak bivšeg premijera EHUDA OLMERTA pod naslovom: 'Izrael mora zbaciti svoju propalu vladu prije nego što potone u moralni ponor.'

**Dnevnik, N1,
7. kolovoza, 18:00**

To se može dogoditi samo kod nas. Devastacija Vrela Une, petog najdubljeg riječnog izvora na planetu Zemlji, bez potrebnih papira, bez studije o ekološkoj prihvatljivosti, simptom je potpunog moralnog urušavanja ove zemlje u kojoj se sve što se miče na dvije noge pretvara u predatora koji lovi svoj plijen – novac. Od političara preko novopečenih apartmandžija do kontroverznih poduzetnika. ILIJA JANDRIĆ u Dnevniku je obavio opširan prilog o ekocidu, što pohvaljujemo. 'Rijeka Una kvalitetom svojih voda, jedinstvenim krajolikom, rijetkim naslagama sedre i slapovima, brzacima, riječnim otocima i drugim estetskim, geomorfološkim, hidrološkim

i biološkim karakteristikama predstavlja jedinstvenu sredinu koju je potrebno zaštititi. Najveće trenutačne prijetnje rijeci i njezinom ekosustavu su onečišćenje i predloženi hidroenergetski projekti', piše engleska Wikipedia. 'Predloženo je više hidroenergetskih projekata na samoj rijeci i njezinim pritokama, uključujući velike hidroelektrane Unac, Vrhpolje i Ključ te manju elektranu Štrbački buk. Bilo je i više prijedloga za manje mini hidroelektrane uz manje pritoke, poput Dobrenice. Neke od tih elektrana, poput elektrane Unac, imale bi velike brane koje bi poplavile atraktivne kanjone, dok bi druge veliki dio riječne vode preusmjeravale u strojarnicu nekoliko kilometara nizvodno, ostavljajući velike dijelove riječno korito suho. Svi ti prijedlozi naišli su na žestok otpor lokalne i međunarodne zajednice zbog straha od uništavanja jedinstvenog okoliša rijeke te su na kraju poništeni.' Ovaj još nije. Zašto? Tko štiti nezakonitog devastatora?

**Dnevnik, HRT,
7. kolovoza, 19:00**

VJERNA ga je publika čekala i dočekala. Nakon dvije godine stanke MARKO PERKOVIĆ THOMPSON na Gospinu dolcu užgao je atmosferu na najjače', kaže reporterka HRT-ova Dnevnika. 'Svi mi slušamo Thompsona, to nam je u duši', kaže jedan posjetitelj koncerta. 'Kako ocjenjujete atmosferu', pite reporterka. 'Kako ćemo ocijeniti, najbolje u životu', kaže jedan sugovornik. 'Savršena, savršena atmosfera', viče neka djevojčica. 'Živo Imotski!' Ljudi iza nje se uključuju u prilog. 'Ajmo ooooo', vrište. 'Sve je lijepo. Ambijent vidite. Ovo je baš nešto prekrasno', kaže stariji sugovornik. Bilo je prekrasno. Imotski je cijeli dan bio u znaku ušatog U. Mladež je masovno pjevala stihove 'Oj Neretvo, teci niza stranu, nosi Srbe plavome Jadranu' i 'Jasenovac i Gradiška stara, to je kuća Maksovih mesara'. Prodavane su i majice s natpisom 'Kroz Imotski kamioni žure' ('voze crnce Francetića Jure'). 'Zbog koncerta se na prilaznim cestama vozilo u kolonama', kaže reporterka ANITA MARKOVINA RADNIĆ. 'Na obnovljenom stadionu,

jednom od najljepših u svijetu, stisnulo se između 20 i 25 tisuća ljudi', zaključuje. 'Nikada toliko.' Mala skupina od 400 povratnika s Lipara, koja je 1941. činila manjinu, osvojila je srca mladih. 'Potpuno pozitivna atmosfera', kaže BRANIMIR MIHALJEVIĆ. 'Nastupi ZEČIĆA, BULIĆA i zvijezde večeri, Thompsona, upisali su Imotski na hrvatsku koncertnu kartu. A zahvaljujući popunjanim smještajnim kapacitetima, srušeni su i turistički rekordi.'

**Pariz, OI 2024. –
Košarka (M): SAD
– SRBIJA, polufinale,
HRT, 8. kolovoza,
21:31**

SENZACIONALNU košarkašku utakmicu Srbije i SAD-a, u kojoj su Srbi sve do zadnje dvije-tri minute imali dramatičnu nadmoć – vodeći i sa deset, pa i sedamnaest poena razlike – komentator HRT-a prenosio je uzorno, korektno, sportski, kako i dolikuje. Da su je prenosili SLAVKO CVITKOVIĆ ili DRAGO ĆOSIĆ imali bismo elegiju, posmrtni marš tijekom cijelog susreta pa eksploziju oduševljenja na kraju, kod američke pobjede – otprilike tako (neki) srpski komentatori prenose hrvatske susrete. 'Počasćen sam što sam bio dijelom ove utakmice', kazao je američki izbornik STEVE KERR. 'Ovo je bila jedna od najboljih utakmica u mom životu. Naravno, sretan sam što smo pobijedili. Vidio sam neke srpske igrače kako plaču poslije utakmice. Osjetio sam se užasno, jer su napravili sve. Igrali su divnu košarku. Bio sam zabrinut cijelu utakmicu i čitav dan. NIKOLA JOKIĆ je najbolji košarkaš na svijetu, a srpska momčad uvijek zna kako treba igrati. Tvrdi su, pametni. Ova momčad nije njihova najbolja u šuterskom smislu, ako usporedim s prijašnjima. Ali večeras su im trice bile neophodne i dali su ih 15, ako ne griješim. Učinilo mi da su pogodili svaki važan šut. Imali smo taman toliko vremena da se vratimo i pobijedimo, ali bilo je toliko teško, bili su nevjerojatni', rekao je Kerr i to, obzirom na sedamnaest razlike, nije bila kurtoazija, tim prije što su suci – kako vele stručnjaci – bili najjači američki igrač. Valja još nešto reći. Komentator je utakmicu prenosio mirno, neegzaltirano, gospodski, onako kako ZRINKA GRANCARIĆ komentira sportove koji su joj dani u nadležnost. One silne onomatopeje, urlikanje, one silne isterije koje komentatori izvode kao da nikad nisu čuli za izum ekrana pa vjeruju da žive u doba radija, nepotreban su relikv prošlosti, fantomski ud. Sjetimo se kako su sportska natjecanja prenosili BOŽO SUŠEC, MILKA BABOVIĆ, BORIS MUTIĆ i MLADEN DELIĆ – u odnosu na njegovo povijesno 'ljudi moji, pa je li to moguće, ludnica, ljudi, ludnica' – ovo što doživljavamo zadnjih godina ozbiljan je pad sportskog komentatorstva kao takvog. Više dostojanstva, gospodo! ■

Curry i James gledaju kako Jokić zakucava u polufinalu Olimpijskih igara (Foto: IMAGO/Tilo Wiedensohler/ImagoSport/PIXSELL)

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ